

Innholdsfortegnelse

Anneksjonen av Arabia Nabatea: Strategi – profitt – ideologi?	5
Hvorfor annekterte Romerriket klientkongedømmet Arabia Nabatea?.....	5
1 Innledning.....	5
1.1 Presentasjon av temaet og problemstilling	5
1.2 Forskertradisjonen.....	6
1.2.1 År 106 eller senere?	7
1.3 Definisjoner, avklaringer og avgrensninger.....	8
1.3.1 Fremgangsmåte	8
1.3.2 Ytterligere definisjoner, avgrensninger og forklaringer:	10
1.4 De viktigste kildene.....	11
1.4.1 Kildesituasjonen	11
1.4.2 De viktigste kildene til anneksjonen.....	12
1.5 Oppsummering.....	14
2 Historisk bakgrunn.....	14
2.1 Historisk bakgrunn Nabatea.....	14
2.1.1 Tidligste tider	14
2.1.2 Bofaste	16
2.1.3 Romerne kommer	18
2.1.4 Romersk felttog i Sør-Arabia:.....	21
2.1.5 Nabateisk gullalder:	23
2.1.6 Den siste kongen	25
2.2 Historisk bakgrunn keiser Trajan.....	26
2.2.1 Kilder til Trajan.....	26
2.2.2 Trajan.....	27
2.3 Historisk bakgrunn Cornelius Palma.....	32
2.3.1 Kilder til Palma	32
2.3.2 Palma	33
3 Anneksjonen i lys av romernes forsvarssystemer og overordnet militær strategi	34
3.1 Edward Luttwak og ideen om en Grand Strategy:	35
3.1.1 Luttwak og kritikerne:	36
3.1.2 Glade amatører? Etterretning, kart og kunnskap:	37
3.2 <i>Limes</i> – Romerrikets grenser?.....	40

3.2.1	<i>Limes</i> og arkeologi	40
3.2.2	<i>Limes</i> , Luttwak og romersk oppfatning	41
3.2.3	<i>Limes Arabica</i> og en overordnet forsvarsstrategi	44
3.3	Klientkongedømmer som bevisst forsvarsstrategi	47
3.3.1	Klientkongedømmer og strategi	47
3.3.2	Okkupasjon eller orden og kommunikasjon?	53
3.4	Kritikk mot kritikerne:	59
3.5	Oppsummering og konklusjon:	60
4	Andre militære årsaker til anneksjonen:	64
4.1	Planlagt eller ikke?	64
4.1.1	Hvorfor drøfte hendelsesforløpet?	64
4.1.2	Anneksjonen som militært svar på intern nabateisk krise – og opprør som svar på romersk militært nærvær	64
4.1.3	Fredlig eller stridigheter?	65
4.1.4	Mål og resultat	67
4.1.5	Guvernører og handlefrihet	68
4.1.6	Palma og mandata	70
4.1.7	Trussel fra nomader i den arabiske ørken	72
4.2	Militære fordeler	72
4.2.1	Trajan – <i>vir militaris</i>	72
4.2.2	Trajan – planleggeren	73
4.2.3	Tyder noe på at Trajan planla eller vurderte et felttog i øst?	75
4.2.4	Mulige logistiske fordeler ved anneksjonen	77
4.2.5	Mulig fordel av anneksjonen, arabiske tropper	79
4.2.6	Mulige operative fordeler	84
4.3	Konklusjon	85
5	Anneksjon som følge av økonomiske vurderinger	86
5.1	Nabateas økonomi	86
5.1.1	Kilder til Nabateas økonomi	86
5.1.2	Grunnlaget for Nabateas velstand	88
5.1.3	Konkurransen fra Egypt og økonomiske nedgangstider	90
5.1.4	Andre produkter fra Nabatea	94
5.1.5	Devaluering – tegn på velstand eller nedgangstider?	95
5.2	Hva visste romerne?	97

5.2.1 Romerske kilder	97
5.3 Romersk økonomi	98
5.3.1 Devaluering av romerske sølvmynter	98
5.3.2 Devaluering, økonomi og konsekvenser	99
5.3.3 Metallurgi og Trajans mynter	100
5.3.4 Utfordringer ved å devaluere	102
5.3.5 Metall og mynt	104
5.4 Tok romerne økonomiske hensyn ved anneksjoner?	106
5.4.1 Økonomi og ekspansjon	106
5.4.2 Økonomiske fordeler av anneksjonen av Nabatea	107
5.4.3 Kan økonomi skiller fra andre faktorer?	109
5.5 Økonomiske hensyn ved anneksjonen:	109
6 Ideologi og mentalitet – årsak til anneksjon?	110
6.1 Seiersideologi	110
6.1.1 Seiersideologi generelt	110
6.1.2 Trajan og seiersideologi	111
6.1.3 Ære, Trajan og andre	113
6.1.4 Trajan som aktør	115
6.1.5 Strukturelle endringer og anneksjon	116
6.1.6 Nabatea og romersk kultur	119
6.2 Andre aktører:	120
6.2.1 Palma prestisje	120
6.2.2 Palma som <i>caesar</i> ?	121
6.2.3 Hadrians rolle	124
6.2.4 Keiseren, Hadrian og hans vei til keisermakten	125
6.3 En siste mulighet	126
6.3.1 Keiserkult	126
6.4 Konklusjon	126
7 Konklusjon	127
7.1 Konklusjon <i>Grand Strategy</i> og rikets forsvar	127
7.2 Konklusjon militære fordeler ved anneksjonen	128
7.3 Konklusjon økonomiske betraktninger før anneksjonen	130
7.4 Konklusjon ideologiske faktorer	132
7.5 Avslutning	132

Bibliografi:	134
Kilder:	134
Sekundærlitteratur:.....	135
Bøger:	135
Artikler:	138
Nettsider:	142

Anneksjonen av Arabia Nabatea: Strategi – profitt – ideologi?

Hvorfor annekterte Romerriket klientkongedømmet Arabia Nabatea?

Masteroppgave i Historie ved Institutt for Arkeologi, konservering og historie, IAKH, ved Universitetet i Oslo

Utført av Sindre Weber, våren 2008.

1 Innledning

1.1 Presentasjon av temaet og problemstilling

I år 106 ble et relativt lite klientkongedømme, Nabatea, ved Romerrikets sørøstlige grense, invadert av Romerriket. Mannen som stod for invasjonen var en venn av keiseren, og het Cornelius Palma. Vi vet lite om omstendighetene omkring invasjonen, men de fleste er enige om at kongedømmet med dette ble gjort om til provinsen Arabia. Hvorfor dette klientkongedømmet ble annektert er det ingen kilder til. Denne oppgaven vil identifisere og drøfte mulige årsaker til anneksjonen. Nabatea var i år 106 det siste klientkongedømmet i denne delen av Romerriket. Pompeius, og senere Marcus Antonius, opprettet en rekke klientkongedømmer, i og rundt Syria, men de hadde alle blitt annektert før år 106; det siste, Agrippa II's kongedømme, kan hende så sent som i år 100.¹ Hvorfor Nabatea til sist ble annektert er et spørsmål som ofte nevnes i forbifarten i forskerlitteraturen. Noen forskere forsøker å besvare spørsmålet, og andre forsøker vise at en spesifikk mulighet, ikke var det allikevel. Noen forskere sier også at disse spekulasjonene er fåfengte. Som Bennett sier: ”*In the absence of any direct evidence, further speculation as to Trajan's motive for annexation, and the failure to mark it at the time, is pointless.*”² Eller, for å sitere en større autoritet på

¹ Sartre 2005, s. 80. Men ingenting er kjent om anneksjonen.

² Bennett 2001, s. 176

området, nemlig Fergus Millar: ”*Speculation on motives, whether simply the occasion of the king’s death, or local disputes or (improbably) an interest in trade-routes, is fruitless*”.³

Men det er ved å stille spørsmål forskningen går videre, og nettopp ved å se på en anneksjon som det ikke finnes noen særlige kilder til, vil kunne medføre at man ser på problemet frigjort fra de antikke kildene, på en måte som også kan komme andre felt til gode. De årsaker som blir drøftet i forbindelse med anneksjonen av Nabatea, vil også kunne bidra til forståelsen av prosessen anneksjon i tilfeller hvor kildegrunnlaget er større, men kildene ikke har den grad av pålitelighet man kunne ønske. Så det å undersøke hvilke muligheter som kan ha vært med på å styre anneksjonen av Nabatea, for så å se dem opp mot de opplysninger vi faktisk har, vil kunne bidra til at man ser andre, bedre dokumenterte hendelser i et annet kritisk lys. Problemstillingen for oppgaven er: Hvorfor annekterte Romerriket Arabia Nabatea?

Denne fremstillingen vil berøre svært mange omstridte deler av forskningen. Det er ikke hensikten her å drøfte eller ta stilling til alle de ulike debattene, da det ville blitt alt for omfattende. Meningen er heller å se hva aktører i disse debattene sier om anneksjonen i forhold til det området de deltar i, og se om det er gode grunner for eller imot disse påstandene, eller om man kan finne eller tenke seg andre årsaker. Målet med oppgaven er altså ikke å finne et definitivt svar på spørsmålet, men å utforske forskjellige mulige svar, gitt av andre forfattere og etter egne inntrykk av debatter, påstander og opplysninger.

1.2 Forskertradisjonen

Det er hovedsakelig to skoler når det gjelder anneksjonen av Nabatea: Den ene sier at Trajan handlet bevisst og gav Palma ordre om å annektere Nabatea, og forventet et eller annet ut av det. Den andre skolen mener at Palma handlet på egenhånd, og at invasjonen var en lokal respons på en lokal krise, og at anneksjonen først fant sted noen år etter invasjonen. Med andre ord så var det et eller annet som skjedde i Nabatea som medførte at Palma så seg nødt til å gripe inn militært, og når de romerske styrkene var blitt så integrert i det militære, juridiske og administrative i området, var det ikke mulig å trekke seg ut på en raskt og grei måte, og dermed ble organisering og utnevning av provinsguvernør en nødvendighet. For å sette dette på spissen, så er det altså de som mener at Palma ikke kunne gjøre dette på egenhånd, og at invasjonen og anneksjonen var planlagt, og de som mener at det var en ad-hoc løsning som medførte ekspansjon. Isaac og Freeman er eksempler på ad-hoc skolen, mens

³ Miller 1993, s. 93

Sartre og Bowersock er tilhengere av planmessighet. Dette er selvsagt en svært relevant diskusjon, som på mange måter er en del av *limes*-debatten og debatten om *the Grand Strategy*. Stort sett alle saker som debatteres omkring anneksjonen av Nabatea blir gjenstand for denne debatten mellom de to skolene. Alt fra jus og økonomi, til militæret og utenrikspolitikk, fra veibygging til graffiti av ymse slag. Også det lille man har av skriftlige, epigrafiske og numismatiske kilder blir tatt til fordel for begge sider i denne debatten. Det samme gjelder alle bruddstykker av kildene som hver enkelt forsker mener kan si noe om det de drøfter. Jeg vil løse dette ved å drøfte, og ta stilling til teorien om *the Grand Strategy*, hvor også en ekstrem variant av planmessighet kommer inn i bildet. Deretter vil jeg kort drøfte planmessighet kontra ad-hoc løsning i et kapittel om andre mulige militære årsaker. De resterende to kapitlene vil i noen grad følge den konklusjonen jeg der kommer frem til. Nå er det vel egentlig nesten selvsagt at jeg i utgangspunktet ikke er tilhenger av ad-hoc modellen når det gjelder romersk ekspansjon i prinsipatet. Jeg tilkjenner mitt ståsted allerede i formuleringen av problemstillingen.

1.2.1 År 106 eller senere?

En debatt som også pågår, er om Nabatea ble annektert i år 106 eller om det skjedde senere. Et synspunkt er at anneksjonen skjedde tidligst i år 111, mens et annet er at det skjedde samtidig med den militære operasjonen, altså i år 106.⁴ Å organisere provinsen Arabia ser ut til å ha vært en lang prosess, og ikke en organisatorisk øvelse hvor alt ble gjort i løpet av kort tid. Hovedskillene i debatten går på om provinsen ble formelt annektert samtidig med at det ble gitt ut mynter som viste den, og satt opp milestener langs provinsens nye vei, eller om anneksjonen var en talehandling, altså at den ble opprettet samtidig med at beslutningen om militær intervensjon ble fattet.⁵ Det vil i det følgende bli lagt til grunn at provinsen ble annektert med den militære inngripen, i år 106.

⁴ For at anneksjonen skjedde tidligst i år 111, se Freeman 1996, s. 98, og for at den skjedde samtidig med den militære operasjonen i år 106, se Sartre 2005, ss. 133-134

⁵ For mynter og milestener, Bowersock 1983, ss. 81-84. Freeman mener at organiseringen av provinsen var nølende, siden det tok så lang tid før den ble nevnt i innskriftsmaterialet, mens Sartre mener at det var en omfattende, og langvarig prosess, men at det viktigste er at provinsen juridisk ble opprettet med beslutningen om å gå inn med militære styrker. Freeman 1996, ss. 91-118; Sartre 2005, ss. 133-134.

1.3 Definisjoner, avklaringer og avgrensninger

I oppgaven vil Nabatea være benevnelsen som blir brukt om kongedømmet frem til og med den militære intervensjonen, mens Arabia vil bli brukt om provinsen etter anneksjonen. Dermed bør det være klart hvilken periode jeg snakker om. Benevnelsene Arabia Nabatea og Arabia Petraea ser ikke ut til å være i bruk i forskningslitteraturen lengre, så jeg vil bare unntaksvis, og for avvekslingens skyld, bruke disse benevnelsene.

Til en viss grad vil man kunne forvente at utviklingen i provinsen Arabia etter anneksjonen kan kaste lys over hendelsene før, samt årsakene til anneksjonen. Men i hvilken grad de endringer som er identifisert utover i det andre århundret, og enda senere, var resultat av romersk påvirkning etter 106, eller om det var mekanismer som var satt i gang av andre årsaker, og kanskje helt tilbake til hendelser i det første århundre fvt, er også gjenstand for debatt.⁶ For denne undersøkelsen mener jeg at det ikke er særlig relevant å trekke inn alt man kjenner fra tiden etter anneksjonen, og særlig ikke etter at de to hovedpersonene, keiser Trajan og guvernør Cornelius Palma, er døde, altså 117. Ikke bare fordi at deres personlige motiver døde med dem, men også fordi eventuelle årsakskomplekser av en mer strukturell art vanskelig kan påvises av hendelser som skjedde svært lang tid etter anneksjonen. Noen ganger vil det være nødvendig å gå utover denne grensen, men da bare dersom jeg anser det som særlig relevant på bakgrunn av kildematerialet.

1.3.1 Fremgangsmåte

Problemområdene, som følger av problemstillingen, er mange og brede. Og alle er gjenstand for kontinuerlige debatter, som går fra arkeologisk metode via økonomisk teori, grenseteorier og strukturelle teorier, militære teorier og det meste som har med infrastruktur og provinsadministrasjon å gjøre. Dette innebærer at fokuset gjennom oppgaven må være relativt snevert, og at oppgaven i størst mulig grad fokuserer på det som er strengt relevant for problemstillingen. Det å spørre hvorfor er kan hende en av de enkleste og viktigste tingene

⁶ For eksempel Freeman 1996, s. 114, mener at utviklingen etter anneksjonen i stor grad er resultat av endringer i det første århundre før vår tid og det første århundret etter. Graf 1992, s. 458 og 461, er av en annen oppfatning.

man kan gjøre som historiker, men å besvare det er ikke like enkelt. Dersom spørsmålet hvorfor hele tiden ligger i bakhodet, vil man lett kunne ende opp i den ene blindveien etter den andre, i hvertfall hva gjelder den egentlige problemstillingen man søker å besvare. Det er derfor jeg har vært tvunget til å unngå svært mange av de debattene som foregår omkring min problemstilling. Bare det å skulle redegjøre for dem alle sammen ville kunne fylle de tilmålte antall sider. Et eksempel på en debatt jeg ikke vil gå inn i er om det er greit å kalle innskrifter, som regel kalt graffiti, fra Hauran og andre steder, for safaittiske. Dette er ikke relevant for problemstillingen, da det er uvesentlig om de kalles det ene eller det andre.

En debatt skal som jeg som nevnt allikevel forsøke å ta stilling til, nemlig den såkalte *limes*-debatten. Den har på mange måter vært sentral i forskningen på rikets fjerneste områder, samtidig som den har vært svært viktig for oppfattelsen om hvorfor riket endte der det gjorde. Veldig mye av forskningen på Nabatea og *provincia Arabia* har også dreid seg om *limes*-debatten. Derfor anser jeg denne debatten som så viktig at jeg vil drøfte den, samt ta stilling til den. Etter min oppfatning er den beste måten å gjøre det på å ta utgangspunkt i en teori som fikk navnet *The Grand Strategy of the Roman Empire*, eller bare *the Grand Strategy*. Denne teorien begynner å dra på årene, og har fått massiv kritikk. Faktisk så massiv at en hovedoppgave her på universitetet i 2001 sa at ”kanskje kan teorien nå få hvile en gang for alle, etter 25 år i rampelyset.”⁷ Imidlertid representerer teorien det første gode forsøket på å syntetisere utviklingen i *limes*-debatten, og det henvises stadig til den i moderne litteratur, som for eksempel en av pensumbøkene på ett av Universitetets kurs i romersk historie.⁸ Dette viser at gode synteser er vanskelige å få has på. Akkurat denne teorien er relevant i denne undersøkelsen fordi mange av de synspunkter som kommer frem omkring de problemene som blir tatt opp der, er kommet som et resultat av kritikk mot teorien, og så i form av kritikk mot disse igjen. Siden mye av dagens debatt altså foregår langs de samme linjene som ble skissert etter at teorien om *the Grand Strategy* kom ut, så velger jeg å innlede drøftingen med nettopp en gjennomgang og drøfting av *the Grand Strategy of the Roman Empire*.

Deretter vil jeg drøfte andre forhold og årsaksforklaringer knyttet til annekasjonen av Nabatea. Her vil jeg behandle andre militære motiver og årsaker, hvilket er særlig aktuelt i og med at keiser Trajan fremstilles som en *vir militaris*, og økonomiske årsaker, hvilket er spesielt interessant i og med at det er handelsmakten Nabatea som annekteres. Dio Cassius sier om

⁷ Pethon 2001, s. 122.

⁸ Le Glay 2005, ss. 342-345. Her presenteres Luttwak og *the Grand Strategy* uten i det hele tatt å problematiseres.

Trajan at den egentlige årsaken til at han angrep og annekterte Armenia, og videre deler av Partherriket, var hans tørst etter ære.⁹ Ideologiske årsaker vil dermed også bli diskutert. Dette er også de motivene som er blitt diskutert i forskningen, samt i kildene vi har for annekasjonen. I disse drøftingene vil jeg også forsøke å trekke fram andre motiver og årsakssammenhenger enn de som er fremsatt i litteraturen, samt se hvordan eventuelt keiseren som person kan tenkes å ha agert. Det er selvsagt farlig å skulle utgi seg for adferdspsykolog, men allikevel mener jeg at enkelte ting ved keiserens person vil kunne være fruktbare å drøfte, men da i lys av det vi vet at han gjorde ellers. Her vil altså keiseren være det keiseren gjorde.¹⁰ Dette vil da føre til at jeg vil se på både mulige strukturelt betingede motiver, og aktørenes motiver. Aktørene i dette tilfellet er som allerede nevnt i all hovedsak keiseren, Trajan, og hans stedfortreder ved annekasjonen, daværende guvernør i Syria, nemlig Cornelius Palma.

Da også aktørene vil bli forsøkt belyst i denne oppgaven, vil bakgrunnsredegjørelsen ikke bare ta for seg kongeriket Nabatea, men også kort redegjøre for både Palma og Trajans virke frem til og noe etter annekasjonen.

1.3.2 Ytterligere definisjoner, avgrensninger og forklaringer:

Da oppgaven hovedsakelig dreier seg om hendelser fra tiden etter vår egen tidsregning, vil årstall fra før vår tidsregning betegnes fvt, etter vår tidsregning vil være uten betegnelse dersom det fremkommer av sammenhengen at det er etter vår tidsregning, men dersom det er nødvendig å presisere, brukes betegnelsen vt, for vår tidsregning. Dette for å unngå misforståelser, da evt også er en forkortelse for eventuelt.

For å gjøre denne oppgaven mer leselig og håndterbar, vil jeg for enkelthets skyld bruke fornorskede uttrykk som guvernør, embetsmann etc. Dette fordi jeg ikke har funnet noen andre passende uttrykk, som kan erstatte de mange latinske betegnelsene for de forskjellige stillinger en av senator- eller ridderstanden kunne inneha i riket i prinsipatet. Også bruken av betegnelsene senatorstand og ridderstand er brukt på denne måten. Jeg er klar over at personellet som tjenestegjorde i de forskjellige funksjoner i riket, ikke på noen måte kan sammenlignes med våre norske embetsmenn av i dag, og at det å bruke ordet stand også kan

⁹ Dio Cass. 68.17.1

¹⁰ Millar 1977, s. 7

være problematisk. Men i og med at ingen av disse reservasjonene er vesentlige for denne drøftingen, velger jeg å bruke slike uttrykk.

Når ordet grenser brukes i oppgaven, er det som en erstatning for ordet *frontiers* på engelsk. Det innebærer at det for det første er debatt om hva ordet skal bety i sammenhengen, altså romersk politikk i forbindelse med rikets ytterpunkter, samt at forskjellige forfattere har forskjellig oppfatning av hva en *frontier* innebærer. Som regel vil det etter min mening være en sone i romertiden, altså ikke en grense slik vi kjenner dem.

1.4 De viktigste kildene

1.4.1 Kildesituasjonen

Kildegrunnlaget for annekasjonen av Nabatea er som sagt meget tynt. Allikevel er det utgitt en lang rekke bøker og artikler hvor emnet behandles. I tillegg til at noen gir svar på spørsmålet hvorfor, er det en rekke andre emner som er gjenstand for analyse og debatt, selv om kildemangelen der er like prekær. Etter at man i etterkrigstiden så at studiet av rikets ytre deler i stor grad var konsentrert omkring områdene i Nord-Europa, har litteraturmengden for områdene i øst hatt en eksplosiv økning. Der, i større grad enn i vest, er kildetilfanget økende, med enkelte funn av papyri, og flere nye arkeologiske funn og prosjekter. Mengden skriftlige kilder er allikevel begrenset, og særlig gjelder det kildene til Nabatea, og senere provinsen Arabia. For Trajan har vi heller ingen keiserbiografi overlevert, og Tacitus kom aldri så langt at han behandlet Trajans regjeringstid.¹¹ Dette medfører at i tillegg til noen viktige kilder, som Plinius den yngre, Josephus og Dio Cassius, tas ethvert fragment frem fra der man kan, og historikeren blir en regelrett detektiv. I de fleste artikler og bøker som er skrevet, vil man derfor finne henvisninger til veldig mange forskjellige antikke kilder, alt fra numismatiske, epigrafiske, arkeologiske og svært mange av de antikke skriftlige verk som er bevart for oss. Problemet med denne angrepsmåten er at den vanskelig vil kunne fortelle hvorfor noe skjedde, i dette tilfellet hvorfor Nabatea ble annektert av romerne. Det medfører også at en lang rekke kilder blir brukt og sitert eller henvist til i forskningen. For dette arbeidet vil det derfor ikke bli utført tekstkritikk, da dette best vil kunne ivaretas av filologer. Allikevel bør det ikke være noen grunn til å tro at det som fremkommer i de skriftlige kildene i forhold til annekasjonen er regelrett løgn. Det samme anføres i forhold til de mange innskrifter og papyri som anvendes i de forskjellige debatter; forskerne er uenige i alt fra betydning til datering, og

¹¹ Tac. *Hist.* 1.1

dermed blir det vanskelig å ta stilling til dette uten å kunne de forskjellige språk som er anvendt, alt fra hebraisk, safaittisk (om man nå kan kalle det det) og nabateisk til latin og gresk. I og med at denne oppgaven til dels vil forsøke å belyse momenter som ikke er drøftet i særlig inngående grad, og se på muligheter, så vil selvsagt de forskjellige kilder være viktige, men i og med at det ofte ikke er enighet blant vel ansatte forskere, som også behersker de forskjellige språk, vil forskernes tolkninger være de som danner grunnlaget for oppgaven. En annen utfordring i forhold til særlig epigrafiske og arkeologiske kilder, er at enkelte av aktørene i debattene selv har funnet disse, og at de ikke er publisert. Flere steder vil jeg derfor være nødt til å henviser til ”innskrifter viser” eller ”funn av”. Når det blir gjort uten nærmere kildehenvisning, vil det være en note som vil fortelle hvilken forfatter jeg har dette fra. De to mest sentrale innskriftene er heldigvis publisert, og har skikkelige henvisninger. Katalog og nummer vil hovedsakelig bli brukt ved presentasjonen av kilden, da det er hensiktsmessig å følge forskerne på dette punktet, som kun snakker om for eksempel ”*adqvisita*” i stedet for ”*redacta*”.

1.4.2 De viktigste kildene til annekasjonen

De kildene vi har til selve annekasjonen er svært begrensede. Vi har en bisetning i Xiphilinos sammendrag av Dio Cassius; et kort referat i Ammianus Marcellinus, en innskrift fra milestener og en tilsvarende fra mynter. Dio Cassius sier: ”Omtrent på denne tiden undertvang Palma, guvernøren i Syria, Arabia rundt Petra og underla det romerne.”¹² Så langt vet vi at Cornelius Palma annekterte provinsen, at det skjedde mens Trajan var opptatt i Dacia, og det kan se ut til at det skjedde i form av en militær operasjon.¹³ Omfanget av denne er mindre klart. Ammianus Marcellinus skriver, også meget kort, at ”Hanc [Arabiam] provincia imposito nomine, rectoreque adtributo, obtemperare legibus nostris Traianus compulit imperator, incolarum tumore saepe contunso, cum glorioso Marte Mediam urget et Parthos.”¹⁴ ”Det [Arabia] fikk navnet provins, ble utstyrt med en oppsynsmann og Keiser Trajan tvang det til å adlyde våre lover, etter at innbyggernes stolthet/hovmod mang en gang

¹² Dio Cass. 68.14.5. Egen oversettelse til og med Syria fra engelsk til norsk; fra og med Arabia fra Iddeng 2006, s. 99. Engelsk oversettelse i Loeb er : ”About this same time, Palma, the governor of Syria, subdued the part of Arabia around Petra (Arabia Petraea) and made it subject to the romans. På gresk: “Κατά δε τόν αὐτόν τοῦτον χρόνον καί Πάλμας τῆς Συρίας ἀρχῶν τήν Ἀραβίαν τήν πρὸς τή Πέτρα ἐχειρώσατο καί Ῥωμαίων ὑπήκοον ἐποίησατο” Dio-Xiph. (Loeb), 68.14.5.

¹³ Trajan i Dacia: Dio Cass. 68.14.4-5; ordlyden i den engelske oversettelsen tyder på at det var en militær operasjon. Det er ingen av forskerne som bestrider denne antakelse, bare omfang, årsak, planlegging, fra hvor etc.

¹⁴ Ammi. Marc. 14.8.13.

var blitt knust, da han førte ærerike kriger mot medeerne og partherne.”¹⁵ Også denne antyder at anneksjonen skjedde militært, selv om innbyggernes stolthet kunne blitt knust uten gjentatte slag.¹⁶ Eller, dersom anneksjonen skjedde som en respons på opprør, eller provinsen gjorde opprør etter anneksjonen, så kan det antyde at disse ble slått ned. Dette vil kunne forklare hvorfor innbyggernes stolthet måtte knuses gjentatte ganger.¹⁷ Den neste kilden til anneksjonen er mynter gitt ut både i Roma og i Caesarea (Cappadocia), med byste av Trajan og teksten ”IMP. CAES. NERVAE TRAIANO AVG. GER. DAC. P.M. TR. P. COS. V P.P.” på obversen, og Arabia som står foran en kamel, med teksten “S.P.Q.R. ARAB. ADQVIS. S.C.” på reversen.¹⁸ Dette betyr Imperator Caesar, Nerva Trajan Augustus, Germanicus, Dacicus Pontifex Maximus, Tribun, Consul 5 ganger, Fedrelandets far. Og på andre siden, reversen, Det romerske senat og folk, Arabia Adqvisita, etter senatsbeslutning. Det er altså Arabia Adqvisita som er kjernen. Adqvisita betyr å ”tilegne” eller ”fått i besittelse”, men kan også innebære ”overvunnet”. Med andre ord gir denne innskriften et relativt fredelig inntrykk av begivenhetene rundt anneksjonen, særlig om man sammenligner med tilsvarende tekst for anneksjonen av Mesopotamia. Der er teksten Armenia et Mesopotamia in potestatem P. R. Redactae S. C, altså Armenia og Mesopotamia ble underlagt det romerske senats og folks makt.¹⁹ En annen vanlig formulering på slike mynter er *capta*, altså tatt, som på en mynt som feirer en seier over partherne: *Parthia capta*.²⁰ Også myntene som refererer til Dacia er en smule mer krigerske, og viser som regel Dacia som sitter på en haug med våpen eller tilsvarende, og teksten *Dacia Cap(ta)*.²¹ Referansen til Arabia fremstår altså som relativt fredelig i forhold.²² Det er funnet mange milestener i Arabia, med teksten: *Imp. Caesar divi Nervae f. Nerva Traianus Aug. Germ. Dacicus pont. Max. Trib. Pot. Xv imp. Vi cos. V p.p. redacta in formam provinciae Arabia viam novam a finibus Syriae usque ad mare Rubrum aperuit et stravit per c. Claudium Severum leg. Au[g. Pr. Pr. M.p.] LIII*,²³ hvilket skulle bety Imperator Caesar, sønn av den guddommelige Nerva, Nerva Trajan Augustus, Germanicus, Dacicus Pontifex Maximus Tribunmakt 16 ganger (altså år 111-112)²⁴, Imperator 6 ganger, Consul 6 ganger (altså år 112)²⁵, Fedrelandets far (*Pater Patriae*) – [Altså Trajan] har ryddet

¹⁵ Oversatt til norsk av Iddeng, Jon W.

¹⁶ Iddeng, pers. komm.

¹⁷ Eadie 1985, s. 411.

¹⁸ Smallwood 1969, s. 37, no. 42; Reece 1970, ss. 86-87; Sear 1974, ss. 129, no 879 og 897, s. 131, no. 933.

¹⁹ Smallwood 1969, s. 39, no. 50. Egen oversettelse til norsk.

²⁰ Smallwood 1969, s. 39, no. 49. Egen oversettelse til norsk.

²¹ Reece 1970, ss. 86-87.

²² Taylor 2001, s. 74.

²³ Smallwood 1969, s. 136, no. 420; *CIL*, III, 14149

²⁴ Sear 1974, s. 128.

²⁵ Sear 1974, s. 128.

og anlagt Via Nova fra Syrias grenser helt til Rødehavet, gjennom Gaius Claudius Severus. Det som gjenstår er da dette: Redacta in formam provinciae Arabiae. Redacta in formam provinciae ser ut til å være en standardfrase, som betyr å organisere som, eller redusere til en provins. Vi må vel anta at dette er en slags dobbel ablativ, som da skulle hatt nettopp Arabia som sin annen part, og da ville rett oversettelse være ”etter at Arabia var organisert som provins”, men Arabia står ikke i ablativ, men sammen med provincia og da bør det knyttes til provinciae. Men da mangler et ledd til redacta.²⁶ Dette innebærer at en del av diskusjonene også dreier seg om hvorvidt provinsen ble organisert som provins i 106, eller om organiseringen startet senere.²⁷

1.5 Oppsummering

Oppgaven har altså til hensikt for det første å redegjøre for noen av de teoriene og debattene som blir debattert i forskningslitteraturen, samt søke å finne andre muligheter enn de som allerede er oppe til drøfting. Men oppgaven vil også til slutt vise hvor lite vi egentlig vet om annekasjonen av Nabatea. Dermed er det kanskje en mulighet for at oppgaven som helhet vil vise litt om hvordan historiske studier som ikke akkurat er kildenære, allikevel kan forårsake debatter, og ikke minst fremskritt i forskningen.

2 Historisk bakgrunn

2.1 Historisk bakgrunn Nabatea

2.1.1 Tidligste tider

Området som i dag er Jordan, sørlige Syria og nordvestlige Saudi Arabia, samt deler av sørlige Israel og Palestina, var frem til år 106 kongedømmet Nabatea. Nabateerne var sannsynligvis opprinnelig nomader, som med tiden ble fastboende. Kongedømmet ble etter

²⁶ Oversettelse til norsk av Iddeng, Jon W., med unntak av der ingen oversettelse er angitt i notene. Da mine grammatikkunnskaper er mangelfulle, vil grammatiske betraktninger være gjort av Iddeng.

²⁷ Eks. Eadie 1985; Freeman 1996; Sartre 2005. Dette vil behandles nærmere under.

hvert stort og innflytelsesrikt, med interesser i hele regionen. I noen hundre år var de involvert i konflikter med både Selevkideriket, Judea og andre stater i regionen.

Nabateernes opprinnelse er ukjent, men omkring år 300 ble de beskrevet av en av Aleksander den stores offiserer, Hieronymus fra Cardia. Hieronymus tjenestegjorde også under Antigonos den enøyde, som, forgjeves, forsøkte å erobre nabateerne.²⁸ Hieronymus verk er tapt for oss, men den første kilden vi har som beskriver nabateerne, følger ham tett. Denne kilden er Diodoros fra Sicilia, som skrev sitt verk om gresk historie i senrepublikken. Men siden Diodoros følger Hieronymus, stammer hans skildring fra omkring år 300. Der blir nabateerne beskrevet som nomader, men siden de bringer krydder og røkelse fra lykkelige (*eudaimon*) Arabia til kysten, er de rikere enn andre nomader.²⁹ Men de var ikke bare rike, de fulgte også strenge regler mot å slå seg ned og dyrke jorda, eller sette opp permanent bebyggelse. Årsaken til dette var sannsynligvis at stammen dersom den ble bofast ville miste det forsvaret ørkenen gav dem mot angrep. Ørkenen var deres fremste forsvar fordi de var flinke til å overleve i tørre områder, og visste om vannkilder som ville være ukjente for eventuelle angripere.³⁰

Når Hieronymus skriver, må nabateerne allerede ha hatt en viss kjennskap til organisering, og ha hatt noe eiendeler som ikke var forenelige med en nomadisk livsstil. Antigonos den enøyde utrustet nemlig en viss Athenaeus med 4000 infanterister og 600 kavalerister. Han fikk i oppdrag å overkomme nabateerne, og ta deres flokker som krigsbytte.³¹ På denne tiden samlet nabateerne seg til et slags møte, hvor de blant annet handlet. Omtrent som et nasjonalt marked. Kvinner, barn og gamle, samt sølv og varer som ikke var i transitt, ble samlet på en trygg fjelltopp (*petra*). Nøyaktig hvor denne er, er gjenstand for debatt, men i området rundt Petra virker sannsynlig.³² Athenaeus ventet til mennene var samlet til marked, og angrep om natten. Han nedkjempet det lille som var av motstand, og kom seg unna med røkelse, myrra og 500 talenter sølv. Deretter kom de seg av gårde så raskt de kunne. Hester er imidlertid ikke det beste transportmiddelet man kan bruke i området, og de var dessuten tungt lastet. Nabateerne tok dem igjen med en styrke på omkring 8000 mann, sannsynligvis på kameler. Nabateerne hadde utviklet en stridssal til kamel som gjorde dem overlegne kamelryttere. Bare 50 kavalerister kom seg unna. Deretter skrev nabateerne et brev til Antigonos, hvor de klaget

²⁸ Diod. Sic. 19.94-100.

²⁹ Taylor 2001, ss. ii og 16-17

³⁰ Taylor 2001, s. 17.

³¹ Diod. Sic. 19.95-97.

³² Taylor 2001, s. 33.

på angrepet. Antigonos svarte at Athenaeus hadde handlet i strid med ordre, og kom med erklæringer om vennskap. Mens slike utvekslinger fortsatte, samlet Antigonos en ny styrke, denne gangen under ledelse av hans sønn, Demetrius (allerede med tilnavnet "Beleireren"). Også han fikk kommando over 4000 infanterister, men kavaleristyrken ble økt til 4000. De hadde tydeligvis ikke oppfattet problemet med hester i dette terrenget, eller så hadde de ikke noe annet valg. Men litt forutseende var de, for hver soldat bar med seg flere dagers rasjoner, som ikke trengte ytterligere tilberedning.³³

Men nabateerne ventet dem, og hadde befestet høyden, og dessuten spredt buskapen sin over et stort område. Demetrius hadde ikke tilstrekkelig med vann til å foreta en lang beleiring, og han godtok derfor nabateernes forslag om at de kunne betale ham, hvis han returnerte. Dermed hadde nabateerne demonstrert både militære og diplomatiske ferdigheter, og i praksis overvunnet Antigonos.³⁴ Men tre faktorer fremstår som essensielle i deres suksess, nemlig kamelen i strid, deres beherskelse av det harde klimaet og viljen til å betale for fred. Dette handlingsmønsteret ble utviklet og utnyttet i de neste århundrene i deres forhold til krigerske naboer.

2.1.2 Bofaste

Senere beskrives nabateerne som et velstående kongedømme, med bofaste jordbrukere og urbane sentre i hellenistiske stil. Den neste kilden vi har til dem, Strabon, skrev mot slutten av Augustus' regjeringstid, og hans bok 16 skildrer nabateerne (16.4.21-26). Skildringen stammer fra en senere tid enn den vi finner i Diodorus. Han skildrer et fruktbart land, hvor befolkningen selv produserer det meste av det de har behov for. Nabateerne hadde fått kontroll over større landområder, og inkluderte på Strabons tid store deler av Jordandalen. Nabatea strakte seg på sitt største fra Sinai i vest til al-Jawf i øst og fra Damaskus i nord til Hegra i sør. Nabateiske bygninger er funnet langt sør og øst, og viser at området de kontrollerte var stort.³⁵ Ørkenområdene i øst og sør ble kontrollert ved strategiske befestninger, som sikret oaser eller andre vannkilder langs handelsrutene i området, samt andre viktige knutepunkter. De hadde innsett at det ikke er mulig å ha full kontroll over så store og karrige områder.³⁶

³³ Taylor 2001, ss. 30-31

³⁴ Taylor 2001, s. 31

³⁵ Bowersock 1983, s. 221

³⁶ Bowersock 1983, s. 103

Deres evne til å ta vare på å utnytte vann fra nedbøren som kom i en periode i året, var en viktig faktor i deres suksess. De kunne beherske ørkenklimaet, samt dyrke mark som ellers er regnet som for tørr.³⁷ Normalt regner man med at det må falle minst 200 mm nedbør i året, for at det skal være mulig å dyrke jord. I Wadia Araba, sør for Dødehavet, faller det mindre regn enn dette. I tillegg skaper det som er av regn raske oversvømmelser i de forskjellige wadier, noe som gjør at det ville ha vært vanskelig å lage demninger som kunne samle vannet. Nabateerne løste dette ved å bygge to demningsmurer, med jord i mellom. Dermed ville vannet holdes bak den første, og bremses, slik at det overskytende fløt langsomt over jorden, og ble absorbert av den. Denne og andre typer irrigasjonsteknikker, sørget for at nabateerne kunne utnytte områder som i dag ikke dyrkes. Det kan også forklare hvorfor Nabatea ble beskrevet som områdets brødkurv.³⁸

I løpet av noen generasjoner hadde altså nabateerne gått fra å være nomader til å bli ikke bare bofaste, men vellykkede bønder og handelsmenn, i et område som best kan betegnes som tørt. Kongedømmet minnet mye om de hellenistiske kongedømmene, men det kan ha vært et demokratisk element ved monarkiet. Kongen kan ha vært den fremste blant likemenn, den eldste av de eldste eller tilsvarende. Han hadde også en assistent, ofte referert til som bror.³⁹ Kongedømmet var igjen delt inn i flere små provinser, ledet av en *eparchoi* eller *strategoï*. Disse kan ha vært i stillingen på livstid.⁴⁰ Dette kan ha vært en medvirkende årsak til at makten i kongedømmet ble desentralisert, noe som kan ha medført indre stridigheter. Det finnes graffiti som antyder at klaner og etniske grupper var i regelrett krig med hverandre.⁴¹ Hvordan dette påvirket kongedømmet er usikkert, men alt tilsier at det totalt sett var stabilt.⁴²

Nøyaktig hvordan, og når, nabateerne organiserte seg som et kongedømme vet vi ikke, men den første nabateiske kongen vi kjenner til fra innskriftsmateriale, datert til første halvdel av det annet århundre fvt, var Aretas, som vi omtaler som Aretas I. Den jødiske ypperstepresten Jason rømte til den nabateiske kongen rett før makkabeeroppøret, og det er derfor vanlig å begynne kongerekken med Aretas I i år 168 fvt.⁴³ Våre kilder er ikke veldig informative for

³⁷ Taylor 2001, s. 17

³⁸ Millar 1991, s. 191

³⁹ Strabon *Geo.*, 16.4.21-26

⁴⁰ Joseph., *AJ* 18.112

⁴¹ Freeman 1996, ss. 102-103

⁴² Graf 1992, ss. 17-25

⁴³ Taylor 2001, s. 40. Det er en upublisert stele i Damascus Arkeologiske museum, som nevner en konge, men ikke med navn. Denne er tentativt datert til 300-tallet fvt. Om dette stemmer, er det den første referansen til en nabateisk konge. Dette er imidlertid foreløpig kun spekulasjoner. Den nabateiske kongerekken er debattert frem til og med Malichus I. Se eksempelvis Bowersock 1983, ss. 12 ff.

de neste 100 årene, men det kan se ut til at nabateerne var en betydelig faktor innen år 129 fvt.⁴⁴

2.1.3 Romerne kommer

Nabateerne ble i det første århundret fvt involvert i kamper med sine naboer, de blandet seg inn i naboenes indre stridigheter, og ble en maktfaktor i regionen.⁴⁵ Når så romerne for alvor inntok regionen, med Pompeius' anneksjon av de tidligere seleukiske områdene nord for Nabatea, holdt nabateerne Jerusalem under beleiring.⁴⁶ De støttet en jødisk tronpretendent fremfor en annen. Romerne bestemte at den andre skulle få tronen i Judea, og beordret nabateerne til å trekke tilbake. Kort tid etter var de politiske realitetene for Nabatea dramatisk endret, en stormakt styrte områdene i nord, og Judea ble styrt av deres fiende.⁴⁷

Syria ble annektert og gjort til romersk provins i år 64. Lokale ledere ble henrettet eller forvist. Med mindre de samarbeidet, og betalte for seg.⁴⁸ Innad i provinsen ble det et lappeteppes av lokale herskere og områder styrt direkte av Roma. Et eksempel på det første, er det lille kongedømmet Ituria, hvor en Ptolemaios ble innsatt som konge i bytte mot 1000 talenter sølv. Flere motiver kan ha spilt inn når Pompeius avgjorde hvilke områder som ble styrt av hvem, både personlige bånd, maktspill og selvsagt finansielle hensyn.⁴⁹ Flere klientkongedømmer og tetrarkier ble i alle fall satt opp både i og omkring Syria. Mange av dem i utilgjengelige og urolige fjellområder. Det er en mulighet for at disse områdene, selv etter tre århundrer med hellenistisk påvirkning, ikke var stabile eller hellenistiske nok, til at de kunne fungere med lokale leder som bindeledd til romerne. Det ville altså ha vært enklere, tryggere og rimeligere å opprette klientstater i stedet.⁵⁰

Semiautonome byer mellom Syria og Nabatea, senere kjent som Decapolis, hadde vært i interessesfæren til nabateere og jøder. Pompeius gjorde dem fri fra denne innflytelsen, og satte dem opp som selvstendige byer. De kom etter hvert mer og mer under Syrias innflytelse, og ble innen anneksjonen av Nabatea annektert til provinsen Syria. Med anneksjonen av Syria var det to store kongedømmer igjen i området. Det kan ha medført at Pompeius på grunn av

⁴⁴ Taylor 2001, s. 41

⁴⁵ Taylor 2001, ss. 46-52

⁴⁶ Bowersock 1983, ss. 1 ff.; Taylor 2001, s. 52.

⁴⁷ Taylor 2001, s. 53.

⁴⁸ Taylor 2001, s. 53.

⁴⁹ Sartre 2005, s. 71.

⁵⁰ Sartre 2005, s. 71; Taylor 2001, s. 53.

økonomiske, militære og sikkerhetsmessige vurderinger valgte å gjøre begge kongedømmene til klienter. Siden det fortsatt var indre stridigheter i Judea, og Nabatea hadde lidd et forsmedelig militært nederlag mot dem, må det ha virket som en realistisk løsning det var mulig å gjennomføre.⁵¹ Pompeius satte i marsj mot Nabatea. Om det var en regelrett invasjon eller bare en styrkedemonstrasjon er usikkert, men noe av motivet kan ha vært å ta noen av nabateernes rikdommer.⁵² Uansett vil vi ikke kunne si det sikkert, for felttoget ble ikke gjennomført. Med en gang Pompeius konsentrerte seg om Nabatea, blusset stridighetene opp i Judea. Pompeius gav opp planene for Nabatea, og tok kontroll over Jerusalem i stedet. Der satte han inn Hyrcanus, den samme som Nabateerne hadde hjulpet, som yppersteprest og *etnarc*, nasjonal leder uten kongemakt. Når Pompeius i år 62 fvt, gikk inn i Pontus for å ta kontroll etter at kongen der var død, var det hans legat i Jerusalem, Piso, som satt med den reelle makten. Nabatea var det eneste selvstendige kongedømmet igjen i regionen.⁵³

Pompeius' guvernør i Syria, Scaurus, angrep Nabatea i år 62 fvt. Hvorfor vet vi ikke. Han oppdaget raskt at terrenget var vanskelig, og satte fyr på avlinger når fremrykkingen ikke gikk helt etter boken. Omtrent på det tidspunktet begynte han å gå tom for forsyninger, og hæren var i ferd med å sulte i hjel. Dette endte med at Antipater, etter ordre fra Scaurus, brakte korn fra Judea til Scaurus. Deretter reiste han til Petra og Aretas III, hvor han overtalte den nabateiske kongen til å betale Scaurus 300 talenter sølv. Da skulle avlingene være trygge, og den romerske hæren skulle forlate nabateisk område. Aretas III godtok dette, og betalte Scaurus.⁵⁴ I mellomtiden var Pompeius reist tilbake til Roma, hvor han fikk feire triumf for tredje gang. Arabia, altså Nabatea, ble der listet opp som en av hans erobringer.⁵⁵ Scaurus også vendte etter hvert tilbake til Roma, hvor han som *aedil* forsøkte å vinne folkets gunst, og samtidig sikre makt og innflytelse. Han gav også ut egne mynter, hvor Aretas III blir avbildet mens han kneler, og strekker et forsoningens palmeblad mot Scaurus. Aretas III hadde på dette tidspunktet vært død i fire år, og hans etterfølger i ett år. Scaurus må ha antatt at ingen ville protestere.⁵⁶ Hvorfor Aretas III godtok denne løsningen er ikke lett å finne svar på, og hvorfor han ikke reagerte mot Antipater, som ikke bare var budbringer, men også sørget for logistikken til romerne, er enda vanskeligere å forstå. Kanskje slet den nabateiske hæren

⁵¹ Taylor 2001, s. 53.

⁵² Bowersock 1983, s. 32; det er ikke basis for å si at Pompeius mål var noe annet enn å besøke de forskjellige byer i området, og sikre stabilitet, enten ved diplomati, avtaler eller militærmakt. Noen planlagt invasjon er det ikke grunnlag for å hevde.

⁵³ Taylor 2001, ss. 53-54.

⁵⁴ Taylor 2001, s. 54; Iddeng 2006, s. 94

⁵⁵ Bowersock 1983, ss. 1 ff.

⁵⁶ Taylor 2001, s. 54.

fortsatt etter nederlaget mot Aristobulus, eller kanskje Aretas III bare var for gammel og syk til å reagere. Han ser ut til å ha gått bort kort etter dette.⁵⁷

Den neste nabateiske kongen var Obodas II (62-59). Han ser ut til å ha regjert i kun tre år. Han gav ut de første nabateiske myntene etter at Aretas III gav ut mynter i Damascus. Det var de første myntene med nabateisk innskrift, siden Aretas III sine hadde greske innskrifter.⁵⁸

Etter Obodas II var det en Malichus I (59-30) som besteg den nabateiske tronen. Bare fire år etter at han tok makten, angrep romerne igjen. I år 55 fvt førte Gabinius, Scaurus' etterfølger, et vellykket felttog mot nabateerne. Hvorfor vet vi ikke, men effekten dette hadde kan ha blitt motvirket av de romerske borgerkrigene som startet kort etter. I alle fall forble Nabatea et kongedømme. I følge Taylor var de fortsatt selvstendige, men ble dratt med i intrigene i den romerske borgerkrigen. Vi vet at Nabatea støttet Caesar i hans kamper i Alexandria, men om det var fordi kongedømmet var en klientstat, eller fordi, som Taylor foreslår, Malichus I ble overbevist av en slu Antipater, er ikke klart.⁵⁹ Enden var at Antipater ble satt inn som prokurator i Judea, hvor han oppnådde tilnærmet kongelig status. Dette førte til at hans upopularitet økte blant jødene, og han ble drept med gift i år 43 fvt.⁶⁰

Malichus I brukte nå Herodes, Antipaters sønn og fremtidige konge av Judea, som rådgiver. Om dette hadde noen umiddelbar virkning på de avgjørelser som ble tatt, vet vi ikke, men Nabatea, i likhet med de fleste av de andre provinsene i øst, støttet Brutus og Cassius i borgerkrigen. Etter at de ble slått i slaget ved Philippi, og Marcus Antonius tok over kontrollen med de østlige provinser, førte Marcus Antonius en forsonende politikk overfor de tidligere fiendene. Det er mulig at Marcus Antonius hadde viktigere affærer å ta seg av i Alexandria. Nabateerne ble imidlertid involvert i nok en tronfølgestrid i Judea, som endte med at Nabatea tok parthernes side i krigene i området. Partherne hadde lyktes med å ta Jerusalem, Syria og deler av Lilleasia.⁶¹

Herodes reiste til Roma, og overtalte i år 40 fvt senatet, samt Octavian og Marcus Antonius, til å hjelpe ham med å kaste ut partherne. I år 37 fvt lyktes det romerne, ved Ventidius Bassus, å presse partherne ut av Syria. Nabatea og Malichus I ble pålagt å betale en stor sum til Roma,

⁵⁷ Taylor2001, s. 54.

⁵⁸ Taylor 2001, s. 55.

⁵⁹ Klientkongedømme, Bowersock 1983, s. 36-41; For at de ikke var det på dette tidspunktet, Taylor 2001, s. 55.

⁶⁰ Taylor 2001, s. 55

⁶¹ Taylor 2001, ss. 55-56

hvilket de gjorde.⁶² Når så Marcus Antonius kom til området, i følge med Kleopatra, ba hun om å få både Judea og Nabatea. Dette gikk ikke Marcus Antonius med på, hun måtte nøye seg med en bit av hver. For Nabateas del er det trolig at dette dreiet seg om en del av Nabateas territorium langs Rødehavet.⁶³ Både nabateerne og jødene måtte etter dette betale en årlig sum på 200 talenter til Egypt for herredømme over områdene.⁶⁴ Senere utløste strid om betalingen til Egypt nok en krig mellom Judea og Nabatea, en krig som Nabatea tapte.⁶⁵ Men den førte til at verken Nabatea eller Judea deltok i slaget ved Actium i år 31 fvt, men begge hadde støttet Marcus Antonius. Men Malichus I mislikte både Marcus Antonius og Cleopatra, og det var han som sendte tropper til Suez, hvor de brant Marcus Antonius' flåte. Etter at Cleopatra begikk selvmord ble Egypt annektert, og ble gjort om til en meget spesiell keiserprovins. Den var nærmest for keiserens personlige eiendom å regne.⁶⁶

2.1.4 Romersk felttog i Sør-Arabia:

Malichus I døde i år 30 fvt, og ble etterfulgt av Obodas III (30-9). Skal man tro Josephus, var han ikke særlig interessert i å styre kongedømmet sitt, men overlot jobben til sin ”bror” eller minister, Syllaeus, som styrte for ham. Han skal ha vært en intrigemaker av de sjeldne, noe også Strabon var enig i.⁶⁷ Augustus gav prefekten i Egypt, en Aelius Gallus, for øvrig en venn av Strabon, ordre om å ta områdene røkelsen kom fra. Han satte i år 27-26 fvt i marsj retning Sør-Arabia. Han hadde med seg en styrke på 11.500 mann, inkludert 500 som Herodes sendte, og 1000 fra Nabatea. Guiden deres var ingen ringere enn Syllaeus.⁶⁸ For nabateerne må dette ha vært et dilemma. Mye av deres rikdom kom tross alt fra transitthandelen med aromatiske produkter som bare fantes i Sør-Arabia. Lyktes ekspedisjonen ville de risikere å miste mye av inntektsgrunnlaget; mislyktes den ville de risikere å gjøre verdens mektigste mann til en fiende. Men for Syllaeus ville suksess gi endeløse muligheter for personlig berikelse og ære. Kanskje var det derfor Augustus eller Gallus valgte nettopp Syllaeus til guide; personlige ambisjoner som oversteg de på vegne av kongedømmet.⁶⁹ Nå var det selvsagt noe helt annet å

⁶² Sartre 2005, s. 81; Taylor 2001, s. 56.

⁶³ Bowersock 1983, s. 41

⁶⁴ Joseph., *BJ* 1.364-385; *AJ* 15.4; Dio Cass., 49.32.15; Taylor 2001, s. 56

⁶⁵ Taylor 2001, ss. 56-57

⁶⁶ Taylor 2001, s. 57

⁶⁷ Joseph. *AJ* 16.7.6; Strabon *Geo*, 16.4.20

⁶⁸ Strabon *Geo*. 16.4.22-24

⁶⁹ Taylor 2001, s. 60

ta en stor, primært vestlig, hær gjennom de svært ugjestmilde forholdene mellom Nabatea og Sør-Arabia, enn en mindre, fredlig kamelkaravane. En av utfordringene ville være at stammene i området ikke så på romersk tilstedeværelse med blide øyne.⁷⁰ Og i tillegg til den vanlige logistiske utfordringen ved å forsyne en så stor styrke med mat og utstyr, kom her også problemet med vannforsyning. Mange av ørkenens kilder og vannhull kan godt være tilstrekkelige for noen mann, men kamelene trenger bare vann hver 3.-7. dag; og vannhullene blir raskt tomme. Er det virkelig ille, kan kameler overleve på gress som vokser en kort stund i ørkenen etter lokalt regn, og nomadene kan overleve på kamelmelk.⁷¹ Dette er mulig for små grupper, men ikke for en hær.

Romerne mente at disse ressursrike og sagnomsuste områdene i Sør-Arabia ikke kjøpte noen varer av dem for alt sølvet og gullet som fant veien til Sør-Arabia fra Romerriket. Augustus' ambisjon var dermed å "enten handle med rike venner, eller herske over rike fiender."⁷² Eller som Taylor sier det, Augustus' plan, i hvertfall for offentligheten, var å gjøre landene der røkelsen kom fra til allierte. Skulle ikke sjarmoffensiven lykkes, måtte de erobres.⁷³ Imidlertid er det klart fra hendelsesforløpet slik Strabon skildrer det, at romerne ikke hadde kjennskap til verken områdets geografi, eller kongedømmene i Sør-Arabia. Ikke engang den nabateiske handels- og havnebyen Leuke Kome, kjente de til. Der var de nødt til å tilbringe flere måneder for at de syke og svake skulle restitueres etter en svært strabasiøs tur. Og da var det fortsatt meget langt igjen. I følge Strabon var det maten og vannet i området som hadde gjort legionærene syke. Vel restituert satte de i marsj igjen, og nådde en nabateisk base i området Hejaz. Denne utviklet seg etter hvert til å bli en viktig nabateisk by, Hegra (dagens Meda'in Saleh). Der ble de tatt imot av en kong Aretas, en slektning av Obodas III. Derfra gikk ferden videre til et engang mektig handelsfolk og kongedømme Ma'in, og deres viktigste by Najran falt uten kamper. Derfra bar det videre sørover, hvor de fikk sitt første skikkelige slag i Wadi Jawf, kjerneområdet til minaeerne. Uten å forsøke å vinne deres lojalitet eller vennskap, fant slaget sted, og omkring 10.000 barbarer falt, mot to romere, skal vi tro Strabon.⁷⁴ Romerne under Aelius Gallus fortsatte ytterligere et stykke sørover, og erobret det som var på veien uten større problemer. Til sist kom de til byen Marib, den største i Sør-Arabia på denne tiden, og sabeernes hovedstad. Fordi de gikk tom for vann avsluttet de beleiringen av byen med uforrettet sak, og vendte nordover igjen. Reisen ned hadde tatt seks måneder. Det er merkelig

⁷⁰ Taylor 2001, s. 60

⁷¹ Thesiger 1959, s. 129

⁷² Strabon *Geo.* 16.4.22; oversatt og gjengitt i Iddeng 2006, s. 94

⁷³ Taylor 2001, s. 60

⁷⁴ Strabon *Geo.*, 16.4.24.

at det var her, av alle steder, de måtte gi seg på grunn av vannmangel. Den såkalte Maribdammen lå bare noen kilometer unna, på sørsiden av byen, og inneholdt enorme mengder vann. På det tidspunktet hadde den vært i bruk i 500 år, med ytterligere 500 år igjen før den ble forlatt. Dammen sørget for at byen og jordbruksområdene omkring og hadde vann hele året. Romerne visste tydeligvis ikke om den.⁷⁵

Reisen tilbake tok bare to måneder. I følge Strabon hadde styrken blitt lurt på ville veier av Syllaeus, og av alle de hadde tapt, var det bare syv som hadde gått med i kamp.⁷⁶ Det ser imidlertid ikke ut til at Augustus delte Strabons oppfatning, for det var først ganske mye senere at Syllaeus ble hentet av romerne, og henrettet i Roma. Augustus selv ser ut til å ha vært fornøyd, ikke bare fikk Syllaeus leve en god stund til, men Augustus hevder også i *Res Gesta* at han slaktet tusenvis av fiendtlige soldater og inntok mange byer.⁷⁷ At de ikke fant områdene røkelsen kom fra, men i følge Strabon stoppet bare et par dagsmarsjer unna, ser ut til å ha blitt ignorert.⁷⁸ Syllaeus var sannsynligvis ikke den eneste årsaken til at ekspedisjonen mislyktes. Strabon kan ha vært motivert av et ønske om å flytte skylden for feiltrinnene fra sin venn Aelius Gallus.

Mens Syllaeus drev sitt renkespill, i både Roma, Judea og Nabatea, døde Obodas III. Syllaeus forsøkte å få Augustus til å gi ham kongemakten, men en Aeneas kom han i forkjøpet, og tok kronen i Nabatea. Han fikk navnet Aretas IV (9 fvt – 40 vt).⁷⁹ Augustus satte ikke pris på at Aretas IV tok makten uten hans godkjenning.⁸⁰ Augustus godtok imidlertid Aretas IV som konge i Nabatea til slutt, og Syllaeus ble et hode kortere i Roma.⁸¹

2.1.5 Nabateisk gullalder:

Aretas IV fortsatte sin regjeringstid uten en farlig rival, og ser ut til å ha lyktes godt. Men i en periode på tre år, fra år 3 fvt -1 vt, har vi ikke bevart noen mynter av Aretas IV. Omtrent samtidig sier Strabon at både syrerne og nabateerne er underlagt Romas myndighet. Dette har fått noen til å mene at Nabatea ble annektert i år 3, for så å gå tilbake til status som

⁷⁵ Taylor 2001, ss. 61-62.

⁷⁶ Strabon *Geo.*, 16.4.24.

⁷⁷ *RG* 26.5.

⁷⁸ Taylor 2001, s. 62.

⁷⁹ Taylor 2001, s. 66

⁸⁰ Joseph., *AJ* 16.295

⁸¹ Taylor 2001, ss. 66-67.

klientkongedømme, under Aretas IV, i år 1 vt. Dette vet vi ikke sikkert.⁸² Det som imidlertid synes klart, er at Nabatea på dette tidspunktet var for et klientkongedømme å regne. Hadde de ikke vært det, hadde ikke Augustus hatt noen grunn til å bli sint når Aretas IV tok tronen, og det hadde ikke vært like naturlig for verken Herodes eller Syllaeus å søke hjelp hos guvernøren i Syria eller hos keiseren i forhold til naboriket. Nøyaktig når Nabatea formelt ble et klientkongedømme er også gjenstand for debatt.⁸³

Kort tid etter at Syllaeus ble avrettet, døde også Herodes, i år 4 fvt. Hans tre sønner endte rakst opp med å sloss om tronen, og reiste til Roma for å få en endelig avgjørelse. Samtidig var det jøder som hatet Herodes, og ikke fant mye de kunne like i hans sønner heller, som gjorde opprør i Judea. Dette ble slått ned av romerske militære, med støtte fra nabateiske tropper. Aretas IV gav i følge Josephus støtte til romerne på grunn av hans hat mot Herodes, og for å yndes romerne. Judea ble dermed delt i tre, og hver av Herodes sønner fikk sin del. Decapolisområdet som tidligere hadde vært en del av Judea, ble overført til Syria.⁸⁴ Også Gaza ble underlagt Syria. Dermed ville Roma kunne nyte godt av skatter fra den nabateiske handelen med aromatiske produkter, uten at det finnes noen indikasjoner på at nabateerne tapte på dette.⁸⁵

I løpet av Aretas IV's regjeringstid er det hevdet at Nabatea gikk inn i en regelrett gullalder.⁸⁶ Om den begynte med ham eller ikke, så ser det i hvertfall ut til at reorganiseringen av Judea medførte stabilitet og utvikling for Nabatea. Ikke før i år 29 ser det ut til å ha vært uroligheter. Den ene av Herodes' sønner, Antipas, var konge i sin egen del av Judea. Forholdene til Nabatea var så gode at Aretas IV gav Antipas sin egen datter til kone. Antipas ble imidlertid svært betatt av en annen kvinne, og sendte Aretas IV's datter i retur.⁸⁷ Aretas IV ble rasende, men ventet på den rette anledning. Sannsynligvis gikk han til angrep i år 34. Dersom det var tilfellet, så valgte han rette øyeblikk, siden guvernøren i Syria på det tidspunktet ikke ser ut til å ha satt fot i provinsen. Ikke før i 35 kom en romersk guvernør til området. Antipas følte seg truet nok til å mobilisere, og gikk på et skikkelig nederlag. Antipas klaget til Tiberius, og det ser ut til at han gav ordre om at Nabatea skulle angripes. Det er mulig at det var på dette

⁸² Se for eksempel Bowersock 1983, ss. 54-57 for annekasjon, se for eksempel Sartre 2005, s. 83 for et motstridende syn.

⁸³ For eksempel Bowersock 1983, ss. 28-58; Sartre 2005, ss. 80-81 og 252; Taylor 2001, ss. 67-68.

⁸⁴ Sartre 2005, s. 94.

⁸⁵ Taylor 2001, s. 68.

⁸⁶ Bowersock 1983, s. 59; Taylor 2001, s. 68; Sartre 2005, s. 83, for debatt omkring dateringen av en økonomiske gullalder se Sartre 2005, s. 86.

⁸⁷ Bowersock 1983, s. 65 sier at Antipater sendte henne i retur; Taylor 2001, s. 72, sier at hun reiste fordi hun fikk nyss om bryllupsplanene, ved hjelp av nabateiske ledere.

tidspunktet, altså etter angrepet på Antipas, men før den nye syriske guvernøren, Lucius Vitellius, ankom Syria, at nabateerne igjen inntok Damascus. Nabateerne trakk seg tilbake i 35, når Vitellius ankom provinsen Syria. Men det drøydde til år 37 før han satte i marsj for å angripe Nabatea, og på veien reiste han innom Jerusalem. Mens han var der, døde Tiberius, og ble etterfulgt av Gaius, bedre kjent som Caligula. Feltoget mot Nabatea ble stanset.⁸⁸

Tre år senere døde Aretas IV, og ble etterfulgt av Malichus II, sønn av Aretas IV. Malichus II fortsatte, i likhet med sin far, å gi ut nabateisk mynt.⁸⁹ Men myntene hans fikk lavere og lavere vekt, og sølvmyntene lavere og lavere sølvinnhold.⁹⁰ Ellers er det lite vi vet om Malichus II; Strabon døde før han tiltrådte, og Josephus nevner ham bare en gang, i forbindelse med Jødekrigen fra 66-70. Han forteller at Malichus II sendte 1000 kavalerister og 5000 infanterister for å bistå Vespasian og Titus i kampene mot opprørerne i Judea, akkurat som Aretas IV gjorde for å bistå med å slå ned opprøret etter Herodes' død.⁹¹

2.1.6 Den siste kongen

Malichus II døde i år 70, og ble etterfulgt på tronen av Rabbel II (70-106). Rabbel II ser ut til å ha vært mindreårig, selv om Malichus II måtte ha vært omkring 80 år gammel når han døde. Vi vet ikke sikkert hvilket slektskapsforhold, om noe, som var mellom Malichus II og Rabbel II. Selv om Rabbel II ble nevnt i innskrifter som han som brakte fred og forsoning for sitt folk, vet man ikke hva det innebærer.⁹² Noen har spekulert i at det stammer fra de første årene i hans regjeringstid, og at han da slo ned et opprør i forbindelse med maktovertakelsen.⁹³ En annen mulighet er at han gav betegnelsen til seg selv.⁹⁴ Eller at han fikk i stand en avtale med romerne om at de skulle la kongedømmet være i fred inntil han døde.⁹⁵ Det som virker klart, er at for det aller meste levde nabateerne i fred under Rabbel II.⁹⁶

⁸⁸ Bowersock 1983, ss. 64-68; Taylor 2001, s. 72.

⁸⁹ Aretas IV ser ut til å ha gitt ut like mye mynt som alle de andre nabateiske kongene til sammen, og hans mynter utgjør omkring 80 prosent av alle nabateiske mynter som er funnet. Bowersock 1983, s. 55.

⁹⁰ Taylor 2001, s. 73; sølvinnholdet i nabateiske mynter drøftes i kapittel om økonomi.

⁹¹ Joseph. *BJ.*, 3.60

⁹² "Rabbel the king, king of the Nabateans, who brought life and deliverance to his people." Referert i Taylor 2001, s. 73, egen oversettelse til norsk fra engelsk.

⁹³ Graf 1978, s. 6.

⁹⁴ Bowersock 1983, s. 72.

⁹⁵ Taylor 2001, s. 73.

⁹⁶ Bowersock 1983, s. 74; for et annet synspunkt, se Eadie 1985.

Det nabateiske kongedømmet ble annektert i år 106, av keiser Trajans guvernør i Syria, A. Cornelius Palma Frontonianus. Da keiser Trajan og Palma er sentrale aktører i hendelsen som undersøkes, vil også deres bakgrunn skisseres kort.

2.2 Historisk bakgrunn keiser Trajan

2.2.1 Kilder til Trajan

Kildene til keiser Trajan er relativt begrenset. Vi har bevart et fragment av Trajans logg for krigen, muligens den som ble brukt som mal for Trajansøylen. Resten av loggen er tapt.⁹⁷ Dessverre har vi ikke noen keiserbiografi fra Sveton til å hjelpe oss. Det senantikke verket *Historia Augusta* er en fortsettelse av Sveton, men verket begynner med Hadrian. Noen mener at det opprinnelig begynte med Nerva og Trajan, men at disse er tapt. Dette er imidlertid ren gjetning. Dermed har vi ikke noen biografi om noen av disse to keiserne.

Kildene er i noen grad samtidige, men mye er også fra langt senere tid. Imidlertid har vi materiale som ikke er bevart for noen annen keiser, selv om disse er i en noe spesiell form, nemlig Plinius den yngres brev, bok 10. Denne delen av hans publiserte brev er en samling brev han skrev etter å ha blitt utnevnt til *legatus extraordinarius* i provinsen Bithynia-Pontus, med forespørsler til Trajan, og noen av svarene han fikk. Dette er den mest betydningsfulle kilden til styret av keiserprovinsene i prinsipatet. Plinius står også for den andre hovedkilden til Trajan, med sin panegyrikk, en lovtale han holdt for senatet når Plinius ble utnevnt til *consul suffectus* 1. september år 100. Den er senere utvidet og utgitt av Plinius. Men også Tacitus nevner Trajan, om enn bare i innledningen til *Historia*, og kort i *Årbøkene*. Av andre kilder bør nevnes Martial, som omtaler Trajan, om enn i relativt vage ordelag. Hovedkilden til Trajan er bok 68 av Dio Cassius. Han skrev omtrent 100 år etter Trajan, men dessverre er det ikke Dio Cassius eget verk vi har bevart, men en epitomisert utgave fra omkring år 1000, skrevet av en munk ved navn John Xiphilinus. Før Dio Cassius har vi noen spredte uttalelser fra Fronto, som var lærer for de keiserlige adoptivbrødrene Marcus Aurelius og Lucius Verus. Fra annen halvdel av 300-tallet har vi en kort biografi på halvannen side av Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus* 13 og tilsvarende i den anonyme *Epitome de Caesaribus*, pluss litt mer av Eutropius, *Historia Romana* 8.2. Disse forfattere går sannsynligvis tilbake til en tapt

⁹⁷ Priscian, *Inst. Gramm.*, VI, 13; Peter, *Hist. Rom. Reliquiae*, II, 117 “inde Berzobim, deinde Aizi processimus”, gjengitt i Garzetti, 1974, s. 321.

keiserhistorie fra tidlig 300-tall, men det er uklart hvem som var kilde for dette verket igjen, og hvem Dio Cassius baserte seg på⁹⁸.

Plinius brev kan for noen få Plinius til å fremstå som svak og masete, da han til stadighet spør Trajan til råds om tilsynelatende den minste ting. På den annen side er det ingenting i brevene selv, heller ikke tonen i Trajans svar, som antyder at dette er tilfellet. Tvert i mot ser det ut til at Trajan svarer på forespørslene til Trajan som om de er forventet. Dermed kan det virke som om Plinius kun var eksepsjonell i rollen som guvernør i det at han publiserte brevene, og at vi har fått dem overlevert. Samt det at han eksplisitt skulle til provinsen for å rydde opp, og slik hadde et noe spesielt oppdrag. Men det at han stadig rådfører seg med keiseren betyr heller at han må; dette er ikke avgjørelser han har myndighet til å ta på egen hånd. Dermed stiller brevene som kilde seg i et annet lys. De danner et bilde av en keiser som har kontroll på alt, eller i alle fall enten ønsker å ha det, eller er forventet å ha det. Det at Plinius var en av keiser Trajans mest sentrale venner, *amici*, og selv var senator, plasserte ham midt i konflikten mellom prinsipat og senat.⁹⁹ Samtidig er det nødvendig å være oppmerksom på at brevene faktisk er publisert, og ikke nødvendigvis gir uttrykk for personenes tanker og meninger. På den annen side, keiseren er hva keiseren gjør er nok den mest fruktbare vinkelen å angripe dette temaet på.¹⁰⁰ En vanskelighet med brevene, er at det er meget vanskelig å skille keiseren fra brevskriverne hans. Det er altså ikke riktig godt å vite om Trajans svar er formulert av ham, eller faller innenfor spørsmål hvor det ikke var nødvendig å konsultere keiseren.¹⁰¹

En annen viktig kilde til Trajans tid er Trajansøylen, en bokrull i stein som ville vært 200 meter lang om den ble brettet ut. Den viser di dakiske felttogene i 155 scener, med omkring 2500 figurer. Trajansøylen ble satt opp i år 113, og er 30 meter høy, omkring fire meter i diameter, og er satt sammen av 17 marmortromler. Søylen hviler på en høy sokkel, som har et hulrom hvor Trajans aske ble plassert etter hans død. Da vi ikke har bevart Trajans loggbok, er det vanskelig å tolke søylen.¹⁰²

2.2.2 Trajan

⁹⁸ Schreiner 1996, ss. 181-182

⁹⁹ Millar 1997, ss. 323-328

¹⁰⁰ Millar 1997, s. xi

¹⁰¹ Schreiner 1996, s. 178.

¹⁰² Schreiner 1996, s. 178.

Trajans far, Marcus Ulpius Traianus, heretter kalt Traianus, var sannsynligvis guvernør i Cappadocia i 70 og Syria fra 75-79, eller fra 73/4-76/7.¹⁰³ Etter tjenesten i Syria fikk han *ornamenta triumphalia*, sannsynligvis etter enten krig, invasjon eller diplomati overfor Partherne. I Asia fra var han guvernør i år 79-80, hvor også hans kone var med. Asia ble regnet som en av de fremste provinsene å være guvernør i, sammen med Afrika, og var således regnet som høyden på senatorkarrieren.¹⁰⁴ Han ble også opphøyet til patriser av Vespasian.¹⁰⁵ Man antar at den fremtidige keiser Trajan ble født en gang i perioden 50-56; Bennett antar omkring 56, mens for eksempel Smith i 1944 angir enten 53 eller 56, men uansett den 18. september.¹⁰⁶

Hva gjelder Trajans barndom, vet vi lite. Men det er antatt at han ikke fikk den fulle utdanning som var normen blant patrisierne, og at han avsluttet sine teoretiske studier etter å ha hatt en *rhetor* som lærer, hvilket vil si at han avsluttet tidligere enn mange andre, som sine samtidige Tacitus og Plinius.¹⁰⁷

Dersom Bennett har rett, og Trajan var født i 56, var han 17 år gammel i 73 og følgelig kunne han da motta *latus clavus* og komme inn i *vigintivirate*, sannsynligvis som *triumvir monetalis*, deretter gikk de fleste inn i militær tjeneste som *tribunus laticlavius* i en av de 30 legionene, altså en gang mellom 73 og 76 (17-20 år gammel), og den varte normalt i ca 18 mnd i følge Bennett. I følge Plinius den yngre, som Bennett tolker, utførte Trajan denne tjenesten i legionen i Syria, mens faren var guvernør der, og at han deltok i operasjoner mot Partherriket som førte til farens *ornamenta triumphalia*.¹⁰⁸ Dette kan ha vært i en av fire legioner stasjonert i Syria på dette tidspunktet, enten *III Gallica*, *IV Scythia*, *VI Ferrata* eller *XVI Flavia*. Kanskje var Plinius' uttalelse, at Trajans ankomst "struck terror into the supercilious hearts of the savage Parthians"¹⁰⁹ ikke bare retorikk. Deretter ble han overført til en legion ved Rhinen, uten at vi vet hvorfor eller til hvilken del. I alle fall var legionene i Germania Superior opptatt med skarpe operasjoner i Schwartzwald området, og i Germania Inferior mot Bructeri.¹¹⁰ Det merkeligste ved Plinius' uttalelser er "*stipendia decem*"¹¹¹, eller ti års

¹⁰³ Garzetti 1974, s. 311; Bennett 2001, s. 18

¹⁰⁴ Om høyden på karrieren, se Bennett 2001, s. 9; om Traianus som guvernør, se Garzetti 1974, s. 311; Bennett 2001, s. 18

¹⁰⁵ Smith 1944, s. 125

¹⁰⁶ Trajans fødselsår, Bennett 2001, s. 13; Smith 1944, s. 125.

¹⁰⁷ Bennett 2001, s. 20

¹⁰⁸ Plin. *Pan.* 14.1 og 15.1-3

¹⁰⁹ Plin. *Pan.* 14.1

¹¹⁰ Bennett 2001, s. 23

¹¹¹ Plin. *Pan.* 15.2

sammenhengende militær tjeneste. Dette fordi det ikke var noe å tjene på en så lang tjenestetid, og det var også uvanlig, selv for generaler og store feltherrer å ha en så lang tjenestetid. Men, det kan forstås som at det gikk de nominelle 10 år fra *toga virilis* ved en alder på 15 år til å gå inn i senatet ved en alder på 25 år. På den annen side kan det være at Trajan tjenestegjorde lengre enn vanlig, særlig siden panegyrien sier at Trajan ikke var fornøyd med den vanlige korte tjenesten, og slik gi Plinius en retorisk mulighet til å spille på de anakronistiske 10 årene som tradisjonelt ville forberede en på høyere militær kommando.¹¹² Bennett antar derfor at Trajan avslutter sin formelle militære tjeneste i 78, i en alder av 22 år. Han hadde da utført mellom 2 og fem års militær tjeneste, i aktive frontområder.¹¹³

Deretter vet vi at han var praetor i 86, og følgelig er det sannsynlig at han var questor i 81, da det skulle gå fem år mellom de to embetene. I mellom disse to var det en periode på fire år hvor han ikke kunne ta offentlig embete. Hva han og hans likemenn gjorde i disse årene er uvisst, men Bennett antar at det er en mulighet for at Trajan da var en slags ekstramannskap i Domitians kriger mot chattiene og dakerne. Dette har han ikke noe bevis for, men han mener at en mann som var så rettet mot livet som militær godt kunne ha funnet på noe slikt. Det som synes sikkert, er at Trajans karriere frem til han ble praetor, sannsynligvis i perioden januar 86-januar 87, var relativt normal, muligens altså med unntak av en lengre enn normal periode som *tribunus laticlavus*. Normalt skulle han da ikke søke embete igjen før han kunne bli konsul. Men i likhet med en liten minoritet gjorde han nettopp det. Han søkte og fikk, som den eneste partrasier under Domitian, kommando over *legio VII Galbiana*. Kildene til Trajans karriere fra januar 89 til september/oktober 97, er uklare, og i panegyrien, ofte selvmotsigende. Det som er klart, er at i januar 89 var han legat for *legio VII Gemina* i Hispania Terraconensis. Samtidig gjorde L. Antoninus Saturninus, militærkommandant i Moguntiacum i Germania Superior, opprør. Trajan ble beordret dit for å gjøre motangrep. Opprøret ble slått ned 29. januar, uten at Trajan hadde ankommet, men han fortsatte til stedet uansett, og kom frem i slutten av februar. Da skal han ha fått et oppdrag, men hva det var vet vi ikke. Resultatet av Trajans raske respons var at han, sammen med en Acilius Glabrio, ble det andre paret av ikke-imperiale *consules ordinarii* under Domitian.¹¹⁴

¹¹² Plin. *Pan.* 15.1

¹¹³ Bennett 2001, ss. 21-23

¹¹⁴ Bennett 2001, ss. 23-25; 26; 42-44

Hva Trajan gjorde i perioden fra han var konsul til han ble adoptert av Nerva i 97, sier kildene lite om. Men, i og med at han var anerkjent som en *vir militaris* når han ble adoptert, er det ikke usannsynlig at han holdt en eller flere posisjoner i denne perioden. Det er antatt at når han ble adoptert holdt han stillingen som guvernør i enten Germania Superior eller Inferior, eller endog begge. Vanligvis var disse av tre års varighet. Bennett går ett skritt lengre, og antar at Trajan var guvernør i Pannonia, og at han der ledet felttoget mot Suebiene. Dette ville da forklare hvordan han fikk sin anseelse som militær kommandant.¹¹⁵

Trajan ble formynder for Hadrian når hans far døde, i år 86. Trajan var da praetor.¹¹⁶

Nerva adopterte Trajan i oktober 97, ved offentlig proklamasjon mens han la ned en laubærkrans på Jupiters knær, og utnevnte ham samtidig, som sin sønn, til *Caesar*. Senere, i senatet, fikk han Trajan utnevnt til *imperator* og fikk ordnet det slik at Trajan ble gitt *tribunicia potestas*. Når Nerva tok tilnavnet *Germanicus*, gav han det samme til Trajan, som på dette tidspunktet altså kan ha vært Germania Superior. Dessuten nominerte han Trajan til konsul sammen med ham fra første januar 98. De to var i praksis keisere sammen i tre mnd frem til Nerva døde 27. eller 28. januar 98. Han var dessuten utpekt til etterfølger på keisertronen. Senatet ble med dette vist at de ikke kunne fjerne keiserembetet når de ville, og det av den sykelige gamle mannen som kom fra deres rekker to år tidligere. I følge Dio Cassius tok Nerva bare hensyn til Trajans personlige egenskaper ved utnevnelsen, og han utelot også sine egne, riktignok fjerne, slektninger.¹¹⁷ Det at Trajan ikke engang var fra Italia, var så uvanlig at det faktum at det gikk så bra gir Dio Cassius troverdighet i sin årsaksforklaring. Noen av de antikke forfatterne går så langt som til å si, uten å ta hensyn til fakta, og litt urettferdig, at utnevnelsen av Trajan var det eneste Nerva gjorde riktig.¹¹⁸ Trajan reiste ikke til Roma før våren eller sommeren 99, hvilket antyder at ingen protesterte på hans overtakelse.¹¹⁹ Etter at Trajan hadde fått melding om Nervas død, tilkalte han Pretorianergardens Prefect Casperius Aelianus, som hadde stått for turbulens i pretorianergarden under Nerva, og fikk ham fjernet.¹²⁰

¹¹⁵ Bennett 2001, ss. 45-46.

¹¹⁶ SHA *Hadr.* 1.?

¹¹⁷ Dio Cass. 68.4.

¹¹⁸ Jord. *Rom.*, 266

¹¹⁹ Garzetti 1974, ss. 308-304

¹²⁰ Dio Cass. 68.5.4. Fjernet kan innebære at han ble tvunget til å trekke seg tilbake, eller at han ble tatt av dage. Uansett viser det at Trajan var sikker i sin makt, og at det ikke ble satt spørsmålstejn ved hans styre. I følge Cassius Dio ble Trajan utpekt av Nerva etter at denne for oss relativt ukjente Casperius Aelianus hadde fått pretorianergarden til å vise muskler, og på denne måten tvang frem en militær etterfølger.

Allerede etter at Trajan fikk tittelen Caesar, utførte han om-disponeringer i Germania, som i følge Garzetti skulle sikre at styrker kunne frigjøres for å angripe nordover og østover. Det at han var i *Colonia Claudia Ara Agrippinensium*, Köln, når han fikk melding om Nervas død, kan tyde på at han allerede brukte sitt *imperium maius* i begge Germaniaene. Trajan utførte også et raid over Donau for å utføre operasjonene Plinius den Yngre nevner slik at han kan beskrive terroren som barbarene følte, og følgelig igjen respekterte og fryktet Roma.¹²¹ Garzetti hevder at disse operasjonene i virkeligheten var ment å være forberedelser til den store offensiven som Trajan allerede da må ha forberedt, hvilket kommer klart frem av at han gav ordre til å bygge fort og veier i angrepssektoren. Hvor viktig denne sektoren var kommer også frem av hvem som ble innsatt som guvernører i de to Germaniaene, nemlig L. Julius Ursus Servianus i Germania Superior, og L. Licinius Sura i Germania Inferior. Begge to allerede da i fremste rekke av aristokrater under Trajan, begge av iberisk opprinnelse; den første en slektning av Trajan, den andre en nær venn.¹²²

Når Trajan får melding om at Nerva er død, og at han er keiser, sender han en melding til senatet hvor han sier han ikke skal drepe senatorer. Dette markerer begynnelsen på forholdet mellom senatet og den nye keiseren. Trajan får i stand en bedre balanse mellom autokratiet og republikkens idealer enn de fleste andre keisere; han blir likt av adelen fordi han befester deres privilegier og deres stilling. Samtidig tar han skritt for å begrense mulighetene for å føre sak for forræderi, forbyr anonyme tips i denne type saker og fjerner slavenes rett til å vitne mot sine eiere i forræderisaker. Dette var noen av skrittene han tok for å sikre adelens lojalitet, samtidig som han beholdt sin egen autoritet, men med et skinn av legalitet.¹²³ Et eksempel på hvordan han ble oppfattet kan man få fra Dio Chrysostom.¹²⁴ Dette er en tale om å herske, gitt i samme år som Plinius' panegyrikk, og forfatteren snakker om et herskerideal, teoretisk selvsagt; et stoisk-kynisk ideal for monarken, en mann med en gudegitt plikt, ikke gave, med et liv som er fylt med hardt arbeid, ikke glede; faren og giveren for sine undergitte, ikke deres mester. Talen er som et portrett av Trajan. *Optimus princeps*, fysisk attraktiv med sin høye og velbygde figur, i sine beste år (46) men virker mer seriøs og verdig på grunn av tidlig grånende hår, og så for folket ut som en far blant sine barn. Det er også slik han fremstilles i portretter, med et overdrevent men ikke forfalsket bilde av virkeligheten.¹²⁵

¹²¹ Plin. *Pan.* 12.

¹²² Garzetti 1974, s. 308

¹²³ Garzetti 1974, s. 317

¹²⁴ Dio Chrys. *Or.* 1.15-29.

¹²⁵ Garzetti 1974, s. 318

Trajan var også en krigerkeiser. Han endret den forsiktige politikken til Domitian i forhold til Dacia, og gikk over Donau med den største hærestyrken verden hadde sett på 100 år. Han erobret Dacia i 101/102, og sluttet fred med kongen der, Decebalus. Deretter trakk han ut styrkene, men forberedte infrastrukturen slik at det var klart for neste runde. Deretter erobret han Dacia igjen, i 105/106, men denne gangen endte det med at Decebalus begikk selvmord, og Dacia ble lagt til riket som provins. Han fortsatte med et felttog mot Partherriket, fra 114-117. Det gikk godt i begynnelsen, og store territorier ble lagt til Romerriket, men til slutt falt det hele fra hverandre, og Trajan døde på vei tilbake til Italia. Mens han var i Roma, sørget han godt for byens kornforsyning, og bygget bygninger, eller fikk dem ferdigstilt.¹²⁶ Hans regjeringstid kan sies å ha vært dominert av at han førte krig, men også at han sørget for Roma, med både bygninger og korn. Og i og med at han var relativt grei mot senatorene, i hvertfall på overflaten, så ble han også kjent for oss som *Optimus Princeps*.

2.3 Historisk bakgrunn Cornelius Palma

2.3.1 Kilder til Palma

Det er ikke så mye vi vet om A. Cornelius Palma Frontonianus. Det vi vet stammer fra innskrifter og at han nevnes i forbindelse med annekasjonen av Nabatea, samt at han henrettes av Hadrian. Den viktigste innskriften som er tilknyttet Palma, er også satt i forbindelse med annekasjonen av Nabatea. Etter annekasjonen ble det satt opp en statue av ham på forum, og denne innskriften er fra basen til statuen.

POTES

SENATVS SVPPPLICATIONES DIS IMMORTALIBIM AuCtore

IMP . CAES . NERVA . TRAIANO . AVG . GERM . DACIC . SENATUS . ORNAMENT

¹²⁶ Schreiner 1996, ss. 183-184.

TRIVMPHAL . DECR . STATVAMQ . IN FORO . AVG . PONENDAM . CENSUIT¹²⁷

”Etter fullmakt fra Imperator Caesar Nerva Trajan Augustus Germanicus Dacicus og takksigelse til de u dødelige gudene, har Senatet vedtatt en hederstrumpf og besluttet at statuen settes opp på Forum Augustum.”¹²⁸

2.3.2 Palma

Palmas *Cursus*:¹²⁹ Ser ut til å ha hatt en normal *cursus*, men med usedvanlig avslutning. Han var konsul *ordinarius* for første gang i 99. Deretter var han guvernør i Hispania,¹³⁰ og i Syria fra 104 til 106/7, før han ble konsul *ordinarius* for andre gang i 109. Deretter ble han tatt av dage av Hadrian, i følge Dio Cassius fordi han hadde konspirert med en Celsus om å ta livet av Hadrian mens de var på jakt. I virkeligheten sier Dio Cassius, så ble de drept fordi de hadde stor innflytelse og rikdom, samt berømmelse. Det ble mye snakk ut av dette, og det ble så ille at Hadrian sverget på at det ikke var han som hadde beordret drapene.¹³¹ Historia Augusta gir en annen versjon av hendelsesforløpet, og sier at Palma og Celsus hadde blitt mistenkt for å konspirere om å ta over makten fra Trajan, dette må ha vært en gang etter 110. Når det kom Trajan for øret, lovet han å adoptere Hadrian.¹³² Når Hadrian er kommet til makten, skal Palma ha deltatt i Nigrinus’ konspirasjon, og ikke hatt en egen med Celsus. Resultatet var uansett at Palma ble drept, i Tarracina. Etter dette måtte Hadrian reise til Roma og bedyre at det ikke var han som hadde gitt ordre til likvideringene, og at han ikke skulle la senatorer bli henrettet uten etter senatets ønske. Dessuten gav han folket i Roma en dobbel *donatium*, selv om de allerede hadde fått en like før, i forbindelse med Hadrians maktovertakelse. Dette gjorde han for å forhindre ryktene om ham etter at han tillot fire tidligere konsuler å bli drept så tidlig i sitt styre.¹³³

Dio Cassius forteller, i en setning etter en lengre passasje om felttoget mot dakerne, at guvernøren i Syria, altså Palma, erobret ”Arabia rundt Petra og underla det romerne.”¹³⁴ Ellers er det hevdet at Palma var en av Trajans *amici*, i krigstid, *comites*, og deltok i hans *consilium*. Dette er ikke urimelig, da Palma blant annet var guvernør for Syria, ikke en stilling som i

¹²⁷ CIL 6.1386.

¹²⁸ Oversatt til norsk av Iddeng, J. W.

¹²⁹ Hentet fra PIR² C. 1412, 346ff

¹³⁰ Mart. Spect. 12.9

¹³¹ Dio Cass. 69, 2, 5. 6.

¹³² SHA. Hadr., 4.1-4.10 ?

¹³³ SHA Hadr. 6.8-8.0..?

¹³⁴ Dio Cass. 68.14.5

utgangspunktet ble gitt til hvem som helst. Av andre medlemmer kan nevnes Hadrian, Claudius Livianus, Manius Laberius Maximus, Glitius Agricola, Publilius Celsus, Lusius Quietus, Cornelius Palma og Avidius Nigrinus blant provinsguvernørene, samt noen sakførere, som Iavolenus Priscus, Titius Aristo og sist men ikke minst Neratius Priscus. Det er sagt at Priscus var den planlagte arvingen av riket.¹³⁵ Det er også hevdet at Cornelius Palma forsvant fra offentlighetens lys etter anneksjonen av Arabia.¹³⁶ Dette fordi han skal ha gjort Trajan enten sint eller mistenksom, fordi han etter denne teorien utførte anneksjonen på egenhånd, uten å verken rådføre seg med eller få tillatelse av Trajan. Dette ser imidlertid ikke ut til å medføre riktighet. Dersom Trajan ble mistenksom etter anneksjonen av Nabatea, ville han neppe gitt Palma muligheten til å være konsul igjen i 109; eller satt opp en statue av ham, hvor det ble proklamert at han fikk *ornamenta triumphalia*.¹³⁷ På den annen side kan det selvsagt tenkes at det er korrekt at han ble avslørt eller mistenkt for å være med på en konspirasjon mot Trajan i 100, og at det er årsaken til at han ikke lengre finnes på innskriftsmaterialet. Men da er det besynderlig at han fortsatt var i live når Hadrian tok makten.

Palma var en av bare tre, i følge Dio Cassius, som fikk æren av å få en statue av seg på Forum. Dermed kan det tenkes at det er korrekt at han var en av Trajan's viktigste venner, *amici principis*.¹³⁸

3 Anneksjonen i lys av romernes forsvarssystemer og overordnet militær strategi

Dette kapitlet vil ta for seg romersk strategi, med utgangspunkt i teorien om *the Grand Strategy*. Teorien i seg selv vil drøftes, og de forskjellige argumenter i debatten vil bli trukket frem. Deretter vil anneksjonen av Nabatea drøftes i forhold til en del av disse argumentene.

¹³⁵ Garzetti 1974, s. 340.

¹³⁶ Freeman 1996, s. 94.

¹³⁷ Dio Cass., 68.16

¹³⁸ Eadie 1985, s. 407

3.1 Edward Luttwak og ideen om en Grand Strategy:

Debatten om *the Grand Strategy of the Roman Empire: From the First Century AD to the Third* har rast siden strategen Edward Luttwak gav ut boken i 1976. Hans hovedhypotese er at Romerriket gikk fra å være en offensiv, ekspansjonistisk stormakt i republikken, til å bli et defensivt rike i prinsipatet. Denne tesen er på mange områder tilbakevist.¹³⁹ Årsaken til at denne teorien allikevel drøftes, er at den på mange måter var en vekker for forskere innenfor feltet romerske grenser og grensepolitikk, og at den militære modellen som skisseres er nyttig for å belyse flere elementer i hendelser knyttet til disse feltene, slik som anneksjoner og erobringer. Selv om det er hevdet at Luttwaks teori nå bør få hvile, mener jeg at den setter spørsmålene og teoriene omkring romersk ekspansjon, eller mangel på det samme, på spissen på en slik måte at den i vesentlig grad har bidratt til å bringe forskningen på feltet videre, samt at det spørsmålet den søker å besvare, hvorfor sluttet romersk ekspansjon mer eller mindre i prinsipatet, fortsatt er et spørsmål vi ikke har noe endelig svar på.¹⁴⁰ Dessuten er troen på *pax romana* og dermed slutten på rikets ekspansjon i prinsipatet, ikke helt korrekt. Dermed blir spørsmålet mye mer nyansert; Luttwak mente at ekspansjonen ikke lengre var ekspansjon for ære, rikdom eller ren krigerlyst, men kalkulerte handlinger som skulle sørge for best mulig å bevare rikets sikkerhet.¹⁴¹

Edward N. Luttwak hevdet at all anneksjon, alle erobringer og militære disposisjoner fra og med prinsipatet, skjedde etter nyttevurderinger ut fra en overordnet strategi, kjent som *the Grand Strategy of the Roman Empire*.¹⁴² Hans teori var altså at det var ett overordnet mål for rikets administrasjon fra Augustus til senantikken. Ikke bare hadde de ett overordnet mål, sier Luttwak, de delte faktisk våre utfordringer i sikkerhetspolitikken.¹⁴³ Målet for *the Grand Strategy*¹⁴⁴ var altså rikets sikkerhet, og Romerriket var følgelig ikke lengre en ekspanderende stormakt, men en defensiv stormakt.

¹³⁹ Pethon 2001, ss. 83-84 og s. 122.

¹⁴⁰ For endelig strek for Grand Strategy: Pethon 2001, s. 122; for at den har påvirket debatten i vesentlig grad, se Roth 1996, s. 572, for at *limes*-forskningen teorien springer ut av er debattert, samt oversikt over debatten, se Whittaker 2004, ss. 6-ff.

¹⁴¹ Luttwak 1976, s. 1.

¹⁴² Luttwak ble sist omtalt offentlig i Norge i forbindelse med en sikkerhetskonferanse i Bodø i 2005, hvor han uttalte at det er islam som er fienden, ikke bare ekstremister eller terrorister. Luttwak har fungert som nasjonal sikkerhetsrådgiver, og er i dag *fellow* i en konservativ *think-tank*. Han er spesialist på strategi, og ikke i utgangspunktet på historie.

¹⁴³ Luttwak 1976, s. 1

¹⁴⁴ Grand Strategy: Etter Paul Kennedy: "the integration of a state's overall political, economic, and military aims, both in peace and war, to preserve long-term interests, including the management of ends and means, diplomacy and national morale and political culture in both the military and civilian spheres." P. Kennedy, "Grand Strategy in War and Peace: Toward a Broader Definition," in Kennedy, *Grand Strategies in War and Peace*, ix, 4-5; cf. Y. Dror's review in *Journal of Strategic Studies* 15 (1992): 31-33. Gjengitt i Wheeler 1993, s. 10. Begrepet er meget vidt, og den moderne betydning kan neppe være det Luttwak snakker om, jfr Luttwak 1976, s. 1. Men begrepet i seg selv er et moderne begrep, en syntese, av og til omtalt som en anakronisme, og at noen av de elementer som er til stede i den moderne tolkingen av begrepet også blir brukt av Luttwak om

Luttwak deler sin *Grand Strategy* inn i tre systemer.¹⁴⁵ Det julisk-claudiske fra Augustus til 68, til og med Nero; det flaviske fra Vespasian, i 70, og det senromerske fra Diocletian og Dominatet i 284 og utover. Det andre systemet trer altså i kraft ved Vespasians maktovertagelse, og er det som gjelder fra flaverne til og med antoninerne. Under det julio-claudiske system skulle klientkongedømmer med sine egne styrker hansktes med lavintensitetstrusler, mens romerske styrker skulle håndtere høyintensitetstrusler.¹⁴⁶ Fra og med keiser Vespasian, endret romerne systemet til et statisk grenseforsvar, systemet går fra hegemonisk ekspansjonisme, basert på klientkongedømmer som ble støttet, eller presset, av legionene de hadde bak seg, til et system med definerte, befestede grenser, en ”[...] *marching camp writ large* [...]”¹⁴⁷ Man kan tenke seg en mur, eller *limes*, rundt hele riket. I dette systemet er et hovedpunkt det han kaller ”*scientific frontier*”.¹⁴⁸ Begrepet innebærer at man legger grenser der det er mest hensiktsmessig, ut fra en total vurdering. Dersom grensen går for langt den ene eller andre veien, erobrer man eller oppgir territorium for å få en kostnadseffektiv grense.

Anneksjon av klientkongedømmer er ifølge Luttwak også en del av *Grand Strategy*.¹⁴⁹ Teorien blir da en forklaring på hvorfor kongedømmet ble annektert, og ut fra et militært og sikkerhetspolitisk perspektiv, virker annekasjonen av Arabia Petraea fornuftig ved første øyekast. Kongedømmet var jo den siste biten for å sikre romerske grenser mot ørkenen hele veien fra sør i Syria til Gibraltarstredet. Spørsmålet blir da først om romerne hadde en overordnet militær strategi, og var perioden reelt preget av forsøk på å etablere faste forsvarsgrenser? Dernest om det er mulig å plassere annekteringen av Nabatea inn i et slikt system.

3.1.1 Luttwak og kritikerne:

Luttwaks teori er blitt kraftig kritisert fra flere hold.¹⁵⁰ De fleste kritikkene går ut på at hans teoretiske byggverk er en anakronisme; han anvender moderne systemanalyse på nesten tre hundre år i romersk historie. En av Luttwaks kritikere er Susan Mattern, som utelukkende fokuserer på litterære kilder. Hun mener at utenrikspolitikk for romerne ikke var et komplekst geopolitisk spill, men en konkurranse om status, med mye voldelig demonstrasjon av overlegne ferdigheter, aggressive demonstrasjoner og

Romerriket er litt av poenget. Luttwak redegjør for dette, og gir sin begrunnelse for hvorfor han mener det er mulig å bruke denne syntesen på Romerriket, på side 1.

¹⁴⁵ Luttwak 1976, s.4

¹⁴⁶ Luttwak 1976, s. 112

¹⁴⁷ Luttwak 1976, s. 57

¹⁴⁸ Luttwak 1976 ss. 51 ff. *Scientific frontier* begrepet stammer fra britene nordvest i India. Skulle være den linjen som maksimerte militære, politiske og naturlige fordeler, for den ultimate grense. Viste seg der å være uopnåelig, fortsatt skille mellom sivilisasjon og barbarer; barrierer for å holde barbarene unna. Whittaker 2000, s. 193

¹⁴⁹ Luttwak 1976, ss. 112-115.

¹⁵⁰ B. Isaac, T. Cornell, E. Wheeler, E. Badian, C. Mann, F. Millar (som først synes boken til Luttwak gav en god og interessant analyse), G. D. B. Jones, A. Ferrill og G. Traina er bare noen av dem. For en oversikt over debatten, se Champion 2004 s. 278, samt Wheeler 1993, Lintott 1993 s. 216 og Pethon 2001.

terrorisering av motstanderen. Image eller ære fremstår som det viktigste målet.¹⁵¹ En annen av Luttwaks kritikere, særlig for de forhold som gjaldt de østlige deler av riket, er Benjamin Isaac. Han mener at ekspansjon og militære aksjoner nærmest skjedde ved en tilfeldighet, og at romerske styrker i provinsene var okkupasjonsstyrker, ikke verken forsvarsstyrker eller primært offensive enheter.¹⁵² Han hevder at hovedårsaken til at veier og befestninger lå som de gjorde rundt i riket, hovedsakelig skyldtes logistiske forhold. Ifølge Isaac var det ikke disse linjene som ble oppfattet som grenser for romerne. Romersk innflytelse strakk seg normalt lenger, og romerne anså at riket strakte seg så langt som de hadde innflytelse, ikke bare der veiene gikk. Videre hevder Isaac at romernes disposisjoner i øst viser at de var gjort med tanke på videre ekspansjon. Det var altså ikke forsvaret av Romerriket som styrte.¹⁵³ Men det at Romerriket la veier og andre disposisjoner i øst med ekspansjon i tankene, kan det virke som om Isaac mener at det lå en strategi bak, men ikke en defensiv *Grand Strategy*.

Men det er meget viktig å huske at det er mye man ikke kjenner til når det gjelder militær organisering i Romerriket, selv omkring de enkleste aspekter av den militære organisasjon, for eksempel er det ukjent hvem, om noen, som fungerte som leder for 8-mannslaget, *contubernium*. Man vet heller ikke med sikkerhet hvem som kommanderte kohorten.¹⁵⁴ Med så store hull i vår kunnskap forsøker Luttwak å beskrive et helt system, og han antar at det var et koherent system med en innebygget logikk og at det er mulig å beskrive sammenhengene og logikken i dette systemet. Hans verk er en hypotese basert på analogier med moderne militær organisasjon.¹⁵⁵

Spørsmålet er derfor om romerne i det hele tatt hadde en mentalitet og nødvendig kunnskap om geografiske og demografiske forhold til å utvikle langsiktige strategier og planer for rikets yttergrenser..

3.1.2 Glade amatører? Etterretning, kart og kunnskap:

For å kunne ha en *Grand Strategy*, er det anført at romerne måtte ha hatt kart. Romerne manglet en stab, etterretningstjeneste og aller viktigst, de hadde ikke muligheten til å lage kart som kunne tilfredsstille de krav en *Grand Strategy* krever.¹⁵⁶ Det fantes kart i Romerriket, som Peutingeravlen og Madabakartet, men det aller viktigste aspektet ved kart er at de er i skala, hvilket disse ikke var. Dermed ville det ikke vært mulig med noen *Grand Strategy*.¹⁵⁷ Men veien fra å oppfatte verden lineært, altså endimensjonalt, i avstander mellom punkter, slik man ser for eksempel i *Periplus*, til å se den todimensjonalt som på kart, er lang. Dette mestret ikke romerne, og dermed hadde de heller ingen

¹⁵¹ Mattern 1999, s. xii

¹⁵² Wheeler 1993, ss. 7-41; særlig s. 37, og ss. 215-240; Roth 1996, s. 572.

¹⁵³ Isaac 1990, s. 327 ff.

¹⁵⁴ Goldsworthy 1996, s. 14

¹⁵⁵ Isaac 1991, s. 283

¹⁵⁶ Rothe 1996, s. 572;

¹⁵⁷ Roth 1996, s. 572.

Grand Strategy.¹⁵⁸ Men i og med at det var nettopp slike reisebeskrivelser og avstandsangivelser mellom punkter som utgjorde hovedtyngden av den geografiske informasjonen de hadde, og det meste var samlet i forbindelse med militære ekspedisjoner, fremstår det som usannsynlig at de ikke skulle bruke denne informasjonen til militær planlegging. Romerne kan til og med ha hatt kart til militær planlegging allerede under Augustus.¹⁵⁹ Om de så ble nyttet til å planlegge og gjennomføre i henhold til en *Grand Strategy* er en annen sak. Også litterære skildringer gav geografisk informasjon, som enten kan ha blitt nedtegnet som kart, eller som er hentet fra kart, for eksempel Dionysios. Da gjerne med et feil bilde av verden, hvor begge deler, altså kart og skildringer, var fordreid slik at geografien særlig i øst er forskjellig fra det den virkelig var. Samtidig som de ikke hadde noe godt utbygd etterretningssystem, så innebærer det at Trajan kan ha tilskrevet Arabia større strategisk betydning enn det egentlig hadde. Videre kan man anta at dersom romerne hadde kart som ikke var gode, og etter våre standarder ikke ville vært brukbare i forbindelse med militære operasjoner, slik for eksempel Mattern sier, så ville de enten ikke visst at de ikke var gode nok, eller så ville de gjort noe med det. Med andre ord kan de ha hatt kart, de kan ha planlagt i forhold til dem, og enten innsett at de ikke alltid var optimale, men brukt dem allikevel. Tross alt var de en kilde til informasjon. Eller så ville de innsett at de ikke var gode nok, og så sørget for å utbedre situasjonen. Det virker ikke sannsynlig at de ville latt være å bruke den informasjonen som var tilgjengelig, noe Trajans felttog vitner om. Han var glad i knipetangsmanøvre, og å rykke frem langs flere akser, og dermed er det ikke urealistisk å anta at de hadde en form for kart som var gode nok. Knipetangsmanøvrene skjedde over så store geografiske områder at det ikke ville vært tilstrekkelig å iverksette dem på lykke og fromme, eller ved å navigere kun etter stjernene. Det at kartene først og fremst kom til etter veibeskrivelser, samlet av militære på felttog, gjør også at det å se på kartene de hadde før et felttog, ikke utgjorde et urimelig stor tankesprang. Samtidig kan de ha gitt et skjevt bilde av virkeligheten når de ble brukt strategisk. For oss ville dermed deres eventuelt geografisk betingede avgjørelse ikke virke logiske. Men det innebærer ikke at det ikke virket fornuftig for dem, og at de kan ha basert både strategi og en *Grand Strategy* på dem.

Det kanskje viktigste motargumentet til Isaac går rett til kjernen av Luttwaks analyse. Isaac hevder at romerne aldri hadde noen defensiv strategi, og alltid så på hæren som en potensiell offensiv kapasitet. Kriger ble utkjempet av mange årsaker, inkludert keiserens personlige ære, og i så tilfelle hadde de ikke noen strategiske elementer for årsaken og målene i det hele tatt.¹⁶⁰ Roth mener likevel at Isaac i noen grad undervurderer romernes sofistikerte militære organisasjon. Keiserne hadde god kontroll på den militære styrken, og man bør ifølge Roth ikke underslå muligheten for at romerne hadde militær

¹⁵⁸ Mattern 1999, ss. 24-80

¹⁵⁹ For kart, se Bowersock 1983, ss. 164-185; Andersen 1996, s. 8; kontra, se Mattern 1996, ss. 24-80.

¹⁶⁰ Roth 1996, s. 572.

etterretning og evnen til strategisk planlegging bare fordi det ikke er bevart noen kilder til dette. Roth mener allikevel at poenget om krig for keiserens ære er viktig.¹⁶¹

Susann Mattern er nok den som har tatt argumentet om ære og hevn lengst, idet hun argumenterer for at utenriks- og sikkerhetspolitikk var et spill, utført av uprofesjonelle aktører. Hun påpeker at eliten i Roma var både den politiske og den litterære eliten, som var for amatører å regne i utenriks- og sikkerhetspolitikk. Derfor skulle en eventuell *Grand Strategy* ha satt sitt merke i litteraturen. Slike bevis finner hun ikke, det ser tvert imot ut til at eliten ble styrt av de samme moralske og etiske normer i utenrikspolitikken som de ble styrt av på alle andre områder, og som kommer frem i deres filosofiske og retoriske tekster. Hun sier: "*The most compelling pattern of behavior is one of insult and revenge, revolt and retaliation*"¹⁶² Med andre ord kan hun ikke se at romerske militære disposisjoner og anneksjoner var betinget av en *Grand Strategy*. Dette er også Freeman enig i, og han hevder at årsaker til krig i antikken var mer håndfaste, som krigsbytte, ære, status og lignende.¹⁶³

Også Mattern knytter et underliggende strukturelt motiv til aktørene, i dette tilfellet herskereliten. Men Mattern leser kanskje mer i kildene enn det Isaac gjør; selv om strategi ikke nevnes i kildene, hevder likevel Mattern at det finnes en underliggende tanke, nemlig avskrekking. Men å poengtere at herskereliten er amatører, eller i alle fall ikke profesjonelle, er muligens en anakronisme.¹⁶⁴ Skillet mellom amatør og opplært profesjonell i denne sammenheng er et moderne skille.

Hugh Elton ser også at romersk politikk hadde andre mål enn de strategiske, som elitens, keiserens og rikets ære, men påpeker at romersk politikk og rykte alltid var understøttet av trusselen om bruk av makt. Dette kommer for eksempel til uttrykk ved at romerne bygget militære installasjoner også utenfor de sonene vi i dag har sett på som grenser. Et eksempel er Bejuk Dag, ca 70 km nord for Baku, hvor en *vexillationes* av *Legio XII Fulminata* blir minnet, samt at fort for slike avgitte avdelinger stadig ble bygget, for eksempel i Harmozica i Iberia i år 75.¹⁶⁵ Dette kan tyde på at romerne var klar over hva som gav innflytelse, og at de brukte det aktivt. Dette kan enten ha vært en bevisst strategi, eller et strukturelt betinget handlingsmønster.

Vi må altså tenke litt lenger om strategi. I militær sammenheng er det vanlig å bruke uttrykket strategi på høyere nivå, fra korps eller arme og høyere, som beskriver hvordan en armé når sitt mål.¹⁶⁶ Begrepet kan også brukes på et nasjonalt nivå, og vil da innebære ikke bare hvordan krigen skal vinnes, men hvorfor man går til krig, eller eventuelt om man skal gå til krig. Siden ren militær strategi innebærer at målet er gitt, vil jeg her ta for meg strategi på et nasjonalt plan.

¹⁶¹ Roth 1996, s. 572.

¹⁶² Mattern 1999, s. 23

¹⁶³ Freeman 1996, s. 92

¹⁶⁴ Mattern 1999, s. 2

¹⁶⁵ Elton 1996, s. 34.

¹⁶⁶ Goldsworthy 1996, s. 76

3.2 Limes – Romerrikets grenser?

3.2.1 Limes og arkeologi

Når man snakker om strategi i prinsippet er det særlig et område av forskningen som er relevant; nemlig *Limesforschung*, eller *limes*-forskning. *Limes*-forskningen tar for seg Romerrikets grenser, eller *limes*.¹⁶⁷ Denne baserer seg på, eller er et resultat av, arkeologisk forskning på Romerrikets grenser, særlig i vesten, altså Hadrians Mur i England, og strukturene ved Rhinen og Donau.

Hovedproblemet med arkeologiske kilder er som nevnt deres fragmentariske natur for mindre gjenstander, og strukturer som fort og grenser er vanskelige å tolke. Det er ikke mulig ut fra bare arkeologien å finne ut hvorfor et fort ble lagt der det ble. Enhver konklusjon vil baseres på en rekke antagelser om romersk strategi og tankegang, for å nevne noe. Særlig øst i Romerriket er tolkning vanskelig. Veldig mange funn er gjort ved overflateundersøkelser uten utgraving. Da er det ikke mulig å finne en eksakt kronologi. Ofte vil det også være slik at ved militære installasjoner som har vært brukt i lang tid, så er det søppelet som danner mye av grunnlaget for tolkning. Dessuten vil det ofte være vanskelig å avgjøre om et fort eller liknende har hatt den samme bemanningen, eller bemanning overhodet, i hele perioden. Kort sagt er det vanskelig å finne den historiske utviklingen basert bare på arkeologi.¹⁶⁸

I den såkalte nye arkeologien ble det et større fokus på samfunnsvitenskapelige modeller, som i mange tilfeller omfattet store områder og lange perioder. For *limes-forskningen* innebar det at grensene måtte forklares. En naturlig antagelse ble da at grenser med befestninger, som ved Rhinen, Donau og nord i Storbritannia, måtte skyldes forsvar av riket, som følge av press utenfra. I den samme perioden var også de fleste militærhistorikere tidligere yrkesoffiserer. Disse hadde ofte en egen, og sammenfallende oppfatning av militærhistorie, og av verden for øvrig. Dessuten forsøkte de ofte å påvirke militæret og strategi og doktriner i hjemlandet, fra utsiden. Dette innebar at det også for dem, særlig i forbindelse med den kalde krigen, var naturlig eller hensiktsmessig å forstå grensebefestninger som forsvarsverker.¹⁶⁹ Det ble derfor

¹⁶⁷ Ordet *limes*, kan bety dørstokk/terskel. Altså i overført betydning en grense, eller et skille. Også brukt og grenseområdene, men først i det 4. århundre. I tidligere verker, særlig byplanlegging/oversikt, betyr det regulerte områder mellom bygninger, egnet til transport – kan reflekteres i vei- og elvesystemer ved grensene. Således var ikke grensene grenser, de var transport/logistikk soner. C. R. Whittaker 2000, s. 295

¹⁶⁸ Graf 1991, s. 153

¹⁶⁹ Goldsworthy 1996, s. 4

vanligere og vanligere å snakke om ytre fiender, barbarer som truet grensene og nødvendigheten av å forsvare riket.

3.2.2 Limes, Luttwak og romersk oppfatning

En annen av Luttwaks kritikere er Whittaker, som forsøker å forklare grensene med sosioøkonomiske modeller. Han påpeker at ordet *limes* viser til en vei mellom bygninger, og at det først på slutten av 200-tallet får betydningen grense. Forskjellen lå i administrert og ikke-administrert land. Begge kunne være innenfor deres kulturelle og politiske innflytelsessfære.¹⁷⁰ Med andre ord kan ikke ordet *limes* brukes om en klart definert grense. Whittaker bruker kildene og viser at det ikke var en plutselig endring til en defensiv stormakt ved Augustus. Han henviser i så måte til for eksempel *Res Gestae*, hvor Augustus sier at riket strekker seg til Donau, men at hans styrker krysset elven og fikk Dacierne til å underkaste seg romersk overherredømme.¹⁷¹ Dette mener Whittaker rimer dårlig med en defensiv keiser. Videre hevder Whittaker at ordet *empire* ikke passer særlig godt sammen med ordet *frontiers*, da et rike av den typen alltid vil søke å ekspandere, samt øve kontroll utover egne grenser. Et slikt rike vil definere seg selv som en kultursfære, eller en sfære under politisk kontroll.¹⁷²

For Nabateas vedkommende, eller for den nye provinsen Arabia, vil det dermed ifølge Freeman kun være aktuelt å definere grensene i vest og nord, der provinsen møter andre provinser. Mot øst og sør, hvor det var ørken og ørkenplatåer, vil ikke romerne selv ha sett noen grense, bare områder de administrerte eller ikke.¹⁷³ I andre deler av riket, hvor det var elver og fjell, vil ifølge Whittaker romerne ikke ha sett dette som grenser eller forsvarsverk, slik Luttwak hevder, særlig i forbindelse med hans *scientific frontiers*, men mer som magiske demarkasjonslinjer som skulle krysses. Grensesteiner var ikke markering av en grense eller *limes*, men et tegn fra et imperie som utvidet og utforsket, samt bygget ut sitt område og ved det markerte nye områder som egne.¹⁷⁴

Whittaker skiller også mellom de engelske betegnelse *frontier* og *boundary*. Det første er områder der de på den andre siden påvirkes og affekteres av ekspansjonen til en sosial og

¹⁷⁰ Whittaker 2000, s. 295

¹⁷¹ Whittaker 2000, s. 301

¹⁷² Whittaker 2004, s. 2.

¹⁷³ Freeman 1996, s. 104.

¹⁷⁴ Whittaker 2004, s. 4.

økonomisk enhet, mens den andre er en sone hvor to slike enheter påvirker og vekselvirker med hverandre.¹⁷⁵ Romerske *boundaries* var markert med steiner etc, mens *frontiers* var stadig skiftende, dynamiske områder, definert av makten over dem.¹⁷⁶ I vårt tilfelle vil området som skilte Partherriket fra Romerriket ha vært en slik *boundary*, mens områdene øst og sør for provinsen Arabia vil ha vært en *frontier*. Der vil ikke nomadiske stammer ha blitt ekskludert av sonen, men vært en integrert del av systemet.¹⁷⁷ Det blir derfor vanskelig å se hvordan en *limes Arabicus* kan ha blitt opprettet for å forsvare riket mot de samme nomadiske stammene.¹⁷⁸ Han innfører et par andre begreper, som *ecological frontier*, hvor langt kan landet støtte opp riket, og det naturlige for Transjordan blir da til omtrent der hvor den virkelige ørkenen begynner. Den arabiske *frontier* betegner han som en *transitional frontier*, hvor vestlig landbruk gradvis erstattes av østlig ørken, hvor altså rikets system ikke lengre kan understøttes.¹⁷⁹ Elton er for øvrig langt på vei enig i Whittakers tolkninger, da han mener at *frontiers* bør sees som et overlappende system av autoriteter eller soner. Han deler videre opp befolkningen i disse sonene i fire, nemlig soldater, sivile romere, lokale og barbarer. Disse måtte igjen forholde seg til forskjellige soner, som politiske, sosiale, etniske, religiøse, lingvistiske, økonomiske og militære. Disse sonene kunne overlape hverandre, men det var ikke nødvendig at de gjorde det. Det er denne blandingen som gjør slike områder til *frontiers*.¹⁸⁰ Videre mener han at området for intervensjon og militære operasjoner og interesser var flytende, og avhengig av graden av aggressivitet hos den lokale militære sjef, samt at andre soner og tilfeller ville krevd at autorisasjon ble innhentet. Dermed ble også disse grensesonene, *frontiers*, flytende og personavhengige.¹⁸¹ Også på det administrative plan mener Elton at grensesonene var delt i forskjellige soner, som militære, skattemessige og juridiske, for å nevne noen. Også den romerske hangen til å bruke lokale byer og administrasjon satte grenser.¹⁸²

De første som ifølge Elton ville reise til og slå seg ned i grensesoner ville ha vært handelsmenn av forskjellig slag. På den ene siden var de avhengige av hæren, et stort og mer eller mindre konstant marked, og på den annen side ville de vært villige og i stand til å utnytte

¹⁷⁵ Whittaker 2004, ss. 5-6.

¹⁷⁶ Whittaker 2004, s. 6.

¹⁷⁷ Whittaker 2004, s. 6.

¹⁷⁸ Whittaker 2004, s. 6.

¹⁷⁹ Whittaker 2004, ss. 10-12.

¹⁸⁰ Elton 1996, ss. 4-5.

¹⁸¹ Elton 1996, s. 7.

¹⁸² Elton 1996, s. 7.

lokale muligheter.¹⁸³ Dette kan for eksempel ha vært tilfellet for de handelsmenn som nevnes i den egyptiske papyrien med brev fra en legionær i Petra.¹⁸⁴ Disse handelsmenn kan da ha skapt en dynamisk sone, hvor deres økonomiske interesser etter hvert har fremtvunget en militær interesse, for å sikre romerske økonomiske interesser i området.¹⁸⁵ Dermed blir sonen flytende, ikke klart definert, og militære disposisjoner baseres til en viss grad på lokale økonomiske forhold, ikke på en *Grand Strategy*, eller noen strategi for den del.

Mellom de forskjellige provinser og byer, mener Elton at det var markerte grenser. Men det var ingen markert yttergrense for Romerriket. Det er noen grenser som kan være tydelige, som Hadrians mur, palisader i Germania Superior, Rhinen, Donau eller noen steder Eufkrat. Andre grenser er imidlertid vanskelige å identifisere. Store deler av keiserlige militære grenser er ikke markert på noen måte.¹⁸⁶ Moderne forskere har ifølge Elton ikke noen problemer med dette i øst og sør, hvor det er ørken. Bowersock sier sågar om Arabia: "it would be folly to seek any clear boundary line in the eastern part of the province".¹⁸⁷ Men for andre grenser er ofte elver godtatt som grense. Dette følger også antikke kilder, som ofte setter grense ved en elv.¹⁸⁸ For eksempel var Eufkrat sett som grensen for romersk innflytelse, også før Commagene ble annektert i år 72. Mindre vanlig, men allikevel brukt, var fjell og fjellkjeder.¹⁸⁹ For eksempel ble Pyreneene brukt som grense mellom Spania og Gallia.¹⁹⁰ Selve konseptet om naturlige grenser eller skiller, mener Elton, gjorde at det var lett å akseptere ideen om et separat område som var under barbarenes kontroll, altså et område utenfor rikets direkte kontroll. Dermed kan Hadrians Mur bli beskrevet i *Historia Augusta* som ment å skulle skille barbarene fra romerne.¹⁹¹ Men selv om romerske guvernører og klientkonger hadde grenser, også geografiske, for sin autoritet, og romerske forfattere anså elver som grenser for riket, var det ifølge Elton ingen oppfattelse av en grense for romersk autoritet. Derfor foregikk det ofte aktiviteter som bare kan oppfattes som manifestasjoner av staten som skjedde i områder der det ikke var noen formell romersk autoritet, altså i *barbaricum*. Selv om dette territoriet ofte ble sett som barbarenes land, var det ingen aksept for at dette innebar at Romerriket ikke hadde rett til å intervensere. Dette aspektet kommer klart til uttrykk i Vergils *Aeneiden*, der Jupiter uttaler at han har gitt romerne "imperium sine

¹⁸³ Elton 1996, s. 8.

¹⁸⁴ *P. Mich.* No. 466.

¹⁸⁵ Elton 1996, s. 8.

¹⁸⁶ Isaac 1990, ss. 396-397.

¹⁸⁷ Bowersock 1983, s. 99.

¹⁸⁸ Joseph. *B.J.* 2.371; Strab. *Geog.* 16.1.28; Tac. *Ann.* 2.58; 15.17; Caes. *B.G.* 4.16 viser alle til elver som grense.

¹⁸⁹ Joseph. *B.J.* 2.371; Plin. *NH.* 3.30 bruker fjell som grense.

¹⁹⁰ Elton 1996, s. 35.

¹⁹¹ SHA *Hadr.* 11.2; Elton 1996, s. 36.

fine".¹⁹² Dette tolker altså Elton dit hen at romerne ikke oppfattet noen grense utover, og følgelig heller ikke la an bevisste grenseforsvar der. Dermed vil en *Grand Strategy* slik Luttwak beskriver, ikke ha mening. Dette kan også forklare hvorfor Bostra fikk en større garnison i den nye provinsen Arabia enn det den gamle, ærverdige hovedstaden Petra fikk; romersk innflytelse strakk seg langt inn i ørkenen, lengre enn de praktisk kunne administrere. Mens Bostra lå nærmere andre viktige byer, og hele decapolis-området, hvilket innebar at forsyningsveiene var kortere til styrkene, samt at veien til eventuelle fremtidige operasjonsområder, altså mer befolkede områder, var kortere.¹⁹³

3.2.3 Limes Arabica og en overordnet forsvarsstrategi

Debatten omkring limes-forskningen, har i stor grad vært basert på funn og utgravinger samt analyser av forholdene i Vest-Europa. Det er ikke gitt at diskusjonen og resultatene av den er gyldige for de østre delene av riket. Det er tvert imot vist at forsvarssystemet frem til den severiske perioden var svært fragmentarisk, og til og med så sent som frem til tetrarkiet. Ingen seriøs trussel var forventet, og dermed var det tilstrekkelig med en lett skjerm av tropper, uten at de egentlig hadde noen nytteverdi. Alle fortene fra Jordan er fra det tredje eller fjerde århundret, med unntak av Jumaymah, som er fra slutten av det andre århundret. I Wadi Araba er det imidlertid funnet noen små befestninger, som kan være fra så tidlig som nabateisk tid, eller fra tidlig etter annekasjonen. På den annen side er det nå vist at nabateisk malt keramikk ble produsert til langt inn i det andre århundret, og ikke som man har trodd tidligere, at produksjonen stoppet ved annekasjonen. Dermed er det nesten umulig å få sikre dateringer på befestningene, siden de fleste er datert på grunnlag av potteskår, mange steder bare av slike som er funnet på overflaten. Det er også vanskelig å skille mellom patruljestasjoner, som altså ikke er i kontinuerlig bruk, og faste befestninger. Andre steder er det bare romersk militær graffiti igjen, uten at det er funnet noen strukturer av militær karakter i nærheten, som på det sørligste stedet vi har belegg for å si at det har vært et romersk militært nærvær, nemlig i Jebel Ithlib, sør for Hegra. Her er det funnet graffiti etter en *ala* med getulsk kavaleri.¹⁹⁴ Også her er det vanskelig, om ikke umulig, å finne en plausibel kronologi eller liste over avdelinger for en gitt periode. Det er ikke mulig å forstå utviklingen av et forsvarsverk i dagens Jordan basert

¹⁹² Verg. *Aen.* 1.279; Elton 1996, s. 36.

¹⁹³ Freeman 1996, s. 96.

¹⁹⁴ Sartre 2005, s. 145

på analyser av regionale eller internasjonale strategiske hensyn. For bruken, eller ikke, av et gitt fort eller en gitt befestning, vil det sannsynligvis også ha ligget lokale forhold til grunn, som behov for å holde orden på de lokale, sikre karavaneruter, karavaner og andre reisende. Dette synet deles av både Sartre, Fiema og Isaac, og kan innebære at den romerske hæren i øst primært var en okkupasjonsstyrke. Dermed vil ikke utbyggingen av forsvarsverker, befestninger og veier, samt det økte militære nærværet i det tredje og fjerde århundret nødvendigvis bety at det er en respons på et endret eksternt trusselbilde. Det kan i stedet reflektere en befolkningsøkning, som har nødvendiggjort et økt militært nærvær. Dette er altså i samsvar med hva en kan forvente av en okkupasjonshær.¹⁹⁵

Et annet element i vurderingen av limes-forskningen i Arabia kommer til uttrykk i prosjektet *Limes Arabicus*. Som navnet tilsier, så var dette et forsøk på å fortsette limes-forskningen i øst, eller i hvert fall benytte tilsvarende metoder for å finne svar på tilsvarende problemstillinger som man hadde gjort i vest. Som en del av prosjektet ble det gjennomført en undersøkelse av grenseområdet i provinsen Arabia. Kjente steder ble undersøkt, dog ikke særlig grundig. Byene ble ikke vurdert som baser for styrker, og hele prosjektet bygget på ideen om at *Via Nova Traiana* var ryggraden i et grenseforsvarssystem. Denne ideen har blitt kritisert, blant annet på bakgrunn av at den beviselig vanlige praksis med å etablere garnisoner i byene ikke ble tatt hensyn til, at de undersøkte kjente steder, men uten tilstrekkelig grundighet, og at selv om nabateiske befestninger ble brukt også av romerne, var det ikke mulig med en overfladisk undersøkelse å stadfeste at bruken forble uendret. Dessuten har flere tidlige romerske militære steder blitt antatt, men aldri bevist, å være fra den første fasen.¹⁹⁶ De stedene som ble undersøkt var for det meste fort i den østlige delen av provinsen. Det er en 150 km lang strekning med flere fort, og de fleste ligger parallelt med *Via Nova Traiana*, men 15-20 km lengre øst. De har blitt kalt den ytre limes eller den sentrale sektor av *limes Arabicus*, og har i limes-forskningen blitt forstått som en militarisert sone konstruert for å møte angrep fra nomadiske stammer i ørkenen, tilsvarende pastorale germanere for Rhinen-Donau-linjen i vest. Ordet limes betyr som allerede nevnt sannsynligvis en grensesone, ikke en befestet grense.¹⁹⁷ Fortenes funksjon har vært og er altså gjenstand for livlig debatt. For eksempel hevder Betylton at romerne utviklet et grenseforsvarssystem i øst som et forsvar mot Partherriket, og at de bygget et veinett for å sikre rask troppetransport og kommunikasjon i

¹⁹⁵ Sartre 2005, s. 145

¹⁹⁶ Freeman 1996, s. 101

¹⁹⁷ Isaac 1988, s. 125-147

tilfelle angrep.¹⁹⁸ Det har imidlertid ikke blitt forsket mye på veien som knytter fortene sammen. Isaac hevder at det er veien som er årsaken til at fortene ble bygget, og ikke motsatt.¹⁹⁹ Bowersock hevder at det ikke finnes noen slik vei mellom fortene på grensen til ørkenen, og at å se på fortene, for så å plassere dem på et kart, uten kronologi, vil føre til feil konklusjoner. Allikevel hevder Bowersock at det var et dybdeforsvar fra begynnelsen av i den romerske provinsen Arabia.²⁰⁰ Etter utgravinger i 1994-1995, må Graf si seg enig i at det ikke finnes noe bevis for en vei som knytter fortene i øst sammen. Dermed vil det vanskelig la seg gjøre å akseptere at det finnes noen *limes Arabicus*, i hvert fall ikke som et systematisk dybdeforsvar. En mer sannsynlig hypotese er at fortene og andre militære strukturer i området gav karavaner nødvendig logistisk støtte, ved å ha vannreservoarer samt mat til dyrene. Det er også mulig at noen av fortene har vært i tilknytning til keiserens personlige eiendommer. Det er ifølge Graf umulig å si noe om alle fortene i grenseområdene, men det virker ikke trolig at de var del av et dybdeforsvar for å avverge eller møte angrep fra krigerske nomader. Veinettet som ville ha vært nødvendig for å løse et slikt oppdrag, finnes ikke.²⁰¹ Det samme kan for øvrig anføres hva gjelder trusselen fra Partherriket. Dersom infrastrukturen ikke var tilstrekkelig til å bekjempe eller stanse nomadiske stammer, ville de i hvert fall ikke ha vært tilstrekkelige til å stanse eller bekjempe en organisert fiende i form av regionens andre stormakt, eller i alle fall det andre riket av noe størrelse i regionen.

Garzetti mente allerede i 1974 at *Via Nova Traiana* og fortene langs ruten mot øst avslører et system designet for sikkerheten til både handelsmenn og riket. Det var til og med mulig at systemet ble utbygget hele veien til Svartehavet. Vi bør heller ikke ha noe problem med å tillegge Trajan motiver om å løse et for Romerriket vedvarende problem i øst på samme måte som han løste krisen i Dacia, mente Garzetti. Men ethvert forsøk på å avsløre en nøyaktig og overlagt plan om erobring og anneksjon er fåfengt, da kildene ikke tillater det.²⁰² Her er det altså enten en sikker grense eller sikre handelsruter som tillegges Trajan som motiver. Det er de sikre grensene som motiv som Luttwak griper fatt i, men man ser altså at Luttwak ikke representerer noe helt nytt i dette, det nye er å sette det i sammenheng med en *Grand Strategy*, hvor målet forblir uendret i århundrer. Bowersock på sin side mener at Romerne, i likhet med nabateerne før dem, ikke hadde noen bestemt grense mot ørkenområdene i nordøst, øst, sør og sørvest. Militære styrker var ifølge Bowersock plassert i oaser eller ved andre kilder langs

¹⁹⁸ Betylon 1987, s. 635

¹⁹⁹ Isaac 1990, s. 128

²⁰⁰ Bowersock 1976, s. 221

²⁰¹ Graf 1997, ss. 272-273

²⁰² Garzetti 1974, s. 364

handelsrutene i ørkenområdene. Dette tilsvarer Luttwaks system med dybdeforsvar, hvilket Bowersock er enig i. Systemet, eller *Limes Arabicus*, var der ifølge Bowersock fra begynnelsen av. Forsvarssystemet endret seg ikke, selv om ordet *limes* endret betydning. Det var hele tiden snakk om dybdeforsvar. I løpet av det tredje århundret har ordet *limes* endret betydning til grenseområde, eller befestede områder snarere enn befestede linjer. Dette er ifølge Bowersock en konsekvens av de faktiske forhold langs ørkengrensene. Dermed er det ifølge Bowersock grenseområdene i ørkenene som endrer betydningen av ordet *limes*; det skjer ingen faktisk endring i disse områdene.²⁰³ Imidlertid er kanskje det mest karakteristiske ved disse militære disposisjonene var at styrkene var plassert på de eneste stedene som var hensiktsmessige ut fra logistiske hensyn, og at det blir feil å se det som en del av et system. Kanskje var det heller romernes pragmatiske natur som viste seg, og at de tilpasset, eller i alle fall forsøkte å tilpasse, sine militære disposisjoner etter forholdene på stedet, både trusselbildet og de geografiske og demografiske forhold.

3.3 Klientkongedømmer som bevisst forsvarsstrategi

3.3.1 Klientkongedømmer og strategi

Klientkongedømmer ble opprettet både før, under og etter flavierne, selv om det ifølge Luttwak var et skille i politikken overfor disse fra og med flavierne. Hvorfor ble de opprettet eller beholdt, hvilke krav ble stilt til disse, og hvorfor ble de etter hvert annektert? Det er svært vanskelige spørsmål å svare på. En av de som har forsøkt i den senere tid er Sartre, som hevder at romernes krav til sine klientkonger aldri endret seg. Det var deres oppgave, i Commagene som i Palestina, å sørge for en urbaniseringspolitikk som førte til opprettelsen av flere byer. Andre klientkonger sørget for at byene ble vakrere, hvilket det ser ut til at romerne støttet. Under flavierne ble Palmyra og Bostra utviklet som urbane sentra samtidig. I Palmyra, som ble integrert i provinsen Syria i år 19, var det guvernøren i nettopp Syria som stod for prosjektene, mens det i Bostra var kong Rabbel II. Det var også Rabbel II som gjorde Bostra til en slags hovedstad i den nordre delen av klientkongedømmet Nabatea. Klientkongene fungerte dermed som en slags guvernører innad i sine egne riker. Dette er ifølge Sartre det beste beviset for at klientstatene bare var en annen måte å styre det som uansett i praksis var

²⁰³ Bowersock 1983, s. 103.

romersk territorium.²⁰⁴ Om Sartre har rett så blir jo spørsmålet om hvorfor Romerriket annekterte klientkongedømmer generelt, og Nabatea spesielt, mer aktuelt, men ikke lettere å besvare. Kanskje var anneksjon bare en logisk følge av at klientkongedømmene ble mer romaniserte, slik Sartre argumenterer for.

På den annen side var klientkongenes makt varierende. Ifølge Sartre var Herodes og hans etterfølgere svært avhengige av Roma, da det var Marcus Antonius som faktisk gav dem kongemakten. I Emesa var det et dynasti før romerne kom, og det var de som fortsatte å styre. Det samme gjaldt i Nabatea, hvor dynastiet stammet fra det andre eller tredje århundret før vår tid. Der ser det også ut til at det var deres egne dynastiske regler som gjaldt angående tronfølgen. Men også her demonstrerte Augustus romernes makt når han i år 9 fvt ble rasende over at Aretas IV overtok tronen uten først å ha fått hans godkjennelse. Det er til og med mulig at Augustus i den forbindelse konfiskerte kongedømmet for en tid.²⁰⁵ Dersom dette faktisk fant sted på denne måten, så demonstrerte Augustus med all mulig tydelighet at all makt stammet fra Roma, og ikke fra et uavhengig Nabatea og deres dynastiske tradisjoner.²⁰⁶

De etter hvert store og viktige kongedømmene som ble styrt av klientkonger kan ha vært en sikkerhetsmessig trussel. For det første kunne kongene bli fristet til å forsøke å ta tilbake selvstendigheten, og for det andre kunne de inngå allianser med andre klientstater eller til og med fiender av Romerriket. For eksempel brøt guvernøren i Syria opp et møte mellom seks klientstater som skulle ha funnet sted i Tiberias, etter initiativ fra Agrippa I.²⁰⁷ Dette kan ha vært et tegn på at romerne var redd de skulle alliere seg mot Romerriket.²⁰⁸

Men var det virkelig Vespasian som startet anneksjonene av klientstatene for å bedre forsvarsevnen til riket? Nei, mener Sartre, ifølge ham var det slik at klientkongene ofte ikke fungerte optimalt, slik at romerne til stadighet måtte komme dem til unnsetning. Særlig var dette tilfellet i Judea. Dessuten hadde klientkongene ofte romere i sitt følge, sannsynligvis for å sørge for at de oppførte seg og for å sikre Romas interesser.²⁰⁹ Dermed vises tydelig at organiseringen av områder som klientkongedømmer ikke var optimal, og at det var noe romerne var klar over. Det var Augustus som begynte utviklingen eller anneksjonene med Archelaos og Judea allerede i år 6 fvt. Deretter fulgte flere andre klientkongedømmer, selv om

²⁰⁴ Sartre 2005, s. 72.

²⁰⁵ Joseph., *AJ* 16.295

²⁰⁶ Sartre 2005, s. 72.

²⁰⁷ Joseph., *AJ* 19.338-342

²⁰⁸ Sartre 2005, s. 73.

²⁰⁹ Joseph., *BJ* 1.535 og 1.538

noen keisere, som Caligula og Claudius gjeninnsatte noen klientkonger. De andre keiserne fortsatte annekteringene i øst. Dette skyltes flere ulike saker og forhold, som varierte fra tilfelle til tilfelle. Det som synes klart ifølge Sartre, var at dette ikke på noen måte var noe nytt, eller noe som kan sies å ha reflektert en systemendring. De av keiserne som gjeninnsatte klientkonger kan ha hatt personlige motiver, for eksempel så ble Caligula oppfostret hos Agrippa I, sammen med trakiske og pontiske prinser. Dermed kan det ha vært det som var årsaken til hans handlemåte overfor klientstatene. Men Vespasian hadde ingen slike motiver, og var dessuten vel bevandret i området, samtidig som han nok var svært bevisst de sikkerhetsmessige aspektene ved både store og mektige klientkonger og provinser.²¹⁰ Dermed var det nok Vespasian som endret forholdene blant klientkongene i øst i størst grad, men ikke for å endre forsvaret av riket, eller i det hele tatt for å sørge for at riket ble defensivt orientert militært sett.²¹¹

Klientkongedømmet Commagene var et av de som ble annektert av Vespasian, sannsynligvis fordi en dynastisk krise der ville ha kunnet invitere til parthisk intervensjon. Påskuddet som ble brukt for annekasjonen i år 72, var at klientkongen hadde konspirert med kongen av Partherriket. På sett og vis kan man kanskje hevde at dette viser at Vespasian annekterte for å sikre rikets forsvar, på den annen side kan det se ut til at annekasjonen var et utslag av forkjøpstaktikk, eller at det var ønskelig av andre årsaker, som for å sikre stabiliteten i kongeriket, altså ikke for å sikre det mot Partherriket. Commagene var i alle fall i godt selskap i det første århundret, da de fleste klientkongedømmene i øst ble annektert, de minste etter som tetrarkene døde.²¹²

Under Trajans felttog mot Partherriket, fungerte Syria som en forsyningsbase. Keiseren selv oppholdt seg til tider i provinsen, og han holdt på å omkomme under jordskjelvet i Antiokia i januar 115. Trajan utnyttet en veiakse som gikk fra Antitaurus til Øvre Mesopotamia for å frakte forsyninger. Etter først å ha tatt Armenia, i alle fall den sørlige delen, gikk han mot sør og Mesopotamia. Etter å ha vunnet frem der, annekterte han områdene og gjorde dem til provinser. Provinsene Mesopotamia, Armenia og Assyria (hvis eksistens er tvilsom), var ikke særlig solide. Provinsen Assyria opphørte å eksistere allerede før Trajan forlot området. Armenia og Mesopotamia opphørte straks etter. Det kan dermed se ut til at Trajans felttog mot Partherriket ikke dreide seg om forsvar av riket, opprettelsen av en *scientific frontier* eller

²¹⁰ Sartre 2005, s. 73.

²¹¹ Sartre 2005, s. 73.

²¹² Sartre 2005, s. 74.

andre av Luttwaks årsaker, men at to riker, med store ambisjoner om verdensherredømme, møttes ved mindre, og i realiteten ubetydelige, stater, som ingen av dem tålte å se i hendene på den andre.²¹³

For å gå tilbake til klientkongedømmene, så gikk Syria i løpet av tre århundrer fra å være en provins med klientkongedømmer i og omkring seg til å bli syv provinser. Dette skjedde i steg, med anneksjoner av klientstater, nye erobringer og opprettelsen av nye klientstater, som så igjen ble annektert. De to siste klientstatene som ble annektert var Edessa, annektert i 212-213 og Hatra, som ble annektert i 242. Romerne lyktes med å endre det som hadde vært et lappeteppes av politiske og kulturelle entiteter, som Pompeius knyttet til Roma, til et enhetlig område som ble direkte styrt av Roma. Samtidig lyktes det romerne å presse Partherriket tilbake til den andre siden av Eufrat, og de vant også tilbake kontrollen over områder som Selevkideriket mistet i det andre århundret fvt.²¹⁴

Garzetti på sin side tolket disse hendelsene på en litt annen måte. Han mente at Trajan, i motsetning til krigen mot Dacia, ikke planla felttoget mot Partherriket noe særlig tid i forveien, og at dette kommer klart frem av at veiarbeidene i Cappadocia begynte allerede under Domitian, og ble fortsatt av Nerva og Trajan. Dessuten mener han at Trajan fortsatte flaviernes politikk med å heve statusen til flere østlige byer, samt økningen av troppestyrkene og en økt forståelse for de østlige provinsers strategiske betydning. Men Trajan skal, i likhet med Domitian, ha betraktet de østlige provinsene som særlig betydningsfulle for riket. Dermed mener Garzetti at de siste klientkongedømmer som ble annektert innenfor riket, altså Agrippas kongedømme i år 93 (eller i følge nyere forskning år 100, som nevnt over), og særlig Nabatea i 106, sørget for at presset på grensene ble mer uniformt, og dermed enklere å håndtere.²¹⁵ Dette mener Garzetti at ikke bare gjorde forsvaret av riket enklere, men han mener at det også gjorde en intervensjon østover både enklere og mer sannsynlig. Om årsaken til reorganiseringen var forenklet forsvar, så mener Garzetti at den bidro til en offensiv løsning på problemet som oppstod i Armenia.²¹⁶ For å oppsummere, så mener Sartre at anneksjon ikke var annet enn normal praksis, at den hadde vedvart i omkring 100 år før anneksjonen av Nabatea, og at den var et resultat av politiske og administrative prosesser og hensyn, mens Garzetti mener at anneksjon i tilfellet Nabatea skjedde ut fra strategiske, defensive hensyn, men at den samtidig gjorde en offensiv mot øst enklere og mer sannsynlig.

²¹³ Sartre 2005, s. 145.

²¹⁴ Sartre 2005, s. 150.

²¹⁵ Garzetti 1974, s. 364.

²¹⁶ Garzetti 1974, s. 364.

Freeman mener på sin side at det aldri ble etablert noen prosess for anneksjon og organisering av provinser. Det var med andre ord ikke tilfellet at romerne i prinsipatet tok et bevisst valg om hvorvidt erobrede områder skulle annekteres eller om de skulle deles opp eller organiseres som provinser. Tradisjonene, praksis og presedens i forhold til dette mener Freeman forble relativt uendret fra republikken til prinsipatet, og at det var mer eller mindre tilfeldig, på bakgrunn av lokale forhold, som avgjorde i hvert enkelt tilfelle. Det var altså ikke noen bakenforliggende, overordnet strategi som dikterte handlemåten.²¹⁷

Det er for øvrig noen som mener at det var en konge i Nabatea etter år 106, men at han i så tilfelle fikk råderetten over områdene lengst i sør, og han dermed fungerte som en buffer mellom nomadene og den nye provinsen.²¹⁸ En av dem som mener dette er Eadie, som hevder at kongen som etterfulgte Rabbel II het Malichus III, og at han opererte i Hisma helt sør i Nabatea. Han mener videre at selv om romerne bygget en vei gjennom ørkenen, så gjorde ikke det at de fikk kontroll på området. Romerne hadde ifølge Eadie ikke styrker til å erobre ørkenen i sør, de hadde mer enn nok med å ta kontrollen over Wadi Sirhan i nordøst og Hejaz i nord. Dermed ville ikke området helt i sør faktisk være en del av den nye provinsen i 111, selv om romerne hevdet dette på milestener i området.²¹⁹ Men Eadie tar ikke hensyn til at den romerske innskriften som er funnet lengst sør, ligger hele 900 km sør for Bostra, og demonstrerer romersk tilstedeværelse i området han mener de ikke kan ha hatt kontroll over.²²⁰ Det kan se ut til at Eadie tenker i grenser, mye slik Luttwak gjør det, i stedet for i soner og områder. Dessuten ser det ut til at han tenker seg at romerne eller andre må ha en fysisk tilstedeværelse for at et område skal være en del av provinsen. Men nomadene i den arabiske ørkenen i sør har sannsynligvis ikke sett på områder som noe som må herskes over, slik at dersom romerne kunne svare på utfordringer og vise tilstedeværelse fra tid til annen, så kan det ha vært tilstrekkelig til å ha så god kontroll med ørkenområdene som det var mulig å ha, og dermed også kunne hevde at områdene var del av provinsen. I slike marginale ørkenområder så vil det ikke være suverenitet over et geografisk område, men kontroll med ruter inn og ut, samt vannkildene, som er det vesentlige.

Som allerede nevnt hevdet Luttwak at romerne annekterte i Trajans periode for å gjøre grensene bedre, etter prinsippet som han kalte *scientific frontier*. Denne linjen skulle ha gått

²¹⁷ Freeman 1996, s. 92

²¹⁸ Eadie 1985, s. 415

²¹⁹ Eadie 1985, s. 413-414

²²⁰ Millar 1993, s. 95

langs linjen Khabur – Jebel Sinjar – Tigris.²²¹ Dessuten skulle provinsen da ha blitt organisert med dybdeforsvar, hvilket den ifølge Bowersock var fra første stund.²²² Men ifølge Millar så var det slik at Nabatea i øst grenset til stepper og ørkenplatåer, og det er ingenting som tilsier at det var noen trussel fra den retningen, eller at noen trodde det var en trussel der. Dermed virker argumentet om en vitenskapelig forankret, eller i alle fall rasjonell grense, som motiv for anneksjonen, lite trolig. Det eneste som er sikkert ifølge Millar er at årsaken til anneksjonen ikke ble oppgitt til å være den samme som for anneksjonen av Commagene; det var ingen fiende i øst for nabateerne å alliere seg med.²²³

Et viktig argument for at anneksjonen av Nabatea ikke ble utført for å sikre forsvaret av riket, enten det nå var for å få en mer rasjonell grense, eller fordi Trajan var blitt defensiv, er at riket dersom man ser på rasjonelle grenser, nådde dette med Eufrat og ørken som grense i øst og sør, men at Trajan gikk over disse såkalt rasjonelle linjene ved å invadere Partherriket. En defensivt begrunnet hovedstrategi ville neppe innebære å okkupere Partherriket, med mindre Trajan så for seg at det kunne pasifiseres totalt.²²⁴ Det bør ansees som lite trolig at Trajan ikke hadde noen oppfatning om hvor stort Partherriket var, og hva som eventuelt måtte til for å lykkes med et slikt forehavende. Da passer nok andre forklaringer bedre, som at han tørstet etter ære, eller at romerne generelt var aggressive og responderte med vold når de følte at deres ære var krenket, eventuelt at Trajan oppfattet situasjonen i Armenia som problematisk, og at han hadde en tendens til å søke løsninger på slike problemer med militære midler.

Dersom man ser på de faktiske forhold, så er det liten tvil om at romersk krigføring endret seg fra republikken til Trajans tid. Det er denne endringen Luttwak søker å forklare ved å hevde at en *Grand Strategy* med forsvaret av riket som mål ble det rådende etter Augustus. Men det finnes mange andre forklaringsmodeller, og en av disse er det Whittaker står for. Den er militær i sin karakter, og kan forklare det tilsynelatende paradoksale i mer stasjonære styrker, som ikke følges opp av en defensiv politikk. Han hevder at hærens enorme behov, materielt sett, i seg selv er tilstrekkelig til at de etter hvert ble immobile. Dette må ikke forveksles med at de og holdningene i det romerske samfunnet dreide i defensiv retning.²²⁵

I det første systemet til Luttwak skulle klientkongedømmene håndtere interne trusler og lavintensitetstrusler. Bak klientkongedømmene var det stasjonert legioner, som sikret at

²²¹ Luttwak 1976, s. 108

²²² Bowersock 1983, s. 103

²²³ Millar 1993, s. 93.

²²⁴ Millar 1993, s. 99.

²²⁵ Whittaker 2004, s. 12.

klientkongedømmene oppførte seg som de skulle. I tillegg skulle legionene trå til om truslene ble så store at klientkongene ikke kunne håndtere dem på egne hånd. Da ville også klientkongedømmene fungere som buffersoner. Etter leksene Vespasian lærte i år 69, kan det hende at dette ikke lengre ble ansett som hensiktsmessig. Dersom opprørene i Gallia, ved Rhinen, er noe å gå etter, sammen med opprør i Britannia og andre steder, er det kanskje ikke rart at det ble nødvendig med litt mer direkte kontroll av klientkongedømmene. Dessuten begynte det jo å bli lenge siden for enkelte av disse siden de ble slått av romerne, slik at de ikke lengre husket hva som skjedde, kanskje de måtte få en påminnelse om hvem som egentlig bestemte, og hadde behov for en liten lekse. Kanskje keiserne etter Vespasian ikke lengre stolte på verken klientkongedømmer eller legioner?

3.3.2 Okkupasjon eller orden og kommunikasjon?

Et annet ankepunkt mot Luttwak, som særlig Isaac tar opp, er at Luttwak knapt nevner interne trusler, som opprør, røvere og muligheten for borgerkrig.²²⁶ Og ikke minst trusselen mot keiseren fra legionene, særlig etter firekeiseråret. Dersom et hovedpunkt var innenrikspolitikk, og ikke utenrikspolitikk, faller Luttwaks tese litt sammen, da en eventuell *Grand Strategy* ikke bare baserte seg på *scientific frontiers*, men også på *scientific oppression*.

Freeman mener Isaac legger for mye vekt på romernes tilstedeværelse i øst som okkupasjonsstyrker, og at han for mange ganger sammenligner de østlige delene av riket med moderne europeisk historie.²²⁷ Dette mener Freeman har ført til at Isaacs fremstilling, i likhet med Luttwaks, inneholder en mengde anakronismer.²²⁸ Freeman er uenig med Isaac i at den romerske hæren primært fungerte som en okkupasjonsstyrke i øst. Isaac hevder at motstand mot Romerriket var sentrert i og omkring byene, og at de romerske styrkene ble forlagt dit av den grunn. Freeman på sin side mener derimot at i øst lå byene ved allerede etablerte handels- og kommunikasjonsruter, og at det følgelig ville vært enklere å forsyne styrkene dersom de ble forlagt i byene. Dessuten mener Freeman at Isaac ser bort i fra at det stadig var

²²⁶ Isaac 1990, ss. 68-99

²²⁷ Sammenligner med moderne Europa: Isaac 1990, ss. 19-20, 27, 62, 98, 113-114, 145-146, 198, 216, 253 og 413

²²⁸ Freeman 1996, s. 91

stridigheter mellom forskjellige grupperinger i øst, og at disse stridighetene også for det meste fant sted i byene. Dermed var det fordelaktig med styrker der som kunne holde de interne stridighetene på et minimum.²²⁹ Betylon, som Isaac ikke ser ut til å ha lest, mener derimot omtrent det samme som Isaac, da han hevder at innskrifter funnet av en MacAdam i landsbyer omkring Bostra, viser at de lokale aldri var lojale mot Roma. Og derfor, mener Betylon, ble et *castra* bygget i Bostra for å huse *Legio III Cyrenaica*, med det formålet å holde de lokale i sjakk.²³⁰ Dermed er Betylon langt på vei enig med Isaac.

Det er også hevdet at Isaacs bok *Limits of Empire*, best kan forstås som en del av debatten omkring *the Grand Strategy of the Roman Empire*, samt keiserlig militær planlegging.²³¹ Ifølge Roth påpeker Isaac hovedsakelig at Luttwaks teori er en anakronisme. Isaac mener at det romerske grenselandet var et mer amorft system enn det grenseforsvarssystemet Luttwak skisserer, og som man ellers kan få inntrykk av ut fra Hadrians mur og andre befestninger, som *fossatum* i Nord-Afrika og grensebefestningene i dagens Tyskland. Isaac mener også at romerne ikke så på slike systemer som en nasjonal grense i moderne forstand, men at slike installasjoner ikke var ment som forsvarssystemer, men som kontrollsystemer for å ha kontroll over bevegelser i området samt inndrivning av skatter.²³² Men, mener Roth, det er mulig at Isaac tar sin tese for langt, slik også Wheeler sier i sin analyse av og forsvar for Luttwak.²³³ Som Wheeler, mener også Roth at et fort kan tilfredsstille begge behov, både for å sikre mot interne og eksterne trusler, men det er umulig å få et klart bilde av dette fra fortene alene. Men uansett mener Roth at det vesentlige ved Isaacs bidrag er noe Luttwak mangler, nemlig de politiske og administrative funksjonene til den romerske hæren i fredstid.²³⁴

En annen som er uenig med Isaac er Birley, som hevder at uansett i hvor stor grad den romerske hæren i øst fungerte som en okkupasjonsstyrke, så er det vanskelig å tro at styrkene langs Donau, som fra det annet århundre var den største delen av den romerske hæren, fungerte på samme måte. De var der, ifølge Birley, for å forsvare riket, nærmere bestemt Italia, Anatolia og Hellas.²³⁵ Dermed mener Birley at Isaac ikke kan trekke paralleller mellom øst og vest, samtidig som han langt på vei viser seg enig med Luttwak i det at legioner stasjoner i utkanten av riket av defensive hensyn. Flere mener Isaac går for langt i å trekke

²²⁹ Freeman 1996, s. 91.

²³⁰ Betylon 1987, s. 636

²³¹ Roth 1996, s. 572.

²³² Roth 1996, s. 572.

²³³ Wheeler 1993, s. 7-41; særlig s. 37, og 215-40.

²³⁴ Roth 1996, s. 572.

²³⁵ Birley 1991, s. 413.

paralleller mellom Judea og andre områder av riket. Freeman mener imidlertid at Isaac ikke går langt nok når han hevder at krigføring i perioden hadde begrensede mål, og at et av disse ikke alltid var okkupasjon. Freeman mener at dersom målene til en viss grad var tilfeldige, så må også resultatene ha vært det.²³⁶ Det blir litt som å hevde at krigene, årsakene, målene og resultatene var helt tilfeldige. Men det kan jo tenkes at det ligger strukturelle årsaker bak krigene, og at det samme gjelder for resultatene. Med andre ord, selv om Isaac til en viss grad har rett i at krigene ble utløst av tilfeldigheter, eller at romerne først og fremst reagerte på hendelser, og ikke selv tok initiativet i prinsippet, så kan strukturelle hensyn ha gjort at romerne lyktes i disse krigene, samtidig som det kan ha gitt et slags mønster for hvordan man reagerer, også etter at krigen er vunnet. Dermed kan det forklare avtaler, opprettelsen av klientkongedømmer og anneksjoner. Altså var hendelsene som involverte hæren langt mindre tilfeldige og på mindre ad-hoc basis enn Isaac ser ut til å tro.

Freeman mener altså, i likhet med Isaac, at romerske ekspansjon ikke var et resultat av langsiktige planer og sentralt bestemte strategier. Freeman mener det ikke finnes noen grunn til ikke å ta Dio Cassius seriøst når han fordømmer Trajans felttog mot Partherriket, og ikke bortforklare det med at Dio Cassius var fiendtlig innstilt til Trajan. Han mener også at det ikke finnes noen grunn til å tro at det lå noen rasjonell planlegging bak angrepet på Partherriket. Isaac, mener Freeman, innser muligheten for at noen innlemmelser i riket ikke skjedde på rasjonelt grunnlag, men er likevel troende til å ta systematisk organisering av provinsene for god fisk. Deretter antar Isaac at den romerske hæren ble brukt nærmest utelukkende til å sikre provinsene internt. Freeman mener derimot at Isaac ikke i tilstrekkelig grad skiller mellom årsak og virkning: Selve den romerske intervensjonen i en kommende provins kan ha vært bakgrunnen for å bestemme størrelsen på de romerske styrkene, og ikke minst hvor de ble forlagt. Som et eksempel mener Freeman at nettopp romersk tilstedeværelse kan ha skapt uro, som dermed førte til at styrkene måtte bli, etter at de først var kommet.²³⁷ Isaac sier som tidligere nevnt at i Arabia ble styrkene plassert nær eller i byer, for å sikre provinsen mot trusler innenfra, med andre ord for å undertrykke befolkningen.²³⁸ Det er riktignok noen indikasjoner på romerske patruljer langt inn i ørkenområdene, men Isaac mener betydningen er overdrevet fordi det er større sannsynlighet for at levninger har overlevd i ørkenen enn i byene, og at det dessuten er større sannsynlighet for at overlevde levninger blir funnet i

²³⁶ Freeman 1996, s. 114.

²³⁷ Freeman 1996, s. 92.

²³⁸ Isaac 1990, ss. 349-352.

ørkenområder enn i byene.²³⁹ Dermed mener Isaac at det ikke er noen grunn til å tro at disse patruljene var regelmessige eller viktige for å demonstrere hvorfor styrkene ble deployert som de ble. Og *Via Nova Traiana* fungerte ikke som en forsvarslinje, de militære installasjonene der kan best beskrives som veistasjoner eller politistasjoner.²⁴⁰

Dette er Graf noe enig i, han mener at røvere og andre interne trusler kan forklare posisjonene til mange av fortene som er regnet for å være en del av det såkalte dybdeforsvaret.²⁴¹ Kan hende var det ikke del av noe dybdeforsvar, slik Luttwak hevdet, men en rekke installasjoner for å kontrollere de viktigste ressursene i området, altså handelsruter og vann. En eventuell trussel i dette området ville nok ikke være en annen stat, men lovløse eller andre som satte kjepper i hjulene for romersk handel i og gjennom provinsen. Dermed vil ikke *Grand Strategy* – teorien være bærende i dette tilfellet, i hvertfall ikke om man bruker installasjonene alene som belegg. For øvrig mener Freeman at det er en enklere forklaring på hvorfor soldatene blir forlagt til byene, nemlig at i og med at infrastrukturen er på plass, så vil både innkvartering og velferd lettere kunne ivaretas i byene i øst.²⁴²

Sartre mener imidlertid at styrkene i øst både var forsvarsstyrker og okkupasjonsstyrker. De var spredt tynt, og varierte sannsynligvis sterkt i deployering, både i antall og plassering, avhengig av tid og sted. Dermed kan man ifølge Sartre ikke snakke om et sammenhengende system for dybdeforsvar, feilaktig kalt *limes*. Det er ikke mulig at romerne organiserte Transjordan og ørkenområdene i øst og sør på samme måte som Syria, for å møte en tenkt trussel fra Partherriket, eller til og med barbarinvasjoner fra Kaukasus, som kunne tenkes å nå helt til Syria. Romerne kunne ikke ha organisert Transjordan, Hejaz eller Hauran for å møte denne trusselen.²⁴³ Forsvarsverkene som har blitt tatt til inntekt for synet på *limes Arabicus* og dybdeforsvar, er omdiskutert. Noen er fra det andre århundret eller tidligere, andre, og langt de fleste, er fra det fjerde århundret. Dette passer dårlig med både Isaac, Bowersock og Luttwak.²⁴⁴

Hele *limes*-forskningen er altså i utgangspunktet knyttet til arkeologi, og restene etter befestede grenser. Men det er mange problemer med å bruke arkeologiske funn som kilder. Områder i vest, særlig Tyskland og England, er svært godt dekket, med utgravninger og andre

²³⁹ Isaac 1990, s. 127.

²⁴⁰ Isaac 1990, ss. 132-133.

²⁴¹ Graf 1991, s. 152.

²⁴² Freeman 1996, s. 91.

²⁴³ Sartre 2005, s. 143

²⁴⁴ Sartre 2005, ss. 144-145.

undersøkelser. Andre områder, som Libya og Midt-Østen, er nesten ikke undersøkt i det hele tatt. Områdene i vest ser ut til å ha hatt vesentlig mer militær aktivitet enn andre, fordi det er gjort mange flere funn der. Et annet hovedproblem med disse kildene er at de er fragmentariske, og spenner over mer enn tre hundre år. Det er derfor vanskelig å få noen god oversikt over hva som skjedde, når og hvor, og det er lett å generalisere. Det er også problemer forbundet med strukturer som er funnet. For eksempel vil en festning kunne si når den ble bygget, kanskje til og med hvor lenge den var i bruk. Men den vil ikke i seg selv kunne si noe om hvem som brukte den, hvor mange de var, endringer over tid, hvorfor den ble bygget, eller i det hele tatt lagt dit den ble.²⁴⁵ Enhver konklusjon baseres på en rekke antagelser om romersk strategi, tankegang etc. Slike antagelser er ofte at det var konstant press på grensene, men det behøver ikke å ha vært tilfellet. Videre kan det være vanskelig å forstå forholdet mellom okkupasjonsmakten og de lokale, altså om disposisjoner ble gjort ut fra hensynet til intern sikkerhet.

Selv om bygningsmassen avdekket arkeologisk antyder en fast styrke, av en viss størrelse, på et bestemt sted i en avgrenset periode, betyr ikke det at bygningene ble brukt slik. Hæren var svært fleksibel, og mange soldater var sendt ut på diverse oppdrag, alt fra å kjøpe hester og korn, til rekognoseringspatruljer og permisjon. Dessuten er det ingen armeer som klarer å være på nominell styrke hele tiden, eller i det hele tatt. Den romerske armé var ikke annerledes, som ostraka, papyrus og treplater i Vindolanda viser. Det er derfor nødvendig å utvise forsiktighet når man tolker den strategiske betydningen av strukturer som avdekkes arkeologisk.²⁴⁶

Et annet poeng i forbindelse med *the Grand Strategy* og innsigelsene mot denne teorien, særlig i øst, er at nye resultater fra arkeologien viser at flere antatte romerske fort var av nabateisk, endog islamsk opprinnelse.²⁴⁷ Nye funn av romerske innskrifter tyder på at den rådende oppfatning om at *limes*-systemet var konsentrert omkring *Via Nova Traiana*, ikke kan medføre riktighet.²⁴⁸ Det var lenge vanlig, særlig i de østlige delene av Romerriket, å basere teorier på overflateundersøkelser, som ikke egentlig kunne fortelle alt man trengte å vite. For eksempel mener Elton at provinser ikke var et landområde med grenser, men en liste over byer som lå innenfor et område. Det var altså ikke slik at romerne så provinsene som geografisk avgrensede territorier, men som byene i disse områdene. Dermed hadde ikke

²⁴⁵ Isaac 1990, s. 6

²⁴⁶ Goldsworthy 1996, s. 12

²⁴⁷ Kennedy 2004, s. 26

²⁴⁸ Graf 1988, s. 171

romerne behov for grenser.²⁴⁹ På den annen side mener Elton at det var vanlig med undersøkelser for å bestemme nye by- og provinsgrenser, eller egentlig bare bygrensene, som så til sammen utgjorde provinsen.²⁵⁰ Dessuten mener Elton videre at det er forskjeller på hvordan områder betegnes av romerne i deres litteratur. For eksempel viser han til at Strabon bruker kulturelle skiller, mens Plinius den Eldre bruker romerske grenser eller skiller.²⁵¹ Dette mener Elton til sammen viser at i og med at romerne ikke opererte med grenser som oss, så var det heller ikke mulig at de tenkte strategi og grenseforsvar som oss, og dermed faller hele Luttwaks hypotese sammen. På den annen side mener Elton at romerske forfattere visste svært mye om områder og folk utenfor riket, men at det er vanskelig å bedømme nøyaktig hva de visste, i og med at svært mye er forvrengt av stereotyper. Dermed blir det vanskelig å skille viten fra stereotypene.²⁵²

Et annet moment Elton trekker frem i forbindelse med romersk oppfattelse av grenser, er språk innad i riket. Han sier at språket nabateisk gradvis ble borte etter annekasjonen, men at det er funnet innskrifter på nabateisk fra så sent som det fjerde århundret. Dessuten var Babatha-arkivet skrevet på hebraisk, arameisk og gresk, og demonstrerer med all mulig tydelighet at flere språk ble nyttet i regionen. Dette tyder på at forskjellene innad i riket var så store at ingen romer ville bli sjokkert dersom de skulle reise utenfor områder med romersk innflytelse. Dessuten viser det kompliserte lingvistiske bildet ifølge Elton at romerske grenser krysset språklige og etniske grupper. Dermed ble lokale skikker og tradisjoner videreført under riket, som regel bare med unntak av menneskeofring. Dette fordi romerne hadde liten interesse eller nytte av å endre disse skikkene. Det som da står frem som det viktigste skillet mellom Romerriket og områdene utenfor, ifølge Elton, var fraværet av romersk administrasjon. I nord og sør er skillet også fraværet av byer utenfor riket.²⁵³ For Elton blir det altså vanskelig å se at det skal ligge en eller annen form for defensiv overliggende strategi bak avgjørelser om hvor legionene forlegges, samt at behovet for en okkupasjonsstyrke kan virke litt overflødig, i og med at det for folk flest ikke nødvendigvis ville vært det verste å bli lagt under romersk administrasjon. For de fleste ville livet forblitt relativt upåvirket, og slitet med de daglige gjøremål ville ha vært tilstrekkelig for de fleste.

²⁴⁹ Elton 1996, s. 17

²⁵⁰ Elton 1996, s. 19

²⁵¹ Elton 1996, s. 20

²⁵² Elton 1996, ss. 20-21

²⁵³ Elton 1996, ss. 26-28.

Dessuten ville det ikke nødvendigvis ha blitt oppfattet av romerne som en invasjon dersom de gikk inn i et klientkongedømme med militære styrker. Det ville kanskje heller ha blitt sett som en bekreftelse på allerede oppnådde rettigheter. Dersom kamper ikke var forventet, kan det også forklare hvorfor det ble rykket inn i Nabatea fra to kanter.²⁵⁴ Selv om det ved første øyekast ser ut som en av Trajans knipetangsmanøvre, så kan det i realiteten ha blitt oppfattet som den mest hensiktsmessige måten å gjennomføre en administrativ forflytning av troppene, selv om det virker lite trolig. Sannsynligvis var det nok en knipteangsmanøvre.

3.4 Kritikk mot kritikerne:

Det er imidlertid også kommet kritikk mot Luttwaks kritikere, utover det som er nevnt over. En av dem som har gjort det er Everett Wheeler, som mener at både Luttwak, Isaac og Whittaker går for langt. Wheeler mener at det fantes en romersk strategi. Ikke en *Grand Strategy*, men en strategi. Denne kunne endre seg fra keiser til keiser, og også fra krig til krig og område til område. Men romerne evnet å tenke taktisk, strategisk og geostrategisk, ifølge Wheeler. Ett eksempel han trekker frem stammer fra republikken, og andre punerkrig. På dette tidspunktet kan man hevde at det var enda mindre grad av profesjonalitet i romersk styre. Allikevel evnet romerne å føre en multifrontskrig, selv om embetsverket først ble utviklet under Augustus. Dette tyder på at de evnet planlegging og strategi i stor skala.²⁵⁵ At romerne evnet å tenke strategisk, kan også belyses av et mindre militært eksempel, nemlig kornforsyningen til Roma. Under Trajan ble denne så godt organisert at når Egypt opplevde et uår, så kunne Roma forsyne Egypt.²⁵⁶ Et mer militært eksempel, også fra Trajan, er som nevnt over at han opererte med knipetangsmanøvre. Invasjonen av Dacia fulgte to akser, etter at Donau ble krysset på to steder i 101, før de to delene av hæren ble samlet og de fortsatte sammen. De møtte liten motstand, og dakerne trakk seg tilbake. Allikevel brukte Trajan god tid, og brukte tiden til å la bygge forskjellige befestninger, samt forskjellige forsyningspunkter. Dette førte til at selv om han tapte et slag mot slutten av sesongen i 101, hvor de led store tap, gav de ikke tilbake noe av det territoriet de allerede hadde tatt.²⁵⁷ Dette innebærer at Trajan ikke bare opererte over relativt store geografiske områder, men lyktes i å

²⁵⁴ For eksempel Freeman 1996, ss. 96-97.

²⁵⁵ Wheeler 1993, ss. 20,21 og 230-234

²⁵⁶ Garzetti 1974, ss. 312-313.

²⁵⁷ Garzetti 1974, s. 321.

samkjøre to avdelinger over de samme avstandene. Dessuten tok han hensyn til at krigen kunne gå flere veier, og iverksatte tiltak for å ha oddsene på sin side. Dette viser evne til i hvertfall strategisk planlegging.

Videre trekker Wheeler frem at militær teori i Romerriket var en egen sjanger, at krig kan være avansert selv om det ikke blir skrevet om det, samt at militær praksis gjerne utvikler seg i felt, og blir skrevet om etterpå. Dessuten nevnes bysantinske kilder, der det drøftes geopolitisk strategi, men det er mest en kodifisering av gresk-romersk praksis. Dermed er ikke fravær av kilder til strategi nødvendigvis et bevis på at det ikke var noen strategi eller strategisk tenking.²⁵⁸ Et annet moment han fremholder er at man ikke bør benekte eksistensen av strategi på bakgrunn av antagelsen om at all strategi må være optimal, og at romerne alltid ville velge beste plan. Med andre ord, bare fordi det ikke virker som tenkt, betyr ikke det at det ikke ligger en strategi bak.²⁵⁹ Men Wheelers hovedinnvending mot Isaac, er at han bruker det noe spesielle tilfellet Judea som en modell for hele regionen.²⁶⁰

Romerne forstod strategi, og de evnet å tenke geo-strategisk. At de var arrogante og ikke ufeilbarlige betyr ikke at de ikke også kunne tenke og planlegge taktisk, strategisk og geostrategisk.²⁶¹

3.5 Oppsummering og konklusjon:

Ifølge ”*Grand Strategy* tilhengere” vil provinser bli annektert når de ikke lengre er i stand til å ta seg av lavintensitetstrusler, eller når høyintensitetstrusler blir så aktuelle at det vil være formålstjenelig å annektere. Eventuelt kan det ligge et ønske om en *scientific frontier* bak en slik avgjørelse. Men det er ingenting som tyder på at nabateerne ikke var i stand til å ivareta sin egen sikkerhet mot ytre eller indre trusler. Særlig siden nyere arkeologiske funn tyder på at det var utviklingen av en overlegen stridssal til kamel som gjorde at nabateerne fikk så stor innflytelse i regionen. Deres makt var basert nettopp på evnen til å kontrollere lavintensitetstrusler i denne særlig tørre og ugjestmilde regionen.²⁶² Et annet tegn på at nabateerne hadde god kontroll i sin region er at de evnet å sende en betydelig styrke til

²⁵⁸ Wheeler 1993, s. 23

²⁵⁹ Wheeler 1993, s. 222

²⁶⁰ Wheeler 1993, s. 41

²⁶¹ Wheeler ss. 239 og 240

²⁶² Taylor 2001, s. 30-31

Vespasians hjelp i jødeoppgjøret 66-70.²⁶³ Videre at det svært raskt kom til legioner fra Arabia Petrea etter anneksjonen.²⁶⁴ Men, sier Elton, den lave frekvensen av anneksjoner, sammen med de forskjellige omstendigheter ved hver anneksjon, gjør det lite sannsynlig at det var noen formell praksis, og dermed at frasen ”reduisert til provins”, eller *redacta in forma provincia*, ikke hadde noen teknisk betydning, i hvertfall ikke en som var lik for alle eller engang flere anneksjoner. Heller enn å se på klientkongedømmer som midlertidige, selvstendige buffere, så bør de ifølge Elton sees som integrerte deler av imperiet. Det er tilstrekkelig med likheter mellom konger og ledende romere i provinsene til at dette er tilfellet. Det er forskjeller, men de bør ikke få skygge for likhetene.²⁶⁵ Anneksjon som et ledd i en *Grand Strategy* er dermed å overdrive.

Isaacs tilhengere vil hevde at det er veisystemer og forsyningsruter bak en avgjørelse om anneksjon. Etter denne teorien ville det avgjørende for plasseringen av fort og veier ha vært mer eller mindre basert på logistikk, samt kontroll med handels- og forsyningsruter. Men de ovennevnte nye arkeologiske funn kan tyde på at romerne bare bygget på nabateernes erfaringer fra å beskytte handelsrutene. Altså ingen romersk plan bak veiene i Arabia Petrea, hvilket også støttes av Sartre, da han presiserer at flere av befestningene i Arabia enten ble bygget lenge etter anneksjonen, eller før anneksjonen. Dermed ville det ikke, som Bowersock hevder over, ha vært noe dybdeforsvar fra første stund.

Så hvorfor ble kongedømmet Nabatea annektert i år 106? Var det behovet for mer keiserlig prestisje? Eller var det en ren nyttevurdering opp mot rikets overordnede mål som lå bak? Dessverre finnes det ikke noen Josephus fra Arabia, og de romerske kilder er relativt tause på området. Noen klar årsak vil derfor være vanskelig å finne. Men ut fra arkeologiske funn, både i form av militære installasjoner og i form av innskrifter, kan man anta at det var i overkant av 10 000 mann stasjonert i Arabia i det andre århundret, hvorav litt over halvparten legionærer. Dette utgjorde en betydelig investering. Arabia var også slutten på den strategiske reserven, hvilket minsket romernes militære fleksibilitet ganske dramatisk.²⁶⁶ Det synes lite trolig at et slikt skritt ble tatt uten grunn, dersom konsekvensene var tydelige for keiseren. Man kan for så vidt hevde at om det ikke var en *Grand Strategy* som lå bak, så kan det allikevel ha vært en strategi.

²⁶³ Joseph. *B.J.*, 3.60

²⁶⁴ Graf 1994, s. 269

²⁶⁵ Elton 1996, s. 35.

²⁶⁶ Freeman 1996, s. 113

Men det er ikke bare Luttwak som har hatt en oppfatning om langvarig defensiv politikk i prinsipatet. Han er først og fremst den første som har satt disse ideene i system. Garzetti hevdet for eksempel i 1974 at Trajans mål for felttoget mot Partherriket var det samme som i felttogene mot Dacia; han ville sikre Syria, slik han hadde villet sikre Moesia. Trajan søkte altså en endelig løsning på sikkerhetsproblemene. Dette var ifølge Garzetti typisk for Trajan, en etter hans mening ansvarlig politiker og feltherre. Særlig det at han tilpasset taktikken til de reelle forhold, som når han omgjorde annekterte områder til klientkongedømmer i øst, skal ha demonstrert dette.²⁶⁷ Et annet argument for Trajans disposisjoner i øst er fremsatt av Birley, som mener at årsaken til at det er vanskelig å finne likheter mellom grensene i øst og i vest er at det var bare i øst at romerne møtte en annen stormakt, selv om han mener Partherrikets status som stormakt er diskutabel. Men, i og med at Roma hadde behov for en erkefiende etter at den forrige ble knust i år 146 fvt, så gjorde Partherriket nytten. Men ifølge Birley var ikke Partherriket noen særlig trussel for Romerriket. Romerne klarte riktignok ikke å ta hele, men de militære disposisjoner i sør var en følge av at Partherriket ble opphøyet til erkefiende og stormakt.²⁶⁸ En annen som er enig i at Partherriket ikke var noen reell trussel mot Romerriket er Cornell, som mener at krigene mot Partherriket ble initiert av Roma, og at Partherriket ellers forholdt seg mer eller mindre passive. Videre mener han at stadige grensekonflikter i vest satte mer preg på rikets militære disposisjoner enn noen *Grand Strategy*, og at den augusteiske fred var en illusjon, og at det følgelig ikke var tilfellet at Romerriket gikk fra en ekspanderende stormakt til et defensivt rike.²⁶⁹ Dette er også Isaac enig i, selv om han fremholder at den romerske hærens tilstedeværelse først og fremst var diktert av behovene til en undertrykkende okkupasjonsmakt, og at romersk ekspansjon nærmest var for tilfeldig å regne. Men, sier Isaac, den romerske hæren i øst var, frem til det tredje århundret og Sassanidenes overtakelse i Persia, forberedt på å rykke stadig lengre østover. De var ikke tilstede for forsvaret av et defensivt rike.²⁷⁰

På den annen side er det hevdet at romersk ekspansjon ofte var en konsekvens av i utgangspunktet beskjedne engasjement. Dersom de fikk interesser i et område, selv små interesser, ville terskelen for å gripe inn være desto lavere.²⁷¹

²⁶⁷ Garzetti 1974, ss. 372-373

²⁶⁸ Birley 1991, s. 412

²⁶⁹ Cornell 1993, ss. 145 og 96-100

²⁷⁰ Isaac 1990, s. 53.

²⁷¹ E. Wheeler 1993, s. 226

Som nevnt over foregriper Garzetti på mange måter Luttwaks analyse. Han hevder blant annet at når noen av Domitians *amici* ble overtatt av Trajan, var det begynnelsen på en sammenhengende, om enn uoffisiell, tjeneste, som sørget for at det ikke var alt for dramatiske endringer i policy fra keiser til keiser.²⁷² Dermed kan man se hvordan adoptivkeiserne overtok stafettpinnen fra flavierne hva angår sikkerhets- og utenrikspolitikk. Dessuten forsvinner til dels noe av aktørrollen, da Trajan i dette tilfellet i stor grad vil styres av andres oppfatning, og disse andre sannsynligvis vil holde frem som de stevner. Men også Trajan vil jo her være et produkt av sin tjeneste under Domitian, og vil således selv ha vanskeligheter med å bryte ut av Domitians oppfatning. Derfor vil Domitian ifølge Garzetti ha fortsatt flaviernes politikk i forhold til klientkongedømmene, og de nye provinsene som ble opprettet under Trajan var Dacia, Arabia, Armenia, Mesopotamia og muligens Assyria; Pannonia ble delt i Øvre Pannonia og Nedre Pannonia i 106/107, Thrakia gikk fra å ha en procurator til en guvernør, grensen mellom Asia og Bithynia ble flyttet nordover og Galatia og Cappadocia fikk igjen hver sin guvernør mellom 106 og 113.²⁷³ Dette skal altså ha vært en ren fortsettelse på Domitians agenda, og Trajan fratas til en viss grad egen vilje og vurderingsevne. Men det er altså dette Luttwak ser som et ledd i et helt system, som begynner med Vespasian i år 70.

Men både Luttwaks syntese og Garzettis tidligere syn på Trajan som en som bare fulgte i Domitians fotspor, virker lite troverdige. Luttwak først og fremst fordi han trekker systemet alt for langt, og Garzetti fordi han blant annet gir Domitian den frie viljen han fratar Trajan. Men de kanskje viktigste innvendingene er at Romerriket ikke ble en defensiv stormakt, kun opptatt av selvforsvar og egen sikkerhet. Også annekasjonen av Nabatea fremstår som lite gjennomtenkt dersom det er Luttwak sin begrunnelse som ligger til grunn. Det var ingen forsvarsmessig gevinst i å annektere Nabatea, snarere tvert imot. Grensene ville ikke bli mer rasjonelle, i og med at det verken før eller etter var noen fiender, og det virker heller ikke som om Nabatea var en fiende av Romerriket, og om de var det, så ville trusselen vært liten. Så ingen kortere, mer rasjonell grenselinje, og ingen andre fordeler forsvarsmessig. Dessuten virker det merkelig at Trajan, som selv hadde ekstensiv felterfaring, ikke skal ha innsett at å gjøre riket til en dagsleir ikke ville la de romerske legionene komme til sin rett.

²⁷² Garzetti 1974, s. 340.

²⁷³ Garzetti 1974, s. 345.

4 Andre militære årsaker til anneksjonen:

Da det ikke virker trolig at anneksjonen av Nabatea var et resultat av en *Grand Strategy*, eller noen annen forsvarsstrategi, vil dette kapittelet omhandle andre militære årsaker til anneksjonen, herunder militære fordeler av at Nabatea ble en provins, med en romersk legion. Da er det også nødvendig å avgjøre om anneksjonen var planlagt, om den skjedde som en respons på hendelser i Nabatea. Var den planlagt, så blir et relevant spørsmål om Trajan så for seg et felttog eller andre stridigheter i øst.

4.1 Planlagt eller ikke?

4.1.1 Hvorfor drøfte hendelsesforløpet?

Om anneksjonen var planlagt eller ikke, bringer også på bane hva som var årsaken til den militære intervensjonen, og anneksjonen av Nabatea. Dersom anneksjonen skjedde som en respons på hendelser innad i Nabatea, eventuelt som en følge av at kongedømmet var truet, så kan det tyde på at det ikke var noen andre motiver bak anneksjonen. Da blir årsaken til anneksjonen ren kriseløsning. Men dersom anneksjonen skjedde uten provokasjoner av noen art, så tyder det på at anneksjonen var planlagt, og dermed er det også sannsynlig at det lå noen motiver eller årsakskomplekser bak beslutningen.

4.1.2 Anneksjonen som militært svar på intern nabateisk krise – og opprør som svar på romersk militært nærvær

At Trajan var den som stod bak anneksjonen var den vanligste antakelsen, inntil blant andre Isaac, Eadie og Freeman, begynte å sette spørsmålstegn ved den.²⁷⁴ De representerer en annen retning, som tenker seg at det var Palma som stod bak avgjørelsen om å annektere, som en respons på en krise eller hendelse i Nabatea. Nøyaktig hvilken krise det skulle ha vært er det uenighet om. Det kan ha vært lovløse som herjet, opprør eller arvestrid i forbindelse med at Rabbel II døde.²⁷⁵ Et argument mot at romerne skulle ha sett seg nødt til å gripe inn i

²⁷⁴ Se for eksempel Eadie 1985, ss. 408-409.

²⁷⁵ Se for eksempel Fiema 1987, ss. 25-35; Freeman 1996, ss. 93-94;

klientkongedømmet på grunn av indre uro, er at av de innskriftene som nevner militær motstand eller kamper, er det bare to som er fra før anneksjonen. Den ene av disse er assosiert med et opprør mot Rabbel II i 71, altså året etter at han kom til makten.²⁷⁶ Det er dermed ikke usannsynlig at det var tronfølgestrid eller opprør mot ham, året etter at Jerusalem falt.²⁷⁷ Spørsmålet man da kan stille seg er hvorfor romerne ikke grep inn dersom det faktisk var en borgerkrig i Nabatea? De som mener invasjonen var en respons på hendelser i Nabatea, forsøker ikke å forklare dette. Det var ett år etter Jødekrigen, man hadde effektive, kampvante soldater i regionen, og allikevel ble ikke kongedømmet annektert. På den annen side er det som nevnt ikke funnet andre antydninger til uroligheter.²⁷⁸ Det å basere seg på innskriftsmaterialet fra perioden før anneksjonen er problematisk, da det gjenstår betydelige mengder arbeid før disse publiseres i sin helhet. Og det er et av de store problemene med forskningen på anneksjonen, nemlig at kildene hovedsakelig er arkeologiske. Samtidig er det ikke funnet noe som har en eksplisitt tilknytning til anneksjonen. Det er imidlertid vanskelig å finne den historiske utviklingen basert bare på arkeologi.²⁷⁹ Vi vet at det kort tid etter anneksjonen var to legioner, eller deler av to legioner, tilstede i Arabia. Den ene, *Legio VI Ferrata*, kom fra Syria, og opererte i nord, med base i eller nær Bostra, den andre, *Legio III Cyrenaica*, kom fra Egypt, og opererte i sør, med base i eller nær Petra. Om de kom samtidig eller ikke, er det ikke funnet noe endelig svar på, og er gjenstand for debatt.²⁸⁰ Mens vi er inne på temaet arkeologiske kilder, bør det også nevnes at det har vært tendenser til å tolke enhver firkantet struktur som en militær struktur, og enhver militær struktur som romersk. Dette er i ferd med å endre seg etter som arbeidet med levningene går fremover.²⁸¹

4.1.3 Fredlig eller stridigheter?

Det er to skoler om hvordan anneksjonen forløp; den ene hevder at det skjedde fredelig. Var det tilfellet, virker det lite trolig at den militære inngripen var en konsekvens av indre stridigheter, og er dermed et argument for at anneksjonen var planlagt. Det at kildene ikke sier

²⁷⁶ *CISem* 5.1., nr 2113.

²⁷⁷ Eadie 1985, ss. 410-411-

²⁷⁸ Bowersock 1983, s. 87.

²⁷⁹ Graf 1991, s. 153.

²⁸⁰ Debatten om hvilken legion som var den første til å bli stasjonert permanent i Nabatea vil heller ikke være sentral her, selv om den også berører spørsmålet om invasjonen var planlagt på forhånd eller ikke. Særlig da en legion fra Egypt, eller deler av en legion, som deltok i felttoget, vil indikere at operasjonen var planlagt, og myndighetsforholdene avklart, jfr Eadie 1985, s. 410. Debatten er lang og innviklet, og det vil føre for langt å ta den opp her. For en oversikt over debattene, se Sartre 2005, ss. 133-134; Kennedy 1994, ss. 299 ff; Eadie 1985, s. 408.

²⁸¹ Kennedy 2004, s. 27.

noe om kamper, og at det heller ikke er funnet arkeologiske spor etter kamper, kan tyde på at annekasjonen forløp fredelig. En innvending synes å være ganske åpenbar, nemlig at dersom man tar mangelen på arkeologiske spor som kilde til at det ikke foregikk kamper, så blir det ikke tatt hensyn til at romere og nabateere kan ha vært i trefninger eller slag utenfor områder hvor det er foretatt utgravninger, men heller automatisk forutsetter at eventuelle stridshandlinger foregikk slik at nabateerne forsvarte byer og befestede steder, og at romerne beleiret eller angrep dem der. Og det virker lite sannsynlig, i og med at et slikt slag, i et område hvor vannforsyning til byene er en utfordring, og ofte lett kan ødelegges, ville gitt romerne en stor fordel. Dessuten ville de nabateiske ridende bueskyttere og det lette kavaleri, enten det nå var til hest eller kamel, ikke kunnet utnytte sine styrker og romernes svakheter. Tvert imot ville det vært i nabateernes interesse å flytte slagene og trefningene til områdene utenfor byene. Der ville de kunnet manøvrere fritt, og slik hatt en stor fordel av egne styrker, og dessuten ville romerne fått problemer med sin vannforsyning. Den andre skolen hevder at romerne møtte en eller annen form for motstand, som så fortsatte etter annekasjonen. Dette fordi nabateerne ville se seg fri fra romersk innflytelse.²⁸² Dette skal da være årsaken til at romerne måtte gripe inn; nabateerne skal ha gitt uttrykk for at de ikke lengre ville være romerske klienter. Et argument for dette er innskrifter funnet i ørkenområdene øst og sør i eller for provinsen, som viser at det fant sted en eller annen form for kamp mot romerne. De samme innskriftene tas også til inntekt for at invasjonen i utgangspunktet var et beskjedent militært engasjement, for å sørge for stabilitet i grenseområdene til nabateerne. Innskriftene kan også være uttrykk for at Nabatea var plaget av banditter eller indre uro.²⁸³ Hva gjelder innskriftene fra Hauran-området, er det vanskelig å datere dem presist. Det er også vanskelig å få en presis mening om hva de egentlig innebærer.²⁸⁴ Til fordel for at det var stridigheter er det også henvist til passasjen i Ammianus Marcellinus, hvor det antydes at det var en viss motstand.²⁸⁵ En annen indikasjon er også at Palma fikk *ornamenta triumphalia* for annekasjonen, samt at han var en av tre som Trajan hedret med en statue på forum augusti.²⁸⁶

²⁸² Freeman 1996, s. 94. Nabateerne ville demonstrere sin uavhengighet mens Trajan var opptatt i Dacia. Romernes respons var høyst uventet, og fikk motsatt konsekvenser. På den annen side ville det være merkelig om nabateerne helt hadde glemt hvordan det gikk da de forsøkte å ta tilbake Damascus når guvernøren i Syria var fraværende, jfr kapittelet historisk bakgrunn. Se også Schmid 2006, s. 469.

²⁸³ Freeman ss. 100 ff. For debatten og innskrifter.

²⁸⁴ For at innskriftene viser at romerne møtte motstand, se Eadie 1985, ss. 410-423: kontra Sartre 2005, s. 133, og note 8.

²⁸⁵ Amm. Marc., 14.8.13, gjengitt i kapittel 1.4.8.

²⁸⁶ *CIL* 6.1386

Freeman hevder at anneksjonen møtte motstand, og at det kommer tydelig frem av innskriftene. Lavintensitetskrigføring vil passe godt med kildene, mener han, da dette vil kunne forklare bruken av ordet *adquisita*, eller tilegne seg.²⁸⁷ Han sier også at romerske militære styrker ikke nødvendigvis ble plassert i byene for å være okkupasjonsstyrker, men at de ble plassert der fordi det var det enkleste ut fra logistiske hensyn.²⁸⁸ Eadie mener også at bruken av ordet *adquisita*, i stedet for *capta*, kan forklares dersom det foregikk lavintensitetskrigføring.²⁸⁹ Både han og Freeman mener altså at anneksjonen var et resultat av en ad-hoc løsning etter opprør eller tilsvarende i Nabatea, og at dette også er tydelig ut fra innskriftene som ser ut til å nevne kamper mot romerne. På den annen side sier Freeman selv at kun to av de militært relaterte innskriftene som er publisert, stammer fra perioden før anneksjonen, de resterende etterpå. Dermed sier han at Isaac, som altså hevder at de romerske styrkene ble forlagt i og i tilknytning til byer for å hindre opprør, ikke klarer å skille mellom årsak og virkning.²⁹⁰ Det kan ha oppstått opprør som en følge av at styrkene var forlagt i byene, og dermed passer det med innskriftsmaterialet.²⁹¹

4.1.4 Mål og resultat

Isaac, som mener at intervensjonen ikke var planlagt, og at den militære inngripen skyldes en krise i Nabatea, antyder at området ble ustabil som følge av den militære intervensjonen, med banditter og røvere, som medførte at romerne ble tvunget til å bli.²⁹² Men, tatt i betraktning at nabateerne hadde tilstrekkelig med styrker til både å avse en styrke på omkring 6000 mann til diverse romerske felttog, senest til Vespasian i Judea, og tuftet mye av sin suksess nettopp på kontroll over handelsruter, behersket både klima og terreng, samt var på hjemmebane, virker heller ikke denne teorien særlig fornuftig. Nabateerne burde ha vært fullt ut i stand til å ta seg av banditter og røvere på egen hånd, hvilket kan ha vært en av klientkongenes viktigste oppgaver.²⁹³ Og nettopp dette, mener Graf, var det den nabateiske hæren ble satt til

²⁸⁷ Freeman 1996, s. 101.

²⁸⁸ For at styrkene i øst var plassert i byer, og at årsaken var at de fungerte som en okkupasjonsstyrke for å hindre opprør, se Isaac 1990, ss. 349-352. Han hevder også at selv om det er funnet innskrifter og andre levninger som viser at romerske soldater patruljerte svært langt inn i ørkenområdene, så er det fordi det er der de har hatt best forutsetninger for å bli bevart, Isaac 1990, s. 127.

²⁸⁹ Eadie 1985, s. 411.

²⁹⁰ Freeman 1996, s. 92.

²⁹¹ For årsaker til at romerske styrker ble forlagt i byene, se Freeman 1996, s. 91; resultatet av styrker i byene, se Freeman 1996, s. 92; for hans teori, se Freeman 1996, ss. 91-115, særlig ss. 91 og 113-115. Isaac argumenterer i hovedsak for at ekspansjon skjedde på ad-hoc-basis, men i tilfellet Nabatea

²⁹² Isaac 1984, s. 181.

²⁹³ Sartre 2005, s. 80

umiddelbart etter anneksjonen.²⁹⁴ Dette tyder også på at hæren ikke var en del av den foreslåtte krisen i Nabatea, og da virker det lite trolig at uroligheter ville tvinge romerne til å intervenere. At lovløse bander skal ha påvirket romerne i den grad at de gikk inn med militære styrker, for så å bli tvunget til anneksjon, synes derfor lite trolig, med mindre elementer fra hæren var delaktige i opprør eller andre uroligheter, noe kildene ikke tilsier at det var. På den annen side er det ikke sikkert at utfallet av et romersk militært engasjement nødvendigvis var det samme som det opprinnelige målet. Dette er et godt argument i seg selv, og Freeman bruker dette som et av flere argumenter mot at romerne annekterte Nabatea i år 106.²⁹⁵ Men, dersom dette argumentet skal være til støtte for at et i utgangspunktet beskjedent engasjement utviklet seg til en anneksjon, så bør det støttes av andre kilder, som for eksempel klare indikasjoner på opprør, dynastisk strid eller lignende. Dersom dette mangler, noe det gjør utover noen få innskrifter, med de problemene som er nevnt over, så er det ingenting som tilsier at romernes engasjement var større enn ønsket og planlagt.

Freeman mener altså at resultatet, anneksjonen og opprettelsen av *provincia Arabia*, ikke nødvendigvis var målet.²⁹⁶ Han hevder at krigene i prinsipatet i hovedsak fant sted på grunn av lokale kriser, og manglet både planlegging og motiver utover de umiddelbare og u håndgripelige, som ære, krigsbytte, uro mv. Han mener at dette forklarer hvorfor både milestener og mynter først kommer ut med innskrifter om anneksjonen i 111, da anneksjon ikke var målet, det kom først senere, når romerne hadde blitt så involvert i alle de forskjellige sivile og militære affærene i Nabatea, at det ble klart at de ikke kunne trekke ut. I utgangspunktet ville de ifølge Freeman ha ønsket å få til en avtale som sikret romerske interesser, for så å trekke seg ut. Etter at Agrippa II's kongedømme ble annektert i 93, var det kun Nabatea igjen, det siste klientkongedømmet vest for Eufrat,²⁹⁷ og det styrker ikke denne teorien. .

4.1.5 Guvernører og handlefrihet

Freeman mener at i de rasjonelle teoriene, hvor anneksjonen er planlagt, så er Trajan herre over begivenhetene, og han visste hva han bega seg inn på, og hva resultatet ville bli. Der er Palma Trajans instrument. Men dersom ekspansjon i prinsipatet skjedde like tilfeldig og

²⁹⁴ Graf 1994, s. 305.

²⁹⁵ Freeman 1996, s. 114.

²⁹⁶ Freeman 1996, s. 114

²⁹⁷ Garzetti 1974, s. 364

kaotisk som i republikken, så mener Freeman at det får betydning for vår tolkning av hvem som fattet avgjørelsen, og hvem som utførte den. Ifølge Freeman er det en akseptert sannhet at en av de viktigste konsekvensene av prinsipatet, var at individets mulighet til å ta militære initiativer ble kraftig begrenset. Freeman mener imidlertid at det kan bli tolket for langt. Han mener det er tilfellet at keiseren ofte gav nye guvernører retningslinjer, og at det ble forventet av disse at de skulle opprettholde en viss korrespondanse hvor keiseren blir spurt om råd og hjelp til å fatte avgjørelser, men, mener Freeman, disse retningslinjene, særlig hva gjelder det vi kan oppfatte som utenriks- og sikkerhetspolitikk, var svært vage. Daglig ledelse og håndtering av plutselige kriser ville være overlatt til guvernørens dømmekraft.²⁹⁸ Men, ser man på Plinius' brev til Trajan, så virker de fleste forespørslene som om de kunne falt under definisjonen daglig ledelse. Freeman mener videre at det var normalt at guvernører agerte utenfor sin egen provins' grenser, og at det at flere skal ha blitt kalt tilbake viser hvor vanlig det var. Han hevder dermed at Palma kan ha rykket inn i Nabatea på eget initiativ, som en respons på en eller annen lokal krise.²⁹⁹ Syria var imidlertid allerede en av de militært sett mektigste keiserprovinsene i området, og slått sammen med Nabatea til én provins, ville den ifølge Freeman blitt for mektig. Dermed ble provinsen Arabia opprettet.³⁰⁰ Det er vanlig å se Trajan som en bevisst aktør, som handler etter en rasjonell og logisk plan, med en definert målsetting. Det at Trajan var opptatt i Dacia, kan bety at det var Palma som handlet på eget initiativ. Men, i og med at deler av invasjonsstyrken kom fra den sensitive provinsen Egypt, så må Palma ha fått det godkjent av Trajan. Da Trajan oppholdt seg i Dacia, så må dette ha tatt minst tre måneder.³⁰¹

Dersom Palma handlet etter ordre fra Trajan, og at annekasjonen var ledd i en plan, så var den avhengig av at Rabbel II døde. Et av argumentene mot dette er da at det er lite trolig at en eller flere legioner var i permanent beredskap, klare til å rykke inn når den nabateiske kongen døde. På den annen side vet man ikke hvor lang tid det tok fra en legion forlagt i en mer eller mindre permanent base fikk marsjordre, til de var klare til strid.³⁰² Det er med andre ord ikke godt å vite om det var behov for en styrke på beredskap eller ikke. Det kan også hende at det var en eller annen form for rulleringstjeneste, slik at en del av avdelingen var mer eller mindre klare. Tenker man seg at andre deler av avdelingen var ute på diverse patruljer og andre

²⁹⁸ Freeman 1996, s. 114.

²⁹⁹ Freeman 1996, s. 114.

³⁰⁰ Freeman 1996, s. 114.

³⁰¹ Freeman 1996, s. 99.

³⁰² Freeman 1996, s. 97.

oppdrag, ville det være mulig å få med seg en del av disse underveis. Argumentet om at det er usannsynlig at avdelinger var klare til innsats i tilfelle Rabbel II døde, som en innvending mot at annekasjonen var planlagt, og heller hevde at det var en intervensjon på grunn av en krise i kongedømmet, synes å være en selvmotsigelse. Dersom Palma skulle ha mulighet til å gripe inn i en eventuell krise, så tilsier det at han hadde tilstrekkelig med styrker til å gripe inn på kort varsel. Om det var i forbindelse med at kongen døde, og han hadde fått ordre, eller om det var en krise han måtte løse raskt på eget initiativ, synes i så måte å være irrelevant. I begge tilfeller må Palma ha hatt styrker til rådighet, som var klare til å sette i marsj på kort varsel.

Men, både Eadie og Bowersock mener at Trajan tidlig bestemte seg for å annektere Nabatea når Rabbel II døde. Begge to mener at Trajan ikke bare var fullt inneforstått med annekasjonen, men at han var alene om beslutningen.³⁰³ Dermed må Palma ha fått en eller annen form for instruks før han dro til Syria i 104. Alle keiserlig utnevnte embetsmenn, enten de tilhørte ridder- eller senatorstanden fikk instruks før avreise, såkalte *mandata*.³⁰⁴

4.1.6 Palma og mandata

Vi vet lite om *mandata*, men det virker trolig at keiserlige *mandata* inngikk i keisertidens *constitutiones*. Mye tyder på at også Palma fikk et slikt når han ble utnevnt til guvernør i Syria. Om disse også inneholdt instruks for behandlingen av klientstater er imidlertid ikke kjent.³⁰⁵ I brevene fra Plinius til Trajan, får vi bare en skisse av hva *mandata* gikk ut på, men det ser ut til at de i det minste dekket områder som var felles for alle provinsene, som antall og rekruttering av tropper, juridiske prosedyrer og regler knyttet til bykassene.³⁰⁶ Det kan se ut til at dette var en måte keiseren brukte til å kommunisere også med provinsene, for Plinius forteller at han har inkorporert i sitt edikt regler fra Trajans mandat.³⁰⁷

Om en annekasjon var påtenkt eller planlagt, er det naturlig at instruks fra keiseren inneholdt ordre om hvordan forskjellige kriser skulle håndteres. Dersom dette var tilfellet, kan Palma ha handlet i henhold til instruks, samtidig som det var en respons på hendelser i Nabatea. Denne muligheten vil i så fall minne mye om beredskapsplaner. Dette virker anakronistisk, i tillegg til at det nok ville ha medført at guvernører og andre ville kunne handlet nesten som de ville,

³⁰³ Eadie 1985, ss. 408-409; Bowersock 1983, ss. 83 og 157. Støttes av Kennedy 1980, s. 286.

³⁰⁴ Millar 1977, s. 314.

³⁰⁵ Millar 1977, ss. 314-316.

³⁰⁶ Plin. *Ep.* 10.22; 30; 56; 110-111. Millar 1974, ss. 314-316.

³⁰⁷ Plin. *Ep.* 10, 96, 7; Miller 1974, ss. 314-316.

litt avhengig av hva slags situasjoner de kunne fremprovosere eller tilsvarende. Denne muligheten virker derfor usannsynlig. At Palma, enten i form av *mandata*, eller på annen måte, hadde fått ordre om å annektere Nabatea dersom Rabbel II døde, virker som det mest plausible alternativet. Det er ikke nødvendig at det skjedde i form av *mandata*, det kan like gjerne ha skjedd underhånden. Eadie mener at keiser Trajan i så fall måtte ha vært veldig god til å gjette. Selv om Rabbel II hadde sittet på tronen i 35 år i 105/106, det siste året han er nevnt i innskrifter, hadde han mest sannsynlig ikke feiret sin femtiårsdag. Når faren døde i 70 var han mindreårig, og ser ut til å ha vært det i flere år etter at han tok tronen. At Trajan skal ha forutsett hans død tidlig i sitt eget styre, ville virkelig ha vært fremsynt.³⁰⁸ På den annen side er det heller ingenting som tilsier at Trajan ikke kan ha gitt en stående ordre om hva som eventuelt skulle skje dersom Rabbel II faktisk døde, og at det tilfeldigvis skjedde i 106. I og med at Rabbel II døde da, så vet vi ikke om Trajan ville ha annektert senere dersom han ikke hadde gjort det, så dette virker ikke som et godt argument for at en slik instruks ikke kan ha vært gitt. Man må kunne anta at brå død ikke var helt uhørt i antikken. På den annen side vet vi langt ifra nok til å si at det var umulig for Palma å ta kontakt med keiser Trajan når han eventuelt mottok meldingen om at Rabbel II var død. Plinius' brev viser at kurersystemet fungerte godt, så Palma kan godt ha sendt en forespørsel eller melding om situasjonen, for så å ha fått marsjordre i retur. Dette vil også kunne forklare hvordan Palma kunne bruke styrker fra Egypt.

Palma ble imidlertid raskt byttet ut med C. Claudius Severus, som nylig hadde blitt forfremmet fra ridderstanden. Severus' navn finnes på milestener fra 111 til 115, som kan tyde på at provinsen ikke ble organisert før 111, slik blant andre Freeman hevder. Men, Sartre mener som nevnt at dette ikke er korrekt, da annekasjonen fant sted i det et vedtak ble gjennomført, altså i 106. Dessuten mener Sartre at et brev, funnet på papyrus i Egypt, fra en Apollinaris til hans far, datert til 26. mars 107, og sendt fra Petra, viser at Severus var i Arabia allerede på det tidspunktet, altså tidlig i år 107.³⁰⁹ Det er usikkert hvilken tittel han hadde da, men det er sannsynlig at han ble ansett som den som organiserte provinsen. Det ville i følge Sartre forklare hvorfor han var i provinsen iallfall fra 111 til 115, men sannsynligvis allerede fra 107.³¹⁰

³⁰⁸ Eadie 1985, ss. 409-410.

³⁰⁹ P. Mitch 465-466

³¹⁰ Sartre 2005, s. 133.

4.1.7 Trussel fra nomader i den arabiske ørken

Som nevnt over er et mulig scenario at nomadene sør og øst for kongedømmet utgjorde en militær trussel, som romerne ble tvunget til å gjøre noe med. Dette ville da ha vært saracenerne, nomadiske stammer som kom fra den sørlige delen av Arabia. De beveget seg nordover fra det første århundret, og opererte i Hijaz-regionen, i det andre århundret så langt nord som til Sinai og Negev. I det tredje århundret var de kommet så langt nord som til Transjordan. Det er funnet over 30 innskrifter man antar stammer fra disse nomadene, som omtaler Roma. Dessverre er mange publisert opp ned, og de fleste mangler translitterasjon og oversettelse. Det er derfor svært vanskelig å trekke noen konklusjoner basert på disse.³¹¹ Det er heller ikke funnet noen andre antydninger til uroligheter under noen av utgravingene i området som kan stamme fra tiden omkring år 106.³¹² I det hele virker det som om nomadene ikke var noen trussel, verken for Nabatea eller romerne i år 106.

Videre vil jeg anta at det var Rabbel II's bortgang som foranlediget operasjonen, enten det nå skjedde ved overlegg eller av naturlige årsaker.³¹³

Vi antar altså i det følgende at annekasjonen av Nabatea var planlagt. Hvilke militære fordeler kunne så annekasjonen av Nabatea medført, og hvilke kan man tro at Trajan mente annekasjonen kunne forårsake? Et annet spørsmål som også må drøftes, er om Trajan allerede i 106, eller enda tidligere, så muligheten for et felttog mot Partherriket.

4.2 Militære fordeler

4.2.1 Trajan – *vir militaris*

En ting som trer frem når man ser på Trajans historie er nettopp at han var en *vir militaris*. Samtidig viser han at han også har gode juridiske og muligens også økonomiske kunnskaper. Men, de erfaringer han gjorde seg, som også har satt flest spor i ettertiden, er nettopp de militære. Hans felttog i både Dacia og mot Partherriket kan tolkes som løsninger på

³¹¹ Graf 1991, s. 152.

³¹² Bowersock 1983, s. 87.

³¹³ Sartre 2005, s. 133; Sartre formulerer dette slik at det er tvil om Rabbel II ble tatt av dage, avsatt eller døde en naturlig død.

langvarige problemer. Han var ikke den første keiseren som sloss i verken Dacia eller mot Partherriket, men hans løsninger bar preg av å være planlagte og relativt veloverveide.³¹⁴ Selv om det er flere som innvender at kriger i antikken hadde mindre håndgripelige mål, som for eksempel ære og status, så vil ikke det bety at for eksempel keiser Trajan ikke kunne planlegge felttog.³¹⁵ Uansett motivasjon må man kunne anta at Trajan var dyktig til å planlegge. Når han så vant første runde i Dacia, valgte han å gjøre Decebalus til klientkonge, og den samme løsningen ble valgt i områder i Partherriket.³¹⁶ Men når Decebalus igjen gikk til angrep, ble landet annektert. Armenia ble også annektert, og når han valgte en løsning med klientkonger i Partherriket, var det samtidig som store deler av området gjorde opprør, samtidig med jødeopprør i både Egypt, Judea og på Kypros. Dessuten gikk Partherriket til motangrep samtidig, slik at Trajan var hardt presset.³¹⁷

4.2.2 Trajan – planleggeren

Trajan skal ha planlagt felttoget mot Dacia allerede mens han var guvernør i området, hvilket kommer til syne ved at han skal ha bygget befestninger og veier, og slik forberedt områdene som grenset til Dacia på en militær operasjon.³¹⁸ Det finnes ingen direkte kilder til dette, men dersom man antar at felttog av en slik størrelsesorden krever en del forberedelser, virker det ikke helt usannsynlig, særlig i lys av hans relativt raske responstid. På den annen side hadde riket mange stående styrker, og utstyr kan ikke ha vært alt for vanskelig å få tak i, med tanke på de stadige trefningene som fant sted i og langs grensene til riket. Forberedelsestiden må derfor ikke nødvendigvis ha vært 4-5 år, som for eksempel Garzetti hevder.³¹⁹ På den annen side kan dette ha vært et resultat av at Decebalus lenge hadde vært i konflikt med romerne. Trajan arvet tross alt problemet fra Domitian. Vinteren 99 passerte Trajan gjennom Donau-regionen på sin vei til Roma, og det er mulig at han der hadde en væpnet konfrontasjon med dakere. Plinius' har en lengre passasje i sin panegyrikk, som kan tyde på det. Garzetti hevder sågar at denne konfrontasjonen var en forberedelse til krigen.³²⁰ Før den første krigen mot

³¹⁴ Garzetti 1974, ss. 318-329

³¹⁵ Freeman 1996, s. 92.

³¹⁶ Garzetti 1974, s. 365

³¹⁷ Garzetti 1974, s. 365

³¹⁸ Smith 1944, s. 126; Garzetti 1974, s. 308; Bennett 2001, s. 87

³¹⁹ Garzetti, A., 1974, s. 308

³²⁰ Plin. *Pan.* 12; Garzetti 1974, s. 308.

Dacia sørget Trajan for den største styrkeoppbyggingen som til da var sett i riket for en slik ekspedisjon, med særlig grundige logistiske forberedelser.³²¹

Etter at Decebalus gav seg i første runde og fikk i stand en fredsavtale, ble veinettet i Dacia utbedret, og en befestet vei mellom Dacia og Moesia ble konstruert. Dessuten lot Trajan bygge en bro i stein over Donau. Dio Cassius har bare lovord om byggverket. Den var et enormt stykke arbeid som skal ha vitnet om keiserens storstilte tenkemåte: ”Som om den var bygd for å vise at det ikke finnes noe som menneskenaturen ikke kan make.”³²² Caesar satte opp en trebro når han skulle flytte tropper over Rhinen. Han kunne ha brukt skip, men det var verken trygt nok eller verdig Caesar og romerne, derfor bygget han en imponerende bro av tre, som han stolt beskriver i sin fortelling om gallerkrigene.³²³ Dersom man antar at Trajan hadde den samme begrunnelsen, ville prosjektet vært merkelig, særlig fordi en bro av stein må ha vært vanskeligere, tatt lengre tid, og i det hele tatt vært voldsom for å sikre keiseren og soldatenes verdighet. Men på den annen side ville broen vært mer hensiktsmessig om Trajan planla mer trafikk. Med andre ord ytterligere en krig mot Decebalus. Da ville en bro av stein være bedre egnet til mer og tyngre trafikk, enn en bro av tre. Man kan tenke seg at mye av forsyningene ville blitt fraktet på elven, men en del kan også ha kommet over land. Dessuten ville det være raskere å få frem reservestyrker fra andre provinser i nærheten, uten at man var avhengig av skip. Dersom broen ble sikret på begge sider av elven, ville den vært godt sikret for pågående operasjoner. Dessuten ville en bro av stein være mindre sårbar overfor sabotasje, som for eksempel ildspåsettelse. Dermed ville dette også frigjøre maritime enheter, som i større grad ville slippe å bekymre seg om broen. Sett i dette lyset vitner steinbroen over Donau om fremsynt planlegging, hvilket vil innebære at han ikke lot Nabatea annektere uten videre. Et annet moment som antyder at Trajan evnet planlegging i stor stil, er hans løsning på problemene knyttet til kornforsyningen i Roma. Alle keisere var opptatt av å sikre kornforsyningen til Roma.³²⁴ Dette gjaldt også Trajan, som var opptatt av dette allerede fra han fikk keisermakten.³²⁵ Men der andre keisere hadde igangsatt eller planlagt nærmest utopiske byggeprosjekter, løste Trajan problemet med noen enkle, men effektive grep. Han sørget for at det ble bygget havneanlegg i Centumcellae ved *Via Aurelia* og i Tarracina ved *Via Appia*. Han sørget også for at havnen i Ostia ble utbedret. De to andre havnene var ikke

³²¹ Garzetti 1974, s. 320.

³²² Dio Cass. 68.13, oversettelse Schreiner 1996, s. 182.

³²³ Caes. *B. Gall.*, 4.17, gjengitt i Schreiner 1996, s. 182-183.

³²⁴ Brandt 1996, s. 85.

³²⁵ Brandt 1996, s. 73.

avlastningshavner, for selv om transport over land var betydelig mer kostbart enn på vannet, hadde rett og slett Tiberen begrenset kapasitet. Trajan sørget rett og slett for å øke den totale transportkapasiteten.³²⁶ Dermed kan man si at keiser Trajan var den keiseren som best forstod nødvendigheten av å sikre logistikken for kornforsyningen til Roma, samt at det var han som forstod hvordan det kunne gjøres.³²⁷

4.2.3 Tyder noe på at Trajan planla eller vurderte et felttog i øst?

Også i øst utbedret og bygget Trajan veier, blant annet i Lilleasia, mot Eufrat.³²⁸ Garzetti mener imidlertid at siden disse arbeidene, som så mange andre Trajan fullførte i riket, var påbegynt av Domitian, kan man ikke si at denne aktiviteten kan brukes som argument for at Trajan planla et felttog mot partherne.³²⁹ Også de østlige provinsenes økte betydning strategisk, med utplassering av tropper, ble påbegynt under flavierne. Men Garzetti forsøker å vise for det første at Trajan bare fortsatte med den samme politikken som flavierne, for det andre at Trajan hadde en fornuftig og fredelig politikk, som aldri tenkte på å starte en krig, samt at Domitian også var en fornuftig og dyktig keiser. Samtidig peker han på at flere av medlemmene i Trajans *consilium* også hadde vært i den samme posisjonen under Domitian, og at dette medførte stabilitet og kontinuitet.³³⁰ På den annen side er det ikke umulig at Trajan hadde andre tanker enn Domitian, og at han på eget initiativ kunne tenkes å planlegge en krig i området, eller eventuelt ha vært klar over at en kunne komme. At han fortsatte veibyggingen i området er ikke i seg selv et argument for at han ikke hadde andre hensikter enn mannen som begynte dem. På den annen side kan det være at Garzetti har rett i at det var en kontinuitet, og at Trajan, da i likhet med Domitian, forberedte seg på en krig med Partherriket. Det er et skille mellom forberedelser og planer, men akkurat i denne sammenheng kan man hevde at dette skillet ikke er av veldig stor betydning.

Trajan var nok også klar over at det var spesielt en grunn til at grensene i øst var spesielle. Det var bare der Roma møtte en annen stormakt, selv om Partherrikets status som nettopp det er

³²⁶ Brandt 1996, s. 85.

³²⁷ Brandt 1996, s. 72.

³²⁸ Garzetti 1974, s. 336.

³²⁹ Garzetti, 1974, s. 364.

³³⁰ Garzetti 1974, s. 340. Trajans *amici*, i krigstid *comites*, og hans *consilium*, kan ha spilt en rolle i å bestemme politikken, selv om det ser ut til at de aller viktigste spørsmålene ble avgjort av Trajan alene. Av medlemmer kan nevnes Hadrian, Claudius Livianus, Manius Laberius Maximus, Glitius Agricola, Publilius Celsus, Lusius Quietus, Cornelius Palma og Avidius Nigrinus blant provinsguvernørene, samt noen jurister som Iavolenus Priscus, Titius Aristo og Neratius Priscus. Noen av disse kan Trajan ha overtatt av Domitian, i følge Garzetti.

diskutabel.³³¹ Partherne er regnet som Romerrikets erkefiender, selv om deres angrep på romersk territorium som regel var et svar på romersk aggresjon.³³² I *Res Gestae* skryter Augustus av at han har fått tilbake standardene fra Partherriket, og han blir tilbudt å feire triumf for den diplomatiske seieren.³³³ Trajan skal jo ha hatt ambisjoner om større erobringer enn det Aleksander den Store maktet.³³⁴ Om Trajan hadde noe ønske om også å overgå Augustus vet vi ikke, men å slå partherne på slagmarken ville i alle fall ha vært en god måte å gjøre det på. Partherne var aldri noen seriøs trussel for Roma, men romerne klarte heller ikke å ta hele riket.³³⁵ Trajan innså i alle fall betydningen av de østlige provinser, i likhet med sine forgjengere. Dessuten hadde Trajan personlig erfaring med krigføring ved Eufrat, da han hadde tjenestegjort som militærtribun der i sine yngre dager. Han kan også ha hatt en finger med i spillet når faren, Traianus, vant sine *ornamenta triumphalia*.³³⁶

I og med at man kan anta at en manns første krigshandlinger ikke glemmes alt for fort, mener jeg det er rimelig å anta at Trajan for det første hadde i tankene at det ville komme til trefninger med Partherriket, i hele sin regjeringstid. Hans disposisjoner i øst har sannsynligvis blitt farget av dette. Dersom Millar har rett i at den beste måten å se på romerske keisere på, er med metoden som innebærer at ”keiseren er hva keiseren gjør”, så mener jeg at keiser Trajan også hadde gode strategiske evner, at han planla for det meste, og at han godt kan ha gitt direktiver som innebærer blant annet annekasjonen av Nabatea, om anledningen skulle by seg.³³⁷

Et annet moment som kan være verdt å nevne, er at Trajan i tillegg til å beholde pretorianernes ti kohorter, også innførte en ny avdeling av legionærer, altså romerske borgere, som ble organisert i *equites singulares Augusti*, en håndplukket kavaleriavdeling. Dette kan også indikere en viss tanke om at det ville kunne skje noe i øst, hvor kavaleri var bedre egnet enn fotsoldater på de åpne slettene. I øst fant det også gradvis sted en endring mot mer kavaleri, på bekostning av infanteri.³³⁸

³³¹ Birley 1991, s. 412.

³³² Cornell 1993, s. 170

³³³ *RG.* 29.2

³³⁴ Bowersock 1983, s. 85

³³⁵ Birley 1991, s. 412.

³³⁶ Garzetti 1974, s. 374.

³³⁷ Millar 1977, s. 7. Om prinsippet om at keiseren er det han gjør.

³³⁸ Betylon 1987, s. 636.

Også i Nabatea sørget Trajan for at det ble bygget eller utbedret veier. Han sørget for en vei fra Syria til Aqaba.³³⁹ Det er funnet flere milestener langs denne veien, som nevnt over. Organiseringen av Arabia med en vei som knyttet Rødehavet sammen med Syria, og etableringen av en romersk myndighet i Bostra, kan ifølge Bowersock godt ha vært en del av Trajans planer for erobring av Partherriket.³⁴⁰ Det er mulig at konstruksjonen av en vei med fast veidekke gjennom hele den nye provinsen begynte så tidlig som i 107. Papyri funnet i Karanis i Egypt, indikerer at legionærer stasjonert i Petra arbeidet med å hugge stein til veien. Dette brevet er datert til mars 107.³⁴¹

Det er for øvrig også funnet milestener i det som var parthisk territorium, som stammer fra Trajans felttog mot Partherriket. Dette kan innebære at felttoget var planlagt, men kan også være en indikasjon på at milestener ble satt opp for å minnes keiserens personlige tilstedeværelse.³⁴²

Et direktiv til Palma er på mange måter en tiltrekkende forklaring på om anneksjonen var planlagt, og hvem som gav ordren, særlig dersom man tar i betraktning at Trajan personlig hadde militære erfaringer fra området. Dermed ville det ikke være utenkelig at han hadde et felttog mot Partherriket i tankene. At Bostra ble stedet hvor legionene ble forlagt, i stedet for Petra lengre sør, kan også indikere at det primært var et oppgjør med Partherriket som lå til grunn for de militære disposisjoner. Om Trajan enten planla, eller hadde i tankene at Partherriket ville kunne bli en krigsskueplass for romerske legionærer, hvilke militære fordeler ville anneksjonen av Nabatea kunne ført med seg?

4.2.4 Mulige logistiske fordeler ved anneksjonen

De militære fordeler som fremstår som de mest sannsynlige er at romerne ville sikre forsyningsruter, altså logistikk, strategiske fordeler ved å ha full kontroll på bakre område, samt mulighet for å invadere fra flere forskjellige steder, og ikke minst kunne de ha dratt nytte av nabateiske soldater. Romerne ser altså ut til å ha begynt utbedringen av den gamle kongeveien, som så ble kalt *Via Nova Traiana*, kort tid etter anneksjonen.³⁴³ Et arbeide som

³³⁹ Graf 1995, s. 1.

³⁴⁰ Bowersock 1983, s. 84.

³⁴¹ *P. Mich.*, no. 466, 11.21-23; gjengitt i Graaf 1995, s. 1.

³⁴² Sartre 2005, ss. 142-143.

³⁴³ Graaf 1995, s. 1.

nok også medførte at noe ny vei ble bygget. Dette er langt fra unormalt ved en annekasjon, men Trajan var nok også klar over at det å utbedre veiene var noe som ville måtte gjøres. Veien tillater rask forflytning, samt fremkommelighet hele året. Den udekkede veien som gikk der før, ville kunne by på problemer om det regnet. Veien var også det største infrastrukturprosjektet i regionen.³⁴⁴ Nå er ikke området Transjordan mest kjent for store mengder regn, men i perioder i året regner det nok enkelte steder til at transport av vei vil kunne være vanskelig. Særlig dersom trafikken er tett, enten det er sandaler med nagler, eller kjerrehjul. På den annen side er det ikke sikkert at byggingen av *Via Nova Traiana* ble påbegynt i 107. Freeman mener at brevskriveren Apollinarius like gjerne kunne ha referert til steiner ment til husbygging eller annet. Brevet sier bare at de hugger stein. Selv er riktignok Apollinarius glad for å slippe, siden han tross alt hadde fått stilling i staben. Dermed mener Freeman at denne ene kilden alene ikke kan være belegg godt nok til å hevde at veibyggingen startet så tidlig.³⁴⁵ Dersom soldatene bygget veien, antar Freeman at det i så fall skyltes at soldatene måtte sysselsettes, eller fordi romerne hadde annen militær nytte av veien.³⁴⁶ Isaac mener at romerne ikke var pionerer i denne sammenheng, men bare overtok andres veier i øst. Han mener at keiserlig propaganda er årsaken til at romerne får æren.³⁴⁷ Apollinarius selv antyder at det å komme seg fra Petra til Bostra, en strekning på ca 250 km i luftlinje, bare tok åtte dager. Dette kan være en indikasjon på at veien allerede var tilstede.³⁴⁸ På den annen side vil det for argumentet om at annekasjonen hadde en logistikkmessig fordel, være uvesentlig om veien allerede var på plass, eller om den ble bygget med en gang, eller om arbeidet startet noe senere. Veien stod i alle fall ferdig mellom 111 og 114. Og det at prosjektet var stort, som Sartre hevder, kan innebære at den også hadde en funksjon utover det å bedre handelsrutene. Til det hadde den, dersom den var av nabateisk opprinnelse, fungert aldeles utmerket. Men dersom det var tanker om betydelig fremtidig militær trafikk, ville utbedringene være fornuftige, og dermed vil det kunne tenkes at den var et ledd i en plan om et fremtidig angrep på Partherriket.

Slik som felttoget utviklet seg, ser det imidlertid ikke ut til at et trygt Nabatea under romersk kontroll ville gitt noen direkte fordeler med tanke på logistikken. Under felttoget, som varte fra 114 til 117, fungerte Syria primært som en forsyningsbase i bakre områder. Keiseren selv

³⁴⁴ Sartre 2005, ss. 139-140.

³⁴⁵ Freeman 1996, s. 109.

³⁴⁶ Freeman 1996, s. 109.

³⁴⁷ Isaac 1990, s. 34.

³⁴⁸ Freeman 1996, s. 109.

oppholdt seg til tider i Antiokia (hvor han var nær ved å omkomme i jordskjelvet i januar 115), og han utnyttet en veiakse som gikk fra Antitaurus til Øvre Mesopotamia. Etter først å ha tatt Armenia, eller i alle fall den vestlige delen, gikk han mot sør.³⁴⁹ På den annen side hadde Trajan vist at det å bygge alternative forsyningsveier var noe han hadde greie på. Dersom noe skjedde, som for eksempel et jordskjelv, slik at veiene østover i Syria ble skadet, ville det være nyttig med en vei som kom fra sør.

En mulig fordel logistikkmessig var at Nabatea hadde utviklet seg til en betydelig produsent av jordbruksvarer.³⁵⁰ Dess mindre Trajan trengte å fremskaffe langveisfra, dess bedre. I tillegg til at det reduserte kostnadene, ville det også sørge for at forsyningssystemet ble mer robust. Med andre ord, dersom en storm herjet i Middelhavet, ville det fortsatt kunne komme forsyninger fra sør. Det å forsyne hæren er viktig, og det ser ut til at Trajan virkelig hadde forstått det. Så selv om den logistiske fordelene ved annekasjonen ikke umiddelbart er åpenbar, er det ikke en mulighet som bør forkastes.

4.2.5 Mulig fordel av annekasjonen, arabiske tropper

Dersom Trajan forberedte seg på et møte med Partherriket, ville han mest sannsynlig ha visst at de ikke sloss primært med infanteri, slik romerne gjorde. De brukte primært bueskyttere til hest, og kavaleri. De hadde også demonstrert sin overlegenhet på de åpne slettene som finnes øst for Lilleasia og Syria, noe særlig Crassus fikk merke.³⁵¹ Trajan hadde jo også selv tjenestegjort som soldat i området, og hans forståelse for regionen og de militære utfordringer ville derfor ha vært basert på førstehåndskjennskap. Det er ikke usannsynlig at Trajan derfor planla å styrke sine egne legioner med avdelinger bedre tilpasset forholdene. Opprettelsen av *equites singulares Augusti*, kan også antyde at Trajan begynte utviklingen mot mer kavaleri i øst, og at han så nytten i å bruke styrker fra området. For å se om det var noen styrker å ta av, og om det ble gjort, må den nabateiske hæren og hva som skjedde med den tas opp. Dette er selvsagt også gjenstand for heftig debatt, og bare noen momenter i debatten vil bli forsøkt belyst her.³⁵²

³⁴⁹ Sartre 2005, s. 145.

³⁵⁰ Se historisk oversikt.

³⁵¹ Kennedy 1996, s. 77.

³⁵² For debatten, se for eksempel Graaf 1994; Freeman 1996, ss. 107 ff.

Det blir antatt at den nabateiske armeen var organisert på samme måte som andre hellenistiske hærer.³⁵³ Men denne konklusjonen blir trukket hovedsakelig på grunn av at de har brukt translittererte greske og romerske militære titler.³⁵⁴ Det er også antatt at den nabateiske hæren var en stående styrke, på omtrent 10 000.³⁵⁵ Som romerske klienter bidro Nabatea ofte med styrker til Roma. Selv om kildene fra Pompeius til flavierne har kommet med nedsettende kommentarer om det nabateiske militæret, ser det ut til at de har fungert bedre enn de aller fleste andre styrker i området. Dermed er det ikke dyktigheten til de nabateiske krigerne som det bør stilles spørsmålstegn ved, men heller det forutinntatte synet til Strabon og Josephus.³⁵⁶

I Nabatea fra Aretas IV's tid, ble gresk og romersk kultur populært. Det kan sees for eksempel på det store teateret i Petra, og private hus med pompeianske fresker. Greske navn var populært blant eliten, translitterert til arameisk, og gresk og romersk terminologi spredte seg altså til den nabateiske hæren.³⁵⁷ En annen forklaring på både titlene og integreringen er at nabateiske styrker mange ganger var avgitt til romerne for å bistå i diverse felttog og kriger. De var blant annet sammen med romerske styrker eller andre klientkongedømmers styrker i flere år. Dette kan ha påvirket dem, eller de enkelte kan ha brukt romerske titler tilsvarende deres egne for å gjøre seg forstått i møte med romerske soldater og ledere.

Det er få kilder til hva som skjedde med den nabateiske hæren, men det arkeologiske materialet som finnes antyder at rekruttering til *Cohortes IV* og *VI Petraeorum* begynte omkring 113/114. En forklaring som Freeman mener passer med bevisene er at den nabateiske hæren på et tidspunkt ble oppløst, da man ikke kjenner til noen nabateiske offiserer i de romerske avdelingene med nabateiske tropper. Dermed ville de ha rekruttert enkeltindivider på frivillig basis. Dette faller noe sammen med Graf antagelser om at nabateiske styrker patruljerte de fjerneste områdene rett etter annekasjonen.³⁵⁸ Det vil også kunne forklare hvorfor avdelingene ikke heter noe med Nabatea eller Arabia, men *Petraeorum*. Dessuten vil det også kunne forklare hvorfor en nabateer satt opp en stein til ære for en nabateisk guddom i Palmyra, og der skrev at han hadde tjenestegjort i en palmyrensk avdeling, i 132. Det samme problemet møter man med *Ala I Ulpia dromedariorum*. Noen mener den er av nabateisk opprinnelse som ledd i forberedelsene til felttoget mot Partherriket,

³⁵³ Freeman 1996, s. 107.

³⁵⁴ Graf 1994, s. 274-290.

³⁵⁵ Graf 1994, s. 270-274.

³⁵⁶ Graf 1994, s. 305.

³⁵⁷ Sartre 2005, s. 86.

³⁵⁸ Graf 1994, s. 296-299.

andre at den stammer fra Syria, og ble opprettet som ledd i forberedelsene til invasjonen av Nabatea. Atter andre mener den stammer fra Egypt. Freeman mener dermed at det alt i alt ser ut til at den nabateiske hæren ble demobilisert en gang mellom 106 og 113, og at rekruttering av nabateere startet i 113 eller 114 som forberedelse til angrepet på Partherriket.³⁵⁹

Det ser ut til at *cohortes Petraeorum* primært ble tatt inn i det romerske militæret i den hensikt å bli brukt i Trajans felttog mot Partherriket. Påstander om at de har vært nær ved å gjøre opprør synes ikke å passe med deres tjeneste i dette felttoget, og deres stasjonering i områder nær provinsen Arabia etterpå. Etter Trajans anneksjon av Nabatea ble mesteparten av den kongelige hær inkorporert i den romerske, med minst seks kohorter, nemlig *cohortes Petraeorum*, som ble *auxiliares*, eller hjelpetropper. Opptil flere *alae*, altså rytteravdelinger, kan også ha blitt beholdt eller rekruttert. Umiddelbart etter anneksjonen, fra 106-111 vt, kan det nabateiske militæret ha blitt beholdt primært for å patruljere eller eventuelt forsvare, de vanskeligste og største ørkenområdene.³⁶⁰ Freeman derimot, mener at det begrensede kildematerialet om den nabateiske hærens skjebne ikke åpner for slike konklusjoner, men antyder at rekruttering til *Cohors IV Petraeorum* og *Cohors VI Petraeorum* begynte omkring 113/114. En forklaring som Freeman mener passer med kildene er at den nabateiske hæren på et tidspunkt ble oppløst, da man ikke kjenner til noen nabateiske offiserer i de romerske avdelingene med nabateiske tropper. Dermed ville de ha rekruttert enkeltindivider på frivillig basis, som så ble innrullert i avdelinger med romerske offiserer. De rekrutterte altså ikke hele avdelinger fra den nabateiske hæren.³⁶¹ Dette faller noe sammen med det Graf hevder, nemlig at nabateiske styrker patruljerte de fjerneste områdene rett etter anneksjonen.³⁶² På den annen side stemmer det ikke med navnet til avdelingene, som kan tyde på at det var nettopp eliten i Nabateas stående hær som ble rekruttert.³⁶³ Sartre, derimot, mener at forklaringen heller er å finne i at det tok tid å integrere de nabateiske avdelingene med den romerske hæren.³⁶⁴ På den annen side er det egentlig ingen grunn til at det skal ha tatt spesielt lang tid, da nabateiske og romerske avdelinger hadde fungert helt fint sammen ved tidligere anledninger. Dessuten hadde de jo tilsvarende gradssystem, og -betegnelser.

³⁵⁹ Freeman 1996, ss. 107-108.

³⁶⁰ Graf 1994, ss. 299-300 og 302

³⁶¹ Freeman 1996, ss. 107-108.

³⁶² Graf 1994, s. 296-299.

³⁶³ Graf 1994, s. 297

³⁶⁴ Sartre 2005, s. 134.

I 111, etter at organiseringen av provinsen var ferdig, ble altså disse enhetene offisielt inkorporert i den romerske hæren, primært for tjeneste i Trajans felttog i Partherriket, hvor flere av dem til og med ble opphøyet til *milliaria* status, altså at de fikk flere menn under seg. Etter felttogene i Partherriket, ble avdelingene stasjonert på forskjellige steder i øst, hvor de fortsatte sin tjeneste for Romerriket. Bare i det andre århundret beskyttet de Cappadocia mot angrep fra germanske stammer, hjalp til med å slå ned Bar Kochba-opprøret, og sannsynligvis deltok de i Lucius Verus' felttog i Partherriket. De utførte sin tjeneste eksemplarisk, om enn ikke fremragende.³⁶⁵ Hovedårsaken til at de nabateiske avdelingene ble brukt av Trajan, ser ut til å ha vært at de var meget dyktige bueskyttere til hest, altså godt egnet for å kontre parthernas styrker.³⁶⁶ Et eksempel på at dette ikke var enestående, eller en tilfeldighet, er at Trajan rekrutterte bueskyttere fra Palmyra til felttoget i Dacia.³⁶⁷

De nabateiske styrkene deltok altså i felttoget mot Partherne. Dette alene er ikke nok til å si at dette var årsaken til annekasjonen, men at styrkene kunne inkorporeres i den romerske hæren, hvilket de også raskt ble, kan ha vært en gevinst av annekasjonen. Vi har dessverre ikke mange kilder til hjelpetroppene i Arabia, det mangler for eksempel *diplomata*. Men ut fra graffiti og innskrifter vet vi at det var stasjonert en kohort oppsatt med kameler helt sør i provinsen. Denne var opprinnelig fra Numidia, men etter hvert ble personellet erstattet med romerske, altså fra provinsen Arabia. Det var sannsynligvis disse som stod for patruljene langt mot øst i ørkenen, samt langs de viktige handelsveiene.³⁶⁸

Hvor mange soldater det var snakk om i de forskjellige nabateiske avdelingene, er vanskelig å fastslå, da antallet kunne variere fra avdeling til avdeling, og med tiden. Men det ser ut til at Trajan overtok enheter fra den kongelige nabateiske hæren og gav dem tittelen *cohortes Ulpiae Petraeorum*. Dette var blandede enheter med både kavaleri (*equites*) og infanteri (*pedites*), og tre av dem kan ha vært så store som *milliaria*. I Vespasians tid var en *cohors quingenaria equitata* bestående av 600 infanterister og 120 kavalerister.³⁶⁹ Dette var mest sannsynlig teoretisk styrke eller i krigstid når man rekrutterte ekstra, men antallet kavaleri synes å være korrekt. En *cohors milliaria equitata* bestod av 240 kavalerister og 760 infanterister. Dette betyr at de nabateiske enhetene bestod av totalt ca 4000 infanterister og

³⁶⁵ Graf 1994, ss. 300 og 305.

³⁶⁶ Graf 1994, ss. 303-305.

³⁶⁷ Graf 1994, s. 299.

³⁶⁸ Sartre 2005, s. 138.

³⁶⁹ Joseph. *BJ.*, 3.4.2.

1000 kavalerister, hvilket stemmer overens med det som er kjent om den nabateiske hæren før annekasjonen. Under Jødekrigen i år 67 bidro nabateerne med 5000 infanterister og 1000 kavalerister hvilket sikkert ikke var hele hæren.³⁷⁰ Dersom *ala Ulpia dromedariorum* er inkludert blir det en betydelig styrke. Man kan anta at dette ikke var lokal militis eller tilsvarende, men den nabateiske hærens elite.³⁷¹ Også Bowersock er enig i at enheter ble vervet fra den nabateiske hæren, men han mener at de også tjenestegjorde som legionærer, i tillegg til som *auxiliares*. Det er ifølge Bowersock epigrafisk belegg for å hevde at *Legio III Cyrenaica* hadde avdelinger med nabateisk kavaleri, i tillegg til kamelkavaleriet lengst sør i provinsen.³⁷² Dermed finner han også belegg for at avdelinger fra *Legio III Cyrenaica* foretok patruljering langt ut i ørkenen, for, som han sier, å ha kontroll over de nomadiske stammene, slik at de ikke forstyrret handel og bosetting.³⁷³

Dersom Trajan ønsket å bruke nabateerne i felttoget mot partherne, kan det tenkes at den mest effektive måten å gjøre dette på var å avløse den nabateiske hæren med romerske styrker, som kanskje ville være mindre effektive mot partherne i offensive operasjoner, men som allikevel ville klare å sikre Nabatea dersom de ble angrepet. Skulle det skje, ville de operere innenfor et kjent område, med tilgang til veier og ikke minst kjente vannkilder. Dessuten ville det være mindre fristende for Nabatea å hjelpe partherne, samtidig som de romerske legionene sannsynligvis ville være mer lojale og sikre at også nabateerne oppførte seg. Samtidig ville man spre legionene i øst, og dermed også sikre at verken guvernøren i Egypt, Syria eller Judea fikk noen gode ideer, som i følge Tacitus var prinsipatets store hemmelighet, altså at hæren kunne utnevne keiseren. Sagt på en annen måte, med hæren på sin side kunne man bli keiser.³⁷⁴ Trajan må ha vært klar over faren for at en ny keiser kunne utnevnes med hell i disse områdene. Spre makten, og sørg for at alle passer hverandre, synes å ha vært en fornuftig leveregel for keiseren. Dersom historien skulle gjenta seg, og guvernørene i Syria, Judea og Egypt, eller egentlig bare i Syria, ønsket å overta, ville den enkleste måten være å kutte forsyningene til Trajan når han var med hæren i Partherriket. Uten forsyninger, langt inne på fiendens territorium, ville Trajan og hans feltarmé vært svært sårbare. Men risikoen for at dette skulle skje, ville sannsynligvis blitt redusert dersom også Nabatea hadde en egen guvernør, og egne styrker. Da ville det bli vanskelig for guvernøren i Syria å foreta seg noe

³⁷⁰ Joseph. *BJ.*, 3.4.2.

³⁷¹ Graf 1994, ss. 296-297.

³⁷² Bowersock 1983, s. 157.

³⁷³ Bowersock 1983, s. 158.

³⁷⁴ Tac. *Hist.* 1.4

slikt, uten støtte også fra guvernøren i den nye provinsen Arabia. For Syria var fortsatt den provinsen i øst med flest militære styrker.³⁷⁵

Det ser altså ut til at den militære gevinsten i form av styrkebidrag var relativt stor. Om den var stor nok til å forsvare en anneksjon, er det ikke mulig å si noe om, da vi ikke kjenner detaljene fra deres tjeneste i Trajans felttog mot Partherriket. Men at det kan ha vært en fordel som ble tatt i betraktning av Trajan, er ikke umulig. Det er heller ikke helt umulig å forestille seg at annekasjonen av Nabatea kunne gi fordeler i forhold til andre egne og deres ambisjoner.

4.2.6 Mulige operative fordeler

En annen mulighet er at det var nødvendig å sikre provinsen før angrepet på Partherriket. I den forbindelse er det hevdet at Rabbel II kan ha oppført seg tilsynelatende irrasjonelt, og dermed blitt oppfattet som en trussel som måtte fjernes. Dette skal ha hatt sammenheng med at Rabbel II flyttet hovedstaden fra Petra til Bostra.³⁷⁶ Mot dette kan man med Sartre hevde at en av klientkongenes oppgaver var å drive urbaniseringspolitikk og byutvikling. Dermed er ikke Rabbel IIs utvikling av Bostra og flytting av hovedstaden dit, så irrasjonell. Han gjorde snarere sin plikt som klientkonge, i tråd med romernes forventninger. Dette mener Sartre er ytterligere et bevis på at et klientkonedømme bare er en annen måte å administrere det som uansett er en del av Romerriket.³⁷⁷ På den annen side kan det ha vært en annen mulig grunn for å ønske å sikre Nabatea før en eventuell invasjon av Partherriket, nemlig at Nabatea en gang tidligere ble mistenkt for å ha sympatisert med partherne under invasjonen av Partherriket i år 40 fvt. Dette var begrunnelsen for at en Ventidius kunne ilegge kongedømmet en stor bot,³⁷⁸ samtidig som deler av det ble gitt i gave til Kleopatra.³⁷⁹ På den annen side hadde de allerede bidratt under Caesars felttog mot Alexandria, og Vespasian fikk styrker til å slå ned jødeopprøret. Og det ser ikke ut til at de klientkongene som støttet feil side i borgerkrigene ble straffet, så lenge de var lojale mot Roma.³⁸⁰

³⁷⁵ Sartre 2005, s. 132.

³⁷⁶ Eadie 1985, s. 412. På den annen side er det også hevdet at det å utvikle urbane sentra etter hellenistisk modell, ikke bare var vanlig, men en av årsakene til at klientkonger fikk sitte på makten. Ved å utvikle områdene under sin kontroll med byer etter dette mønsteret, ville de sikre at klientkonedømmene var stabile, og at de til slutt kunne tas over av romerne som provinser eller som deler av provinser. For dette synspunktet, se Sartre 2005, ss. 72 ff.

³⁷⁷ Sartre 2005, s. 72.

³⁷⁸ Dio Cass., 48.41.5

³⁷⁹ Sartre 2005, s. 81; Joseph., *BJ* 1.364-385; Plut, *Ant.* 36; Dio, Cass. 49.32.15. I virkeligheten fikk Malichus beholde området, men han måtte betale tributt til Kleopatra, som et tegn på at det egentlig tilhørte henne.

³⁸⁰ Sartre 2005, s. 81.

Når Trajan invaderte Dacia, fulgte han to samtidige akser, etter at hæren krysset Donau på to steder.³⁸¹ I operasjonene i Dacia i 102, fulgte han samme prinsipp, og opererte med to separate styrker, som til slutt lyktes i å sette Decebalus innenfor en knipetangsmanøver.³⁸² Igjen, i 106, opererte Trajan med to styrker, som fulgte hver sin fremrykningsakse. Og nok en gang lyktes det Trajan å bruke denne på en slik måte at Decebalus tapte og flyktet, før han endte med å ta sitt eget liv.³⁸³ Og så igjen i 116, etter at Armenia hadde blitt annektert, og Trajan marsjerte sørover inn i Partherriket, brukte han to fremrykningsakser, en langs Eufkrat, og en langs Tigris.³⁸⁴ I det hele ser det ut til at Trajan var dyktig i å benytte seg av denne taktikken, med knipetangsmanøvre og flankemanøvre. Dette til og med på en enorm skala. Denne typen operasjoner, over så store områder, medfører at en eller annen slags form for geografisk informasjon må ha vært nødvendig. Både Bowersock og Andersen presenterer etter min mening tunge argumenter til fordel for at romerne hadde kart, som ble behandlet i forrige kapittel.³⁸⁵ Ikke så gode som våre, selvsagt, men gode nok. Dersom vi forutsetter at de har rett, og romerne hadde kart av ett eller annet slag, så har de formodentlig også rett i at i alle fall kartet som var til beskuelse i Roma, var sammentrykt i nord-sør retningen.³⁸⁶ Dessuten var kartene særlig fordreide i øst. Dersom dette er noe i likhet med kartet i Madaba, så innebærer det at det fra Roma, på kartet, kan ha sett ut slik at Nabatea lå gunstig til for en operasjon tilsvarende den Trajan brukte i Dacia. At man deretter velger å disponere tropper og gjennomføre felttog etter disse kartene, vil fortone seg som lite logisk sett med våre øyne, men det er ikke ensbetydende med at dette ikke skjedde. Når så Trajan ikke rykker frem med en akse fra Nabatea, kan det skyldes at annekasjonen og den dertil hørende besettelsen med egne tropper, samt integreringen av nabateiske styrker i den romerske hæren, har gitt mer informasjon, slik at det i ettertid ikke fremstod som en særlig god idé å invadere Partherriket fra Nabatea. Allikevel kan det ha vært en mulighet for at tanken var der før geografien i området ble bedre kjent.

4.3 Konklusjon

Det kan altså tenkes flere mulige konkrete militære årsaker til at Trajan annekterte klientkongedømmet Nabatea. Vi kan selvsagt ikke vite sikkert om noen av disse er korrekte,

³⁸¹ Garzetti 1974, s. 321.

³⁸² Garzetti 1974, s. 322.

³⁸³ Garzetti 1974, s. 325-337.

³⁸⁴ Garzetti 1974, ss. 369-370.

³⁸⁵ Kapittel 3.1.2

³⁸⁶ Bowersock 1983, s. 185; Porticus Vipsania. Han sporer både Pautinger kartet og kartet i mosaikkgulvet i kirken i Madaba, til dette kartet. De er alle basert på militære kart, kanskje så langt tilbake som fra Augustus' tid.

eller om de ble tatt hensyn til, hvis og når beslutningen om å annektere Nabatea ble fattet. Som det er vist over, er forskningen på området karakterisert av mange og omfattende debatter, hvor alle kilder tas med i betraktningen. Noe sikkert og helhetlig bilde har vi imidlertid ikke. Om det nå var Trajan som besluttet at Nabatea skulle annekteres, hvilket fremstår som en klar mulighet, så følger det at han sannsynligvis også vurderte de militære aspektene. Selv om man ikke kan si med noen grad av sikkerhet at han allerede i 106 hadde planlagt et felttog mot partherne, virker det usannsynlig at han ikke vurderte det som trolig at en slik konflikt ville komme. Fordelene av anneksjonen, både med tanke på sikrere logistikk, sikkerhet i sine bakre områder, mot både opprør og ambisiøse guvernører, samt den potensielle effekten av de nabateiske ridende bueskyttere og det nabateiske kavaleriet, fremstår som de viktigste. I og med at fordelene av anneksjonen ser ut til å være store, og at noen av dem ikke ville vært mulig å sikre i samme grad uten anneksjon, medfører at muligheten for at vurderinger som de over ble gjort i forkant av anneksjonen.

I tillegg til militære fordeler, kan det også tenkes at det var andre fordeler ved å annektere Nabatea. I og med at Nabatea er kjent for oss som et rikt kongedømme, med store inntekter fra handel, så vil økonomiske fordeler av anneksjonen drøftes i neste kapittel.

5 Anneksjon som følge av økonomiske vurderinger

5.1 Nabateas økonomi

I dette kapitlet vil Nabateas økonomi og hva romerne visste om denne, samt Romerrikets egen økonomiske situasjon være det som belyser spørsmålet om romerne tenkte økonomi ved anneksjoner. Som en viktig faktor vil særlig devaluering av mynt være viktig, da det kan si en hel del om økonomien, særlig i Romerriket.

5.1.1 Kilder til Nabateas økonomi

De litterære kildene til Nabateas handelsvirksomhet stammer primært fra den gresk-romerske verden. Men bare i to tilfeller kan man si at man har egentlige kilder som hovedsakelig forteller om handelen med Østen. Det er palmyrenske karavaneinnskrifter, og den kanskje

viktigste kilden til handel i området Rødehavet *Periplus maris Erythraei*, en reiseskildring skrevet på uskolert gresk.³⁸⁷ Forfatteren er anonym, muligens fra Berenice, altså den egyptiske rødehavskysten. Det er nå generelt enighet om at boken stammer fra midten av det første århundret evt.³⁸⁸ Her skildrer han havner og skipstrafikk på og langs Rødehavet, det Arabiske Hav, Bengalbukta og Persiabukta. Skildringen er faktaorientert og er en sosial og geografisk beskrivelse fra midten av det første århundret. En del av informasjonen er tydeligvis basert på andre kilder, men det meste av materialet som omhandler områdene frem til Indusdalen, ser ut til å stamme fra forfatterens førstehåndskunnskap. Dette materialet utfylles av Plinius den Eldres Naturhistorie og Strabons geografi, selv om disse ikke har det samme preget av førstehåndskjennskap ved seg.³⁸⁹ Videre er det et rikt arkeologisk materiale, som særlig er egnet til økonomiske analyser.³⁹⁰ For å studere nabateas økonomi og handelsvirksomhet, kan man ikke basere seg utelukkende på en eller to begrensede kilder, men må ta hensyn til varierte litterære, arkeologiske, epigrafiske og andre kilder. Det er faktisk ikke en enkelt kilde som fremstår som den overlegne i en slik studie. I stedet må man lite på mer eller mindre perifere kommentarer i verk som hovedsakelig dreier seg om andre temaer. Det er en stor mengde kilder som nevner temaet, men det fragmenterte materialet innebærer at man må utvise forsiktighet.³⁹¹ Noe av det spredte kildematerialet finnes i enkelte av de antikke historikere som Diodorus Siculus og Josephus. Diodorus, som skrev i det første århundret evt, omtaler perioden før denne studien, men han gir allikevel litt informasjon om det tidlige Nabatea som bidrar til forståelsen av viktigheten av røkelseshandelen som passerte dette området. På samme måte er verket til Flavius Josephus, skrevet mot slutten av det første århundret evt, hjelpsomt på enkelte områder. Men, langdistanse handelen er ikke hans primære område, så informasjonen er ofte bare perifer. Men til sammen kan disse verkene hjelpe, det ene fyller ofte et lite hull hos det andre, og slik kan man pusle sammen en mening. På samme måte kan senere historikere som Appian og Dio Cassius hjelpe til. Også de mange poetene kan bidra, da de ofte kommenterer forskjellige varer som kom fra handelen med Østen.³⁹² Andre litterære kilder er mer perifere, men inneholder allikevel ofte brukbare referanser til handelen i øst. I denne kategorien er særlig de antikke geografer viktige. Strabon (63 evt.-24 evt.) og Plinius (23 evt.-79 evt.), og også noen andre, skriver ned en del viktig

³⁸⁷ Young 2001, s. 5. Med Rødehavet menes i denne setningen det samme som *Erythraei*, altså havområdene fra dagens Rødehav til Bengalbukta, inkludert Persiabukta, det Arabiske Hav og det Indiske Hav. I resten av fremstillingen brukes dagens betegnelser dersom ikke noe annet fremgår.

³⁸⁸ Young 2001, s. 103.

³⁸⁹ Wheeler 1955, s. 141

³⁹⁰ Young 2001, ss. 7-8.

³⁹¹ Young 2001, s. 5

³⁹² Young 2001, s. 7

informasjon og viser også ofte direkte til langdistanse handelen med Østen. Selv om deres kilder ofte er annenhånds og dermed noe forvrengt, er dette ikke alltid tilfellet. Strabon for eksempel, gir noen førstehånds kilder til Romersk Egypt, og en relativt troverdig beskrivelse av ekspedisjonen til Aelius Gallus, til Arabia Felix, ved å være personlig venn med Gallus. Generelt sett kan geografene gi verdifull informasjon, selv om det sannsynligvis ikke er lurt å stole blindt på det de har å si, med mindre det er bekreftet av en annen kilde. Dessverre er dette ofte ikke tilfellet.³⁹³

5.1.2 Grunnlaget for Nabateas velstand

Det kildene kan formidle er at nabateerne var kjent som et av de fremste handelsfolkene i antikken. Lenge hadde de tilnærmet monopol på handelen med Sør-Arabia, og kanskje også India.³⁹⁴ Dronningen av Saba skal ha kommet fra dette området, som av grekere og romere ble kalt det lykkelige eller velstående (*Eudaimon, Felix*) Arabia.³⁹⁵ Der produserte de to av de viktigste formene for røkelse i antikken, virak (lat. *tus*) og myrra (*murra, myrrha*).³⁹⁶ Røkelse og myrra er aromatiske produkter bestående av gummi, harpiks og eterisk olje, som høstes ved at det snittes i barken på spesielle balsamtrær, slik at produktet siver ut (hhv. *Boswellia* og *commiphora myrrha*). Andre typer balsamtrær gir tilsvarende produkter, gjerne under samlebetegnelsen balsam. Det var slike som fantes utenfor Jerusalem og Jericho. Den grundigste gjennomgangen av røkelse og myrra i antikke kilder finner vi i Plinius den eldre.³⁹⁷ Røkelse og myrra var svært populære produkter i den gresk-romerske verden, både i religiøse sammenhenger, begravelser og som godlukt og insektbekjempelse. De eteriske oljene var også ingredienser i salver, parfumer, oljer og medisiner.

Andre typer aromatiske produkter ble også produsert i Sør-Arabia. Også disse, samt andre krydder, mineraler, edelstener og eksotiske stoffer ble assosiert med Sør-Arabia. Sør-Arabia var sentrum i et handelsnettverk, og hovedhavnene for handelen med India og det sørøstlige Afrika lå her.³⁹⁸ Også edelstener, edelmetaller, fargestoffer og ikke minst krydder, som ikke bare ble brukt i mat og vin, men også til medisin og kosmetikk, ble skipet via Sør-Arabia. Flere typer krydder kan knyttes til denne handelen, blant annet ulike typer pepper, kanel,

³⁹³ Young 2001, ss. 6-7

³⁹⁴ Garzetti 1974, s. 362

³⁹⁵ Iddeng 2006, s 91

³⁹⁶ Røkelse er en samlebetegnelse på de engelske *incense* og *frankincense* (virak). På norsk er det vanlig å bruke ordet røkelse for begge typer.

³⁹⁷ Plin. *HN*, 12.51-84.

³⁹⁸ Se for eksempel *Peripl. M. Rubr*, 26.

cassia (en type kanel), kardemomme, *amomum* (en type kardemomme), kamfer, ingefær, sukker, nellikspiker, nardus, sandel og aloe.³⁹⁹ Men Plinius den eldre knytter karavanetransporten til Sør-Arabias egne produkter, altså røkelse og myrra. Handel med andre luksusvarer, som krydder fra India og silke fra Kina, hører vi ikke om i kildene som omhandler nabateernes handelsvirksomhet, så det er mulig at de spesialiserte seg på karavaneruter med røkelse, og at de aldri var særlig involvert i handelen med andre produkter.⁴⁰⁰ Tradisjonelt gikk handelen fra Sør-Arabia over land, med karavaner til Middelhavet. Disse rutene er kjent som røkelsesveien. Nabateerne hadde skaffet seg spesiell kompetanse og etter hvert også kontroll med deler av ruten, hvilket man blant annet kan se fra innskrifter på steder langs ruten. Når nabateerne fikk kontroll over Negev, hadde de også sikret seg kontroll over veien til Gaza og Middelhavet. Med ekspansjon nordover, en kort periode helt til Damascus, sikret de også kontrollen med den såkalte ”Kongeveien”, som gikk fra Damaskus til Rødehavet.⁴⁰¹ At Petra var senter for mye av handelen med aromatiske produkter, skyldtes først og fremst beliggenheten. Dette var en av faktorene i nabateernes velstand.⁴⁰² Denne veien ble senere opprustet av romerne, og fikk navnet *Via Nova Traiana*. Varer som kom fra India og Persia kunne også gå denne veien, eller alternativt via Eufkrat eller Tigris, gjennom Mesopotamia, til Palmyra og så til Tyros. Dermed hadde Nabateerne god kontroll over de handelsruter som gikk fra Sør-Arabia til Middelhavet. Handelen gav nabateerne stor fortjeneste.⁴⁰³

Handel i stort volum med både India og Arabia ble gjort mulig ved å utnytte Monsunen. Denne gjorde det mulig for skipene å reise direkte til India, i stedet for å gjennomføre en farlig og langsom kystreise. Før Monsunen ble oppdaget, sannsynligvis en gang før Augustus’ tid, var det få skip som reiste direkte. De varene som kom gjennom, ble lastet om ved en av de arabiske havnene i sør. *Periplus* nevner en tid da det ikke var direkte reiser fra Egypt til India, men all handel ble lastet om ved Eudaimon Arabia (Aden).⁴⁰⁴ Men nye havner ble bygget i rødehavsområdet og varer ble transportert sjøveien dit. De viktigste egyptiske havnene som konkurrerte med nabateerne, var Myos Hormos og Berenike. Derfra gikk turen over land til Nilen, og videre derfra til Alexandria. Før romerne kom hadde Ptolemaiene begynt å utnytte

³⁹⁹ Iddeng 2006, ss. 91-92; Miller 1969, ss. 34-109. Han gir en oversikt over hvert krydder, med opphavsland, utbredelse mv.

⁴⁰⁰ Young 2001, s. 91; Iddeng 2006, s. 96.

⁴⁰¹ Young 2001, s. 90.

⁴⁰² Young 2001, s. 99.

⁴⁰³ Iddeng *pub.*, s. 93; for inntekter, se for eksempel *Peripl. M. Rubr.* 19; 25 prosent av varene som kom inn til Leukē Kōmē ble tatt i toll.

⁴⁰⁴ *Peripl. M. Rubr.* 26.

handelen med både India og Arabia ved å konstruere havner langs rødehavskysten. Innen utløpet av den hellenistiske perioden var handelen sjøveien godt etablert, men Strabon indikerer at volumet ikke var noe i nærheten av volumet i romertid.⁴⁰⁵ Også romersk keramikk som er funnet i store mengder i India, fra omtrent denne tiden, tyder på at det under Augustus ble organisert handel i stor skala mellom Romerriket og India.⁴⁰⁶

5.1.3 Konkurransen fra Egypt og økonomiske nedgangstider

Men lyktes egypterne med å utkonkurrere nabateerne i handelsvirksomheten? For det første er det viktig å merke seg at nabateerne i all hovedsak handlet med aromatiske produkter fra Sør-Arabia. Markedet for slike produkter var stort, før romerne kom inn i bildet, og det ble ikke mindre utover i senrepublikken og prinsipatet.⁴⁰⁷ For det andre var nabateerne lite involvert i annen handel enn den med de aromatiske produktene fra Sør-Arabia. De tok ikke aktivt del i handelen med India og Kina.⁴⁰⁸ Romernes utvikling av Egypt som handelssted, og Rødehavet som handelsrute innebar at mye av handelen gikk denne veien. Men det var først og fremst med produkter som ikke kom fra Sør-Arabia. Sjøtransport var rimeligere enn transport over land, og man skulle derfor tro at handelen over Nabatea ble utkonkurrert. En mulig forklaring på at det ikke var tilfellet, er at innhøstingen av de aromatiske produktene ikke er sammenfallende med de optimale seilingstider på Rødehavet. Økt etterspørsel etter slike produkter førte til to innhøstinger.⁴⁰⁹ Plinius forteller om innhøstingstidene, en førsteklasses kvalitet høstes om høsten, mens en dårligere kvalitet høstes om våren. Skipene som seilte til India, i følge *Periplus*, seilte i juli, og var ikke tilbake før på våren, og de tok da med seg noe av den dårligere kvaliteten fra vårinnhøstingen på veien.⁴¹⁰ De som kun reiste til Sør-Arabia, kunne ikke forlate dette området før karavanene allerede var ved Gaza; dermed kunne nabateerne få sine varer først på markedet.⁴¹¹

En del av de aromatiske produktene kan ha blitt sendt direkte til Roma og andre markeder i Romerriket, men noe kan også ha gått til Alexandria for å omarbeides til salgsvare. Dette kan ha skjedd både sjøveien og via Sinai. Det er arkeologisk bevis på trafikk over halvøya.⁴¹² Så

⁴⁰⁵ Strabon *Geo.* 17.1.3; Young 2001, s. 19.

⁴⁰⁶ M. Wheeler 1955, s. 178; Bowersock 1983, s. 21

⁴⁰⁷ Young 2001, ss. 90 og 17.

⁴⁰⁸ Young 2001, s. 91.

⁴⁰⁹ Plin. *HN.* 12.58.

⁴¹⁰ *Peripl. M. Rubr.* 28.

⁴¹¹ Young 2001, ss. 105-106.

⁴¹² Young 2001, s. 97.

om varene som gikk rett til Roma via Alexandria, også var innom Petra, synes ikke denne trafikken å ha redusert nabateernes inntekter. Også ut fra Plinius den eldre synes det klart at handelen med de aromatiske produktene over land, var oppegående når han skrev.⁴¹³ Det samme kommer frem av Strabon, som forteller at aromatiske produkter ble fraktet til Palestina via Petra.⁴¹⁴ Men også nabateerne fikk sin egen handels- og havneby ved Rødehavskysten, nemlig Leukē Kōmē. Strabon forteller at også Leukē Kōmē var en travel handelsby.⁴¹⁵ Dette kan tyde på at nabateerne lyktes i å ta noe av handelen over Rødehavet. Samtidig sier han at mye av handelen som tidligere gikk over Leukē Kōmē gikk over Myos Hormos, altså via Egypt, når han skrev.⁴¹⁶ Dette kan tyde på at det var en nedgang i handelen, og dermed inntektene for nabateerne. Samtidig forteller Periplus at det ble innkrevet 25 prosent skatt ved Leukē Kōmē.⁴¹⁷ Dersom mengden handel sank, kunne de foreta seg en av to ting, enten senke tollene for å tiltrekke seg flere handelsmenn, eller øke tollene for å kompensere for tapet. Det er lite som tyder på at nabateerne ikke var fornuftige når det gjaldt å tjene penger, så det kan virke som om tollsatsen alene kan vise at handelen ikke hadde tapt seg siden Strabons tid. Strabon bør heller forstås dit hen at handelen over Egypt økte. Dessuten snakket Strabon kun om den handelen som gikk sjøveien, og ikke den som gikk over land.⁴¹⁸ Det kan også ha forholdt seg slik at den svært begrensede maritime teknologien førte til at de ikke nødvendigvis alltid kunne velge handelsruten selv. Vind- og strømforhold kan ha tvunget en del skip til Leukē Kōmē, slik at nødvendig trafikk allikevel gikk gjennom Nabatea. Dersom dette er korrekt, vil det innebære at Leukē Kōmē allikevel gav gevinst. Det kan også ha vært slik at transportkapasiteten fra Rødehavet til Alexandria var begrenset, eller at det fantes oppkjøpere i de fleste havnene. Dersom dette var tilfellet, så kan noen ha forsøkt Leukē Kōmē, når de egyptiske havnene var på det travleste, rett og slett for å få en bedre pris på varene sine.

Tidligere overflateundersøkelser viste at bruken av rutene nord for Petra ble kraftig redusert eller opphørte i midten av det første århundret vt. Nyere utgravinger har imidlertid vist at veiene ble brukt til lenge etter annekasjonen. Funn av mynter og potteskår viser at veiene ble brukt, og opprettholdt og beskyttet av militære til inn i det tredje århundret. Dette viser at det

⁴¹³ Young 2001, s. 92.

⁴¹⁴ Strabon *Geo.* 16.4.18.

⁴¹⁵ Strabon *Geo.* 16.4.23.

⁴¹⁶ Strabon *Geo.* 16.4.24.

⁴¹⁷ *Peripl. M. Rubr* 19

⁴¹⁸ Young 2001, s. 103.

ikke lengre er belegg for å hevde at trafikken stanset. Da er det heller ikke belegg for å hevde at handelen over Petra tok slutt.⁴¹⁹

Argumentet om at konkurransen fra Egypt skal ha medført en nedgang i nabateernes inntekter fra handel, forutsetter også at sjøtransporten tok over for den landbaserte transporten. Men handelen med aromatiske produkter var så lukrativ at dette ikke nødvendigvis var tilfellet. Dessuten er det vel heller ingen grunn til å tro at de samme karavanene måtte frakte varene fra Sør-Arabia til Gaza eller enda lengre. Kameler blir tilvennet forskjellige typer underlag, slik at noen blir alet opp og tilvent sanddyner, og andre blir tilpasset steingrunn. De førstnevnte vil raskt bli skadet dersom de blir tvunget til å gå lengre avstander på steingrunn, og de sistnevnte er ikke i stand til å balansere i den myke sanden. I begge tilfeller blir problemene verre dersom kamelene er tungt lastet. Dessuten avles og tilvennes kamelene forskjellig føde, slik at noen klarer seg godt i områder med saltholdig grunn og vegetasjon, mens andre ikke gjør det.⁴²⁰ Ruten fra Sør-Arabia til Bostra og Gaza går over svært varierende terreng, og det ville derfor ha vært nødvendig med flere forskjellige kameler, og den samme karavanen ville ikke kunne ta med seg lasten hele veien. Et av stedene lasten kunne bli omfordelt, var Petra. Der var det også infrastruktur tilpasset dette formålet. Den mest sannsynlige måten dette skjedde på, var at varene ble kjøpt i Petra, og at kjøper deretter sørget for frakten videre. Dersom handelen foregikk ved at varene skifter eier flere ganger, er det liten grunn til å tro at de lokale nomadene ville slutte med sin handel på grunn av handelen sjøveien. Siden det var disse som i generasjoner hadde stått for denne handelen, så er det grunn til å tro at de hadde et fortrinn, i og med at de kjente språk og kultur. Dessuten bør man ikke undervurdere verdien av personlige kontakter.

Plinius den eldre forteller om hvordan røkelse og myrra fraktes gjennom Arabia til Gaza.⁴²¹ Plinius skriver et stykke ut i keisertid; han døde som kjent i år 79 under Vesuvius' utbrudd. Selv om detaljene neppe er helt korrekte, og beløpene ikke er helt nøyaktige, så kan man allikevel anta at røkelseshandelen gjennom Arabia lønte seg for alle parter. Det er heller ingen grunn til å tro at de karavanerutene han beskriver ikke ble brukt etter annekasjonen av Egypt. Ettersom nabateerne og de nomadiske stammene i sør hadde relativt god kontroll over en stor

⁴¹⁹ Young 2001, ss. 106-107

⁴²⁰ Thesiger 1959, ss. 114 ff.

⁴²¹ Plin. *HN* 12.63-65 for røkelse; 12.68 for myrra.

del av ruten, så må karavaneferdene ha vært relativt trygge.⁴²² Sjøtransport var derimot risikabelt. Ett uhell ville jo medføre at hele lasten kunne gå tapt.⁴²³ Med andre ord var den potensielle avkastning større ved bruk av sjøveien, men med dertil hørende økt risiko. Ved å transportere varene over land, var kanskje den potensielle fortjenesten noe lavere, men det var risikoen også. Kan hende var det nomadene i sør, eller de som førte karavaner til Petra, som måtte absorbere tapet ved økt konkurranse. Men, i og med at områdene røkelsen ble produsert i var begrenset, og at produksjonen er relativt arbeidskrevende, er det heller ikke urimelig at tilbudet ikke klarte å henge med etterspørselen etter at handelen, og forbruket, skjøt fart etter Augustus' tid.⁴²⁴ Dermed ville handelen med røkelse transportert over land ha blitt mer lønnsom, ikke mindre.

Et argument for at handelen gjennom Nabatea ble redusert utover i prinsipatet, er at nabateerne utvidet jordbruksområdene sine. Den økte produksjonen av mat og andre jordbruksprodukter antyder da at færre kunne livnære seg av handelsvirksomhet, og at jordbruk da var alternativet for mange.⁴²⁵ Men det er også hevdet at den økte jordbruksproduksjonen var et resultat av befolkningsvekst, og at det fortsatt var mange som ikke livnærte seg av landbruk. Dermed sees det økte jordbruksarealet som en indikasjon på vekst i handelsvirksomheten.⁴²⁶ Et annet argument for at de kultiverte sonene ble større, er at kongene i Petra innså hvor lønnsomt det kunne være dersom problemet med lovløse var fraværende. Som nevnt over kan nettopp det å hankses med slike elementer ha vært en primærfunksjon for klientkongene, og den økte jordbruksproduksjonen kan dermed sees som et argument for at de nabateiske kongene lyktes med å bekjempe de lovløse. Den andre hovedfunksjonen til klientkongen, var som nevnt over å utvikle kongedømmet mot en hellenistisk kultur. Dette kan ha vært årsaken til at Bostra ble utviklet, og med byen også jordbruksområdene i området.⁴²⁷

I brevet fra Apollinarius til hans far skriver han at det kommer handelsmenn fra Pelusium i Egypt til Bostra hver dag.⁴²⁸ Det er en distanse på 300 kilometer fra Pelusium til Petra, og ytterligere 260 km fra Petra til Bostra. Vi vet ikke hva slags handelsmenn det er tale om, eller hva de fraktet. Men det kan være ytterligere en indikasjon på at handelen i og gjennom

⁴²² Iddeng 2006, ss. 95-96.

⁴²³ Iddeng upub, s. 96

⁴²⁴ Økning i etterspørsel: Iddeng 2006, s. 96

⁴²⁵ Bowersock 1983, s. 64.

⁴²⁶ Iddeng 2006, s. 97.

⁴²⁷ Sartre 2005, ss. 86-87.

⁴²⁸ *P. Mich.* No. 466.

Nabatea fortsatte uavbrutt både før og etter anneksjonen.⁴²⁹ På den annen side kan det tenkes at disse handelsmennene reiste spesielt for å handle med legionærene i *Legio III Cyrenaica*, som jo kort tid før hadde blitt overført til Petra fra nettopp Egypt. Kanskje ønsket soldatene kjente varer, et behov disse handelsmennene kan tenkes å ha oppfylt.

5.1.4 Andre produkter fra Nabatea

Nabateerne og andre i regionen drev ikke bare med transittandel. De hadde også en del egen produksjon og foredling av varer, som produksjon av *ladanum*, en annen harpiksvariant beskrevet av Plinius den eldre.⁴³⁰ Også balsam var en vare de selv produserte, i likhet med mange andre i området. Balsam var svært etterspurt, og gav høy fortjeneste, siden den var ingrediens i enkelte medisiner.⁴³¹ Mineraler og salter fra Dødehavet kan også ha vært en innbringende handelsvare.⁴³² Å fremstille slike kan være så enkelt som å sette vann fra havet i en beholder i solen, eller også hente opp salt som har dannet bunnfall i Dødehavet. Også andre salter og mineraler, som Dødehavet enda er kjent for, kan vi anta at nabateerne utvant og solgte. Alle som har badet i Dødehavet og skrubbet huden med disse saltene, vet at velværet man føler etterpå er stort. Bitumen, eller jordbøk, en naturlig asfalt, flyter med jevne mellomrom opp fra Dødehavet i form av klumper. Bitumen er en form for hydrokarboner, og ble særlig brukt i Egypt i balsameringsprosessen. I antikken ble den brakt til land og solgt, og det ser ut til at Nabateerne var aktive i denne virksomheten. Noe monopol hadde de aldri, men de var forberedt på å verne om bitumenklumpene, skulle noen utenforstående, som Antigonos, forsøke å forsyne seg.⁴³³ Også Strabon forteller hvordan stykker av bitumen flyter opp, og hentes til land.⁴³⁴ Enda flyter det opp klumper av bitumen i Dødehavet, men i dag sjeldnere og i mindre klumper.⁴³⁵ Bitumenforekomstene i Dødehavet kan ha vært en grunn til at deler av Nabatea og Judea ble gitt til Kleopatra av Marcus Antonius.⁴³⁶ Nabateerne endte med å skulle betale en årlig sum til Kleopatra på 200 talenter, men de sluttet etter hvert å betale. I følge Josephus var dette en av årsakene til at Herodes gikk til krig mot nabateerne i tiden rundt

⁴²⁹ Millar 1993, ss. 93-94.

⁴³⁰ Plin *HN* 12.73.

⁴³¹ Diod. Sic. 14.98, gjengitt i Iddeng 2006, s. 96.

⁴³² Iddeng 2006, s. 96.

⁴³³ Iddeng 2006, ss. 96-97; for at nabateerne vernet om bitumenforekomstene, se Diod. Sic., 14.99, gjengitt i Iddeng 2006, s. 97.

⁴³⁴ Strabon *Geo.* 16.2.42.

⁴³⁵ Iddeng 2006, s. 97.

⁴³⁶ Joseph. *AJ* 15.4.1-4; Iddeng 2006, s. 97.

slaget ved Actium.⁴³⁷ Bitumen synes å ha vært et viktig og svært innbringende produkt, også for nabateerne.⁴³⁸

Nabateerne fremstilte også keramikk av høy kvalitet, men denne blir ikke funnet utenfor Nabatea.⁴³⁹ I Palmyra er det funnet seter i teateret som er reservert geiteskinnssekkemakere. Dette kan være en forklaring på at man ikke har påvist typisk nabateisk keramikk utenfor Nabatea, da amføraer og annen hard emballasje vanskelig kan fraktes med kamel. Til og med vann ble fraktet i geiteskinnsposer. Dermed kan den særegne nabateiske keramikken ha vært primært til internt bruk.⁴⁴⁰ På den annen side er det funnet relativt betydelige mengder standardiserte krukker, flasker og kar, som likevel kan tyde på at keramikk ble brukt som emballasje, da til handelsvarer. Dette indikerer at nabateerne også eksporterte foredlede varer, og ikke bare råvarer, til den gresk-romerske verden.⁴⁴¹

Vi vet lite om håndverkere og organisert håndverksproduksjon i regionen. Det var altså de som laget geiteskinnssekker i Palmyra og Bostra, men også gull- og sølvsmeder, kobbersmeder i Bostra og Heliopolis, linvevere, pottemakere, tekstilmakere og *agoraioi* (handlere, kjøpmenn) i Gerasa og byggeledere (*oikodomoï*) i Gadara. Oftest er det klart fra innskrifter, med relativt vage termer, men som regel i flertallsform, som på teateretene i Palmyra. På særlig rike gravmonumenter er det ikke vanlig å skrive opphavet til formuen. Av 137 rike graver funnet i Palmyra, er det bare to som sier noe om yrke, en refererer til en skatteoppkrever, og en til etterkommere av en doktor. I Hegra er det noen som referer til yrke, men da ledende nabateiske tjenestemenn. Det ser altså ut til at de øvre sosiale sjikt i området ikke var mer interessert i å fortelle hvor formuen stammet fra enn grekerne i samme tidsperiode.⁴⁴² Dette gjør det vanskelig å bedømme omfanget av en eventuell eksport.

5.1.5 Devaluering – tegn på velstand eller nedgangstider?

At Nabatea skal ha blitt alvorlig rammet av handelen som gikk sjøveien over Egypt virker ikke særlig trolig ut fra det ovennevnte. Men det er ytterligere en indikasjon på at det ikke var en økonomisk nedgangsperiode i Nabatea i tiden frem mot annekasjonen. Det er påvist at det under Aretas IV ble bygget storstilte byggverk i Petra, og at Bostra, også med storstilte

⁴³⁷ Joseph. *AJ* 15.5.1; 1 talent tilsvarer 27,4 kg.

⁴³⁸ Iddeng 2006, s. 97

⁴³⁹ Iddeng 2006, s. 98.

⁴⁴⁰ Sartre 2005, s. 243.

⁴⁴¹ Iddeng 2006, s. 98.

⁴⁴² Sartre 2005, s. 248.

byggverk, ble utviklet, særlig under Malichus I og Rabbel II. Dette stemmer dårlig med en teori om at det var økonomiske nedgangstider.⁴⁴³ En annen grunn til at det første århundret vt er blitt sett som en periode med økonomiske utfordringer for nabateerne, er at sølvinnholdet i myntene deres sank betraktelig i denne perioden. Det er imidlertid blitt hevdet at nedgangen i sølvinnholdet var en konsekvens av den ekstensive byggevirksomheten, som kan ha medført press på økonomien. Dessuten faller devalueringen av de nabateiske myntene sammen med en tilsvarende, men mindre markant, nedgang i romerske sølvmynter. Med andre ord vitner byggene i Petra om at nabateisk handel og økonomi var svært solid i det første århundret, og at de samme byggene kan være en forklaring på devalueringen.⁴⁴⁴ Devalueringen begynte omkring år 7 fvt. Frem til da inneholdt myntene mellom 87 og 96 prosent sølv, men etter det tidspunktet sank det raskt til mellom 41 og 54 prosent. Frem til år 50 vt sank sølvinnholdet ytterligere, ned til omkring 20 prosent. Der holdt det seg til omkring år 70, når det steg til omkring 42 prosent, bare for å synke igjen til omkring 20 prosent i år 80, hvor det er hevdet at det holdt seg stabilt til år 100, hvorpå nabateerne sluttet å gi ut mynt.⁴⁴⁵ Men, det er også påvist nabateiske mynter fra år 106, med et sølvinnhold på omkring 49 prosent.⁴⁴⁶ Et annet moment i forhold til devaluering av sølvmyntene, er at sølvmynt uansett ikke ville vært egnet betalingsmiddel i handelen med Sør-Arabia. Gull ville ha vært det mest hensiktsmessige, da særlig de aromatiske produktene hadde svært høy verdi. Transportmessig ville det da vært mer hensiktsmessig å frakte med seg gull enn sølv. En annen mulig faktor er devalueringen av romersk mynt, som kan indikere press på hele middelhavsregionen, men i og med at nabateerne ikke var selvforsynt med sølv, så ville de merket presset mer enn romerne.⁴⁴⁷ Et annet moment knyttet til at nabateerne ikke hadde egne drivverdige sølvforekomster, er befolkningsvekst og økning i mengden transaksjoner. I og med at de ikke hadde særlige mengder eget sølv, så kan behovet for mynt, med en relativt statisk forsyning, bidra til å forklare hvorfor devaluering fant sted. Økt handel med Sør-Arabia og Romerriket, hvor Romerriket fikk økt tilgang på gull, kan ha medført at den nabateiske økonomien fikk tilført verdier, altså inntekt, i form av gull, som igjen kan ha satt fart på økonomien, med påfølgende økning i mengden transaksjoner som resultat. Dette ville da ikke medført alvorlige

⁴⁴³ Iddeng 2006, s. 96

⁴⁴⁴ Young 2001, ss. 107-109.

⁴⁴⁵ Sartre 2005, s. 252

⁴⁴⁶ Butcher 1998, s. 316. Sartre ser ikke ut til å ha vært klar over disse resultatene.

⁴⁴⁷ Iddeng 2006, s. 97; Nabateerne hadde i følge Strabon forekomster av både gull og sølv (Strabon *Geo.* 16.4.26), men omfanget kan ikke ha vært stort.

konsekvenser, i og med at handelen begge veier foregikk med gull som betalingsmiddel.⁴⁴⁸ Andre faktorer i tilknytning til devaluering av sølvmynt vil bli drøftet under.

5.2 Hva visste romerne?

5.2.1 Romerske kilder

Dersom man vil undersøke om økonomiske faktorer spilte inn i annekasjonen, er det nødvendig å se på hva kildene indikerer at romerne mente eller trodde om Nabatea. Som nevnt over beskrives Nabatea i både Deodoros fra Sicilia og Strabon som ”lykkelige” eller ”velsignede”. Begge disse stammer imidlertid fra en god stund før annekasjonen. I dette tilfellet vil det derfor være fruktbart å trekke inn ytterligere en kilde, nemlig Dionysios. Han virket omkring Hadrians tid, og også han beskriver araberne som *olbistoy*, eller ”lykkelige og velbergede,” mens på Arabias aromatiske jord bor *polyolba kai aglaa fyla*, eller ”strålende folk med store rikdommer.” Det er her guden Dionysos er født.⁴⁴⁹ Dette verket føyer seg inn i en tradisjon hvor det er viktigere å hedre eldre dikt og diktere, enn å fortelle om hvordan verden egentlig var. Hans dikt er derfor ikke en utgreiing om verden slik den var under Hadrian, men slik den var i litteraturen.⁴⁵⁰ Dette skiller den fra reisebeskrivelsene som for eksempel *Periplus*. Den, og tilsvarende verk, var praktiske og nyttige, mens Dionysios var litterær.⁴⁵¹ Verket er allikevel typisk for tiden, og inngår i en tradisjon av læredikt.⁴⁵² Dionysios verdensbeskrivelse ble en standardtekst, gjennom hele antikken og inn i bysantinsk tid.⁴⁵³ At forestillingen om det lykkelige Arabia levde videre, i alle fall til en viss grad, synes dermed å være klart. Men også Plinius den eldre skriver om Arabias hevd på å bli kalt lykkelig. Han mener at dette skyldes menneskets umoralske bruk av luksusprodukter som røkelse.⁴⁵⁴ Med andre ord så sier han at røkelsehandelen fortsatt levde i beste velgående. Det ser imidlertid ut til at Plinius snakker om området hvor røkelsen kom fra, og ikke Nabatea. På den annen side, dersom det medfører riktighet at denne handelen primært fortsatte å gå via Nabatea, så vil hans utsagn medføre at romerne visste at røkelsen gav store inntekter. Det er nok ikke sikkert at den gjengse romer var klar over dette, men keiseren og hans menn bør ha

⁴⁴⁸ Young 2001, ss. 107-109

⁴⁴⁹ Dionys. Per. 928-940, gjengitt og oversatt til norsk i Andersen 1996, s. 11.

⁴⁵⁰ Andersen 1996, s. 16.

⁴⁵¹ Andersen 1996, s. 20.

⁴⁵² Andersen 1996, s. 7.

⁴⁵³ Andersen 1996, s. 21.

⁴⁵⁴ Plin. *HN*. 12.82-83.

visst noe om omfanget av røkelseshandelen som gikk via Egypt, den sorten som kom med skip fra andre innhøsting, og var av lavere kvalitet.

Det synes altså relativt klart at mytene om det lykkelige Arabia levde videre i beste velgående i tiden omkring annekasjonen. Det samme gjorde handelen over røkelsesveien, og det er trolig at dersom keiseren ikke trodde på det litterære *topos* som kommer frem i Dionysios, så hadde han i det minste tilgang på informasjon som ville vist at nabateernes inntekter fra handel fortsatt var store.

Nabatea var fortsatt relativt velstående, og beholdt fortsatt kontrollen med en del viktige handelsvarer i år 106. De hadde også diversifisert, og i tillegg til ren handel kan det synes som om de også produserte store mengder jordbruksvarer. Romerne visste dette, og det kan til og med tenkes at den romerske eliten trodde de var enda rikere og mer vellykket enn de faktisk var.

5.3 Romersk økonomi

5.3.1 Devaluering av romerske sølvmynter

Om det også var problemer med den romerske økonomien, så kan det ha vært en faktor i en økonomisk begrunnet annekasjon. For å avgjøre om romersk økonomi var god eller ikke, er sølvinnholdet i romerske mynter en god indikator, fortrinnsvis sammen med andre kilder, som kan fortelle noe om hva som foregikk i Romerriket når myntene man baserer seg på ble gitt ut. Det kan imidlertid ha vært andre årsaker til devaluering, som fluktasjoner i tilgangen til sølv, eller en ekspanderende økonomi eller flere transaksjoner. Devaluering kan dermed være et tegn på både økonomiske problemer og økonomisk vekst.⁴⁵⁵ Det har imidlertid ikke vært helt uproblematisk å finne ut hvor stor andel av myntene som faktisk var av sølv. På 1970-tallet ble det brukt metoder som ikke på noen måte ødela eller skadet myntene, slik at kun overflaten ble analysert.⁴⁵⁶ Det innebar at dersom myntene var behandlet på en spesiell måte, med enten varme eller syre, så ville analysene vise en for høy andel sølv, og for lav andel andre metaller, hovedsakelig kobber.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ Kaplanis 2003, s. 769.

⁴⁵⁶ Butcher 1998, ss. 308-310

⁴⁵⁷ <http://www.liv.ac.uk/researchintelligence/issue32/coins.htm> 01.05.08

5.3.2 Devaluering, økonomi og konsekvenser

Dersom myntene var svært rene, så tyder det på at økonomien var god, og dersom de inneholdt mye kobber, tydet det på dårlig økonomi. Men, devaluering av de offisielle myntene kunne føre til andre, og uønskede resultater. For eksempel ville en devaluering føre til at handelen med andre, utenfor Romerriket, ble dyrere målt i nominell myntverdi, slik at det ble inflasjon, hvilket ville kunne ført til krav om større utbetalinger fra statskassen, i form av lønn, betaling for varer mv. Da ville det ikke lønne seg å senke sølvinnholdet.

Dersom innholdet av kobber i myntene økte, ville det føre til at myntenes farge ikke var den samme som tidligere, samt at myntene lettere ville oksidere. Begge deler ville vært lett synlig for de fleste. Men, ved å varme myntene opp til de ble glødende, over lengre tid, etter at de var slått, ville det føre til at kobberet på overflaten oksiderte, og kunne fjernes, slik at sølvinnholdet i et lag på overflaten ville være høyere enn i mynten for øvrig, og dermed ville det ikke like lett bli oppdaget at myntene i praksis hadde tapt verdi. På den måten ville det vært mulig å lure befolkningen, samt handelspartnere utenfor riket.⁴⁵⁸

⁴⁵⁸ <http://www.liv.ac.uk/researchintelligence/issue32/coins.htm> 01.05.08

5.3.3 Metallurgi og Trajans mynter

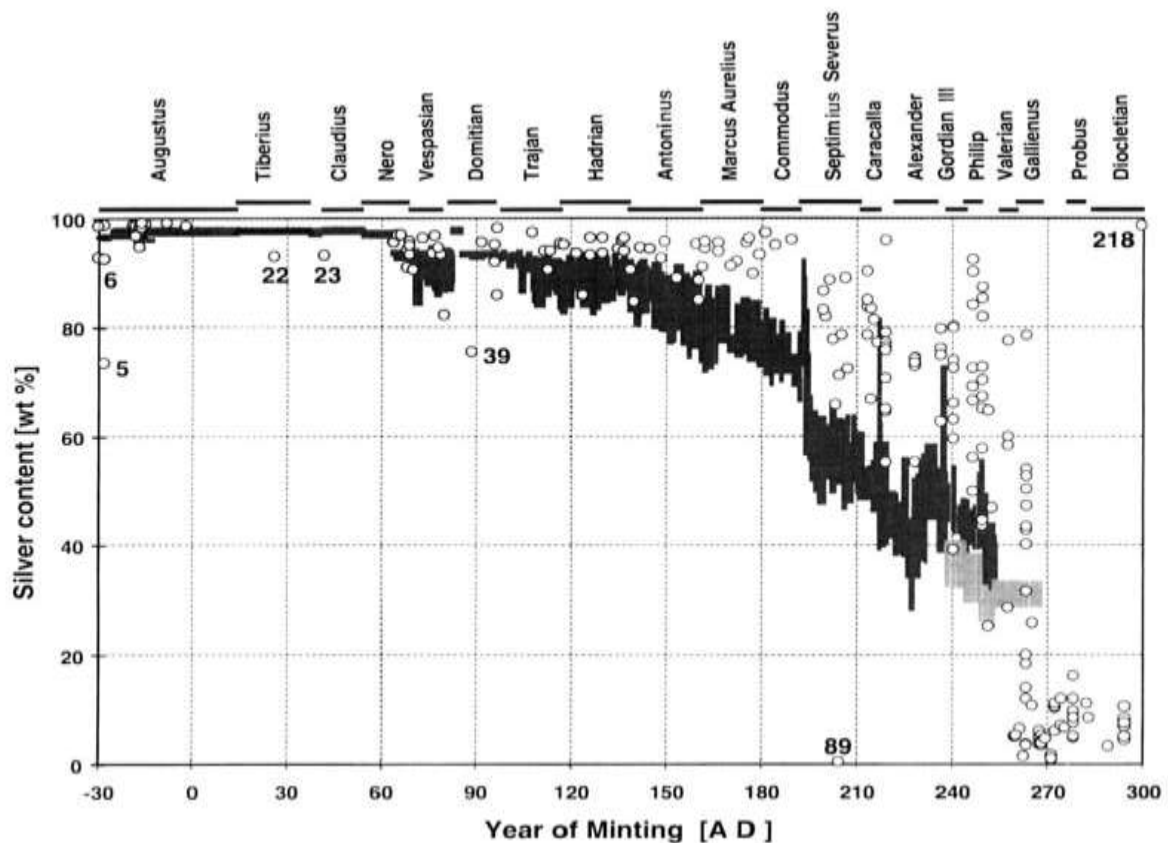


Fig. 5.1. Grafen over viser sølvinnhold i romerske sølvmynter. Verdiene er resultat av overflatetester, som ikke trenger lenger inn enn 30 mikron. Hentet fra <http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1475-4754.1999.tb00985.x> den 01.05.08, og er publisert i *Archaeometry* 41,2 (1999), 31 1-320, av Klockenkamper, R., og Bubert, H.

I prosessen med å lage myntene, ville det som er beskrevet over, skje naturlig. Men bare ned til omkring 5 mikrons tykkelse. Dette laget ville raskt bli slitt av, og i tillegg lett ha blitt avslørt selv av teknikkene som ble brukt for å analysere myntene uten å skade dem på 1970-tallet. Resultatene i grafen i fig. 5.1, er gjort med slike teknikker men bedre enn de som fantes på 1970-tallet, og de trenger hele 30 mikron ned i myntene. Der ser man at myntene under Trajan inneholder over 80 prosent rent sølv. Allikevel ser man også at det er et skille omkring år 100. Dette skyldes at flere av myntene som ble analysert, var slitt, og dermed at analysen til en viss grad analyserte sølvinnholdet under det oksiderte laget. Men, det oksiderte laget kunne være helt opp til 120 mikron tykt, hvilket for det første innebærer at de ble utsatt for en overlagt behandling for å skjule det reduserte sølvinnholdet, samt at mange av de analyserte

myntene, slik det kommer frem av grafen, ikke var tilstrekkelig slitt til at analysen avslørte jukset. Dermed viser også grafen at sølvinnholdet i hele Trajans regjeringstid tilsynelatende kunne være helt opp mot 90 prosent.

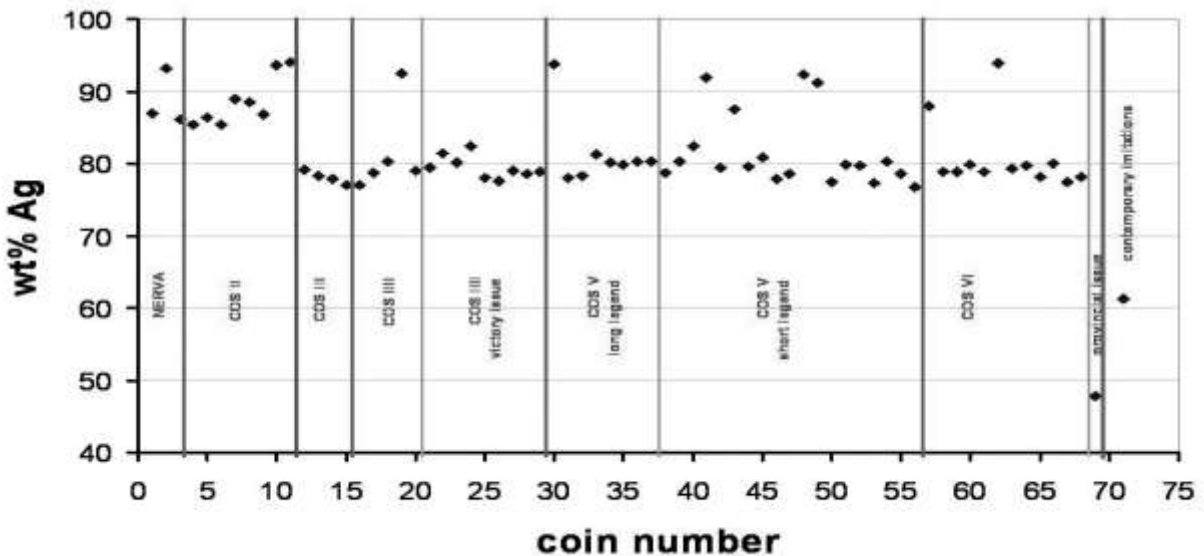


Fig. 5.2. Viser sølvinnhold i mynter utgitt i løpet av Trajans regjeringstid. Myntene er kuttet i to for analyse. Fra <http://www.fch.akbild.ac.at/PDFs/ProceedingsTrajan.pdf> av Uhlir, K., Woytek, B., Alram, M., Schreiner, M., Griebner, M. 2006.

Siden midten av 1990-tallet har det imidlertid blitt foretatt analyser hvor myntene enten er delt i to, eller det er tatt ut materiale fra innsiden ved å bore hull i myntene fra kanten. Dette har medført at sølvinnholdet har blitt mer nøyaktig målt, samt at overflatelagens tykkelse har kunnet bli bestemt. Resultatet av en slik analyse av mynter fra Trajans tid sees i fig. 5.2. Disse analysene viser at myntene under Trajan til hans andre periode som konsul hadde samme sølvinnhold som myntene utgitt under Nerva, altså mellom 87 og 93 prosent sølv. Omkring år 100, samtidig med at Trajan oppholdt seg i Roma for første gang som keiser, og forberedte det første felttoget mot Dacia, sank sølvinnholdet til 79 prosent. I resten av Trajans regjeringstid forble det på omtrent samme nivå.⁴⁵⁹ Tidligere analyser medførte antakelser om at Trajan begynte devalueringen i år 107, altså etter annekasjonen av Nabatea.⁴⁶⁰ Andre analyser, av blant annet spor av andre metaller, kan fortelle noe om hvor metallet i myntene kom fra. Foreløpige analyser viser at myntene som ble utgitt av Trajan fikk endret kjemisk signatur etter den andre dakiske krig, kanskje som resultat av erobringen av Decebalus'

⁴⁵⁹ Butcher 1998, s. 312

⁴⁶⁰ Butcher 1998, s. 312

skatter.⁴⁶¹ Dersom Trajans devaluering var et tegn på ekspanderende økonomi, en mulighet nevnt over, med flere transaksjoner, så ville det vært sannsynlig at sølvinnholdet ble justert opp igjen etter seieren over Decebalus siden Trajan da fikk tilgang på mer sølv. Det skjedde ikke, og man må dermed anta at det var økonomiske problemer som førte til devalueringen. Deretter at de stadige, og langvarige festivaler og feiringer under Trajan, var en medvirkende faktor til at økonomien forble presset, frem til felttoget mot Partherriket. De eneste årene uten ekstraordinære festivitas, men sannsynligvis med ordinære, var årene 110 og 111.⁴⁶² I tillegg gjorde Trajan noen grep, muligens for å bedre sin egen posisjon. Han fjernet arveskatten på fem prosent, som hadde falt utelukkende på romerske borgere, en skatt opprettet av Augustus for å fylle *aerarium militare*.⁴⁶³ Han avstod også fra *aurum coronarium*, en innsamling av skatt eller avgift fra provinsene når en ny keiser tiltrådte.⁴⁶⁴ Alt dette, kriger, leker og avståelse fra inntekter, må ha kostet mye penger. Sammen med at sølvinnholdet i romerske mynter sank fra år 100, tyder dette på at økonomien under Trajan var hardt presset. Samtidig kan han ha omorganisert prosessene for å innkreve skatter, samt administrasjonen av de keiserlige eiendommer. Dette kan man hevde gjorde de ovenfor nevnte utgiftene mulig. Da kan reduksjonen i sølvverdien, dersom man i tillegg baserer seg på tallene fra 1970-tallet, se ut til å ha vært en korreksjon i forhold til gullverdien. Altså et rent administrativt trekk.⁴⁶⁵ På den annen side, så viser de nyere tallene at sølvinnholdet ble redusert tidligere enn før antatt, samt at reduksjonen var mye større. Dessuten ble den forsøkt skjult. Da ser det heller ut til at Trajans økonomiske reformer var tvunget frem av stram økonomi.

5.3.4 utfordringer ved å devaluere

I og med at myntene med redusert sølvinnhold ble utsatt for overlagte prosedyrer som medførte at devalueringen ikke nødvendigvis ble kjent blant befolkningen eller utenlandske handelspartnere, så tyder det på at keiseren eller noen i hans krets var klar over de mulige konsekvensene av en devaluering. Dersom det blir avslørt at myntenes reelle verdi, i sølvmengde, er redusert, vil det kunne resultere i at myntene får forskjellig verdi i praksis, selv om de har samme nominelle verdi. Dermed vil private sørge for å bruke myntene med lavest sølvinnhold til skatter, mens de bruker de tidligere mynter med høyere verdi til transaksjoner for varer utenfor riket, eller andre private transaksjoner. Kan hende var Trajans

⁴⁶¹ Butcher 1998, s. 318; Ponting, M., Personlig kommentar via epost.

⁴⁶² Garzetti 1974, s. 329

⁴⁶³ Garzetti 1974, s. 314

⁴⁶⁴ Garzetti 1974, s. 315.

⁴⁶⁵ Garzetti 1974, ss. 350-352 Mener at papyrus fra Egypt viser at gullverdien sank.

innkalling av eldre mynt, og omsmelting av disse til minnemynter med lavere sølvinnhold, et forsøk på å bøte på dette problemet, samt skaffe mer sølv. Samtidig er disse nyttegevningene av gamle mynter såpass sjeldne at mengden sølv som ble skaffet på denne måten ikke nødvendigvis var så stor. På den annen side så var innkallingen svært effektiv, da det omtrent ikke er funnet republikanske mynter som har vært i bruk etter Trajans tid. Dermed kan innsamlingen ha vært effektiv, mens reproduksjonene av de gamle myntene tjente et annet formål.⁴⁶⁶ Dersom det for det meste er mynter med redusert sølvverdi som kommer tilbake til staten, samtidig som verdien av myntene som blir betalt ut er redusert, med tilhørende krav om høyere rater, det være seg for lønn, tjenester eller varer, så vil i praksis utgiftene øke, mens de faste skattene, etter for eksempel eiendomstørrelse, i praksis blir redusert om den nominelle verdien på myntene beholdes. Dermed blir devalueringen et tapsprosjekt.⁴⁶⁷ Men, om det ikke er mulig, eller er vanskelig, å se på myntene at deres reelle verdi er redusert, så vil disse problemene bli kraftig redusert. Da kunne keiseren devaluere, og i praksis tjene på det, uten å få noen av de negative konsekvensene. Men, det er ikke noe belegg for å hevde at statens utgifter hovedsakelig ble betalt i nyslått mynt.⁴⁶⁸ Staten kan dermed ha tatt inn skatter etter nominell verdi, og deretter brukt de samme myntene til betaling. De som eventuelt tapte på dette, var da mottagere av mynter med lavere reell verdi, som måtte bruke dem i et system hvor det var den reelle verdien som lå til grunn. Kan hende var det misnøye med noe slikt som gjorde at Trajan i 107 begynte innkallingen og reproduksjonen av de gamle myntene med høyere sølvinnhold. Det kan også forklare hvorfor innkallingen ikke fant sted samtidig med devalueringen av de nyslåtte myntene. En viss treghet i systemet, samt de virkemidler som var tatt i bruk for å skjule devalueringen, kan ha medført at misnøyen ikke ble kjent eller ble et problem før 107.

Devaluering av mynter kunne også medføre problemer dersom disse myntene ble brukt til å betale hæren.⁴⁶⁹ Det var tross alt svært viktig for keiseren å holde seg inne med den. Dersom soldatene merket at deres reelle inntekter ble redusert som en følge av keiserens devaluering, så kunne det ha ført til misnøye med keiseren. Også i dette tilfellet kan kamuflering av devalueringen ha tjent en hensikt; om soldatene ikke oppdaget devalueringen, ville de heller ikke bli misfornøyd. Siden gullmynter var mest praktisk å frakte, samt lettere å skjule, må hæren ha blitt betalt i hvertfall delvis med gullmynter. Regnskaper kan ikke bidra til å belyse

⁴⁶⁶ Reece 1970, s. 64

⁴⁶⁷ Kaplanis 2003, s. 779

⁴⁶⁸ Howgego 1992, s. 1

⁴⁶⁹ Kaplanis 2003, s. 769

dette, da de ble ført i sestertser, og ikke faktiske mynter og nominasjonene som ble brukt.⁴⁷⁰ Det kan bidra til å forklare hvordan Trajan kunne devaluere sølvmyntene, uten at soldatene ble så misfornøyd at de gjorde noe med saken. Særlig i de østlige provinsene, hvor det var så mye handel østover, ville det ha vært viktig at reallønnen ikke sank.

5.3.5 Metall og mynt

Et annet moment er at det ikke fantes noe effektivt system for papirkreditt, eller for Romerrikets del papyruskreditt, hvor skriftlig materiale kunne veksles inn i mynt. Det, sammen med mangelen på banker eller spareinstitusjoner, kan ha vært en medvirkende faktor til at private samlet på mynt. Om denne samlingen av mynt økte mer enn produksjonen, kan det ha ført til at det ble færre mynter i sirkulasjon, og en reduksjon i mynt tilgjengelig for transaksjoner.⁴⁷¹ Dermed ville det kan hende ha oppstått myntmangel, som igjen førte til at Trajan ble tvunget til å devaluere. Produksjonen av mynt var også avhengig av tilgang på råmetaller, hva disse ble brukt til, og hvor hardt pengene jobbet, altså hvor raskt de sirkulerte. Det var tre faktorer som bestemte hvor stor tilgangen var på råmetaller, nemlig tap eller bytte i forbindelse med krig og erobring, herunder også subsidier til eller fra andre stater, handelsbalansen i de forskjellige metaller, nærmere bestemt sølv og gull, samt hvor produktive gruvene var. Erobringen av Egypt medførte så stor tilgang på gull og sølv at eiendomsprisene steg, og renten sank.⁴⁷² I den samme perioden begynte romerne å produsere store mengder gullmynt, samtidig som mynter fra andre kilder forsvant. Det kan tyde på at romerne også smeltet om annen mynt til romersk. Deretter forholdt både mengden av gullmynt og tilgangen på gull seg relativt stabil, men det finnes unntak, som for eksempel etter at Jerusalem falt i år 70. Da ble tilgangen på gull så stor at verdien i forhold til sølvmynt ble halvert i Syria.⁴⁷³ Det er også en mulighet for at innførsel av gull etter felttoget i Dacia i 106, som nevnt over, medførte at verdien på gull i forhold til sølv sank i Egypt i 108, men kildene er upålitelige.⁴⁷⁴ Det er, som nevnt, antatt at denne reduksjonen av gullverdi i forhold til sølvverdi, var det som gjorde at Trajan devaluerte sølvmynten. Men denne antakelsen baserte seg på eldre analyser, som viste at devalueringen begynte i 107.

⁴⁷⁰ Howgego 1992, s. 11

⁴⁷¹ Howgego 1992, s. 3

⁴⁷² Suet. *Div. Aug.*, 41.

⁴⁷³ Joseph. *BJ* 6.6.1

⁴⁷⁴ Howgego 1992, ss. 4-5; Syme 1930, 55-70. Men Egypt hadde sitt eget pengesystem, som var lukket, med bruken av sølv tetradrachmer slått i Alexandria. Mynter fra andre steder i riket var ikke tilgjengelig der, og det er også usikkert om det var tillatt å bruke gullmynt i Egypt for vanlige transaksjoner. Dermed er det ikke mulig å trekke direkte paralleller eller konklusjoner for riket, basert på gullprisen i Egypt. Se Howgego 1992, s. 11.

Av de andre faktorene som avgjorde myntproduksjon, så kan det nevnes at det ikke var vanlig under Trajan å betale for å opprettholde freden. Betalingene til Dacia opphørte i år 101, uten at det fikk noen effekt på sølvinnholdet i myntene. Også handelsbalansen kunne påvirke tilgangen til metaller. Plinius den eldre forteller at handelen med Arabia, Kina og India kostet riket 100 millioner sestertser hvert år.⁴⁷⁵ Av denne summen gikk halvparten til India. Men tallene til Plinius ser ut til å ha blitt hentet fra tollistene, og tar ikke hensyn til romersk eksport. De kan ikke tas for å være representative for en netto utførsel av edelmetaller fra riket, om det i det hele tatt var noen. Plinius argumenterte tross alt for den umoralske siden ved å bruke penger på østlig luksus. Han forteller selv om dyrking av lin i Egypt som en måte å skaffe varer fra Arabia og India på, og *ostraca* fra Myos Hormos i Egypt vitner om varer fra Egypt som ble eksportert til Østen, samtidig som *Periplus* forteller om varer som er egnet for eksport til østlige havner.⁴⁷⁶ Dermed er det ikke hold i det Plinius forteller, men det er på den annen side ikke rimelig å si at det ikke var en handelsubalanse i edle metaller. Mengden romersk mynt funnet i India tilsier at det var en ubalanse. Den siste faktoren var utvinning av gull og sølv i gruver. Her sier Plinius at gruvene i Spania produserte 20.000 pund per år.⁴⁷⁷ Dette tallet tror man er for høyt, men selv om det er korrekt, så er det bare ett tall, fra en region, og en periode. Det eneste vi kan si er at Spania var den viktigste gull- og sølvkilden for romerne. Gruvenes produksjon kan også ha fluktuert voldsomt over tid, for eksempel kan et regelrett gullrush i Dalmatia, under Nero, ha produsert 50 pund gull per dag, omtrent det samme som gruvene i Spania i følge Plinius. Dette kan ha hatt påvirkning på gullprisen. Gullgruvene i Dacia kan ha vært den siste store nye kilden til gull i prinsipatet. Hva gjelder sølv har vi ikke kilder, men det ser ut til at selvproduksjonen var stabil i hvertfall ut Trajans regjeringstid. Selv om handelen økte etter Augustus' tid, så gjorde tilførselen av gull fra felttogene og nye gruver at det ikke var problemer med gulltilførselen under Trajan.⁴⁷⁸ På den annen side så stemmer ikke tidspunktene med at devalueringen av sølvmyntene hadde noe med gulltilførsel fra Dacia å gjøre. Dessuten bestod sannsynligvis det meste av byttet fra Dacia i sølv, og ikke gull.⁴⁷⁹ Fra Nero og fremover var det også en markant økning i andelen gullmynt som gikk til India, og en tilsvarende nedgang i andelen sølvmynt.⁴⁸⁰ Dette ville også ha medført at gulltilgangen ble redusert, slik at tilførselen av gull fra gullrush i Dalmatia, og

⁴⁷⁵ Plin. *HN*. 12.41.

⁴⁷⁶ Plin. *HN*. 19.2; Myos Hormos: West and Johnson, *Currency*, s. 77, gjengitt i Howgego 1992, s. 6; eks *Peripl. M. Rubr.* 6, 28. For de fleste stedene nevnt i *Periplus* blir det oppgitt hva de vil ha, og hva de kan selge.

⁴⁷⁷ Plin. *HN*. 33.21

⁴⁷⁸ Howgego 1992, ss. 5-7

⁴⁷⁹ Butcher 1998, s. 317

⁴⁸⁰ Howgego 1992, s. 12

gruvene i Dacia, ble balansert. Påvirkningen på gullprisene i forhold til sølvprisene må derfor ha vært minimal, om det var utløst av byttet fra Dacia.

Som nevnt var også hastigheten på sirkulasjonen avgjørende, altså hvor lang tid det gikk, i gjennomsnitt, mellom hver transaksjon for hver mynt. Dersom mange samler eller sparer mynt, ble effekten raskt tydelig. Dette kjente romerne til. Caesar forsøkte for eksempel å sette en stopper for samling av mynt i år 49 fvt. Dette gjorde han ved å sette en grense for hvor mye mynt hver enkelt fikk ha, på 60 000 sestertser. Han var heller ikke den første.⁴⁸¹ Vi kjenner imidlertid ikke til i hvor stor grad dette forekom til de forskjellige tider, slik at det er vanskelig å si i hvor stor grad dette fenomenet påvirket økonomien, og dermed devalueringen, under Trajan.⁴⁸²

Det virker tydelig at Trajan devaluerte sølvmyntene fordi han fikk et økt behov for kontanter i forbindelse med opprustingen i forkant av den første krigen mot Dacia. Det virker også tydelig at Romerrikets økonomi forble dårlig etter dette felttoget og ut Trajans regjeringstid. Dermed kan det tenkes at det å annektere Nabatea fremsto som økonomisk attraktivt.

5.4 Tok romerne økonomiske hensyn ved anneksjoner?

5.4.1 Økonomi og ekspansjon

Tok så romerne økonomiske hensyn ved anneksjon, eller ved ekspansjon i det hele tatt? Det er flere som mener at de ikke gjorde det.⁴⁸³ Det er militære eller politiske årsaker som ligger bak, ikke økonomiske, hevdes det. På den annen side så gjennomførte Trajan flere grep for å få økonomien i orden, samt at han også viste interesser for det økonomiske aspektet under felttoget mot Partherriket. Dette gjorde han ved at han personlig avgjorde hvor de nye tollpostene ved vadededene over Eufrat og Tigirs skulle stå.⁴⁸⁴ Og etter seieren i Dacia ble det importert gruvearbeidere fra Dalmatia, som sørget for at de daciske gullgruvene ble gjenåpnet.⁴⁸⁵ Trajan effektiviserte også innsamlingen av skatter, toll og avgifter.⁴⁸⁶ Enten det var som en konsekvens av høyt forbruk, eller det som gjorde det høye forbruket mulig, så viser det at Trajan tok hensyn til den økonomiske situasjonen. Også Plinius den yngres

⁴⁸¹ Dio Cass. 41.38.1-2.

⁴⁸² Howgego 1992, ss. 12-14

⁴⁸³ For eksempel Young 2001, ss. 118-119

⁴⁸⁴ Garzetti 1974, s. 351

⁴⁸⁵ Garzetti 1974, ss. 327-328

⁴⁸⁶ Garzetti 1974, s. 351

oppdrag i Bithynia-Pontus, nemlig å utbedre finansene i provinsen, viser at Trajan sørget for økonomien.⁴⁸⁷ Dersom romerne overhodet tok hensyn til økonomiske faktorer ved anneksjoner, så kan det se ut til at Trajan kan ha hatt slike motiver. Han var i en presset økonomisk situasjon, og han viste at han tok hensyn til økonomi ellers. Særlig dersom man forutsetter at forsørgingen av fattige barn i Italia, leker og annen tilsynelatende ekstravaganser, var fornuftig politisk.

5.4.2 Økonomiske fordeler av anneksjonen av Nabatea

Som nevnt er det flere som mener at økonomi ikke var en faktor i romersk ekspansjon. Men dersom den militære situasjonen ikke krevde anneksjon, og æren som tilfalt keiseren ved en ekspansjon var begrenset, så er det allikevel en mulighet for at økonomiske hensyn spilte en rolle. En måte å vurdere dette på når kildemangelen er stor, er hva som skjedde i den annekterte provinsen etter anneksjonen. I Arabia ble veinettet utbedret, og det ble etablert militære poster, med karavaneoppstillingsplasser, langs veiene. Dette kan ha medført at andre ruter ble brukt mindre. Selv om veien allerede eksisterte, kan romernes utbedringer allikevel ha ført til at *Via Nova Traiana* ble den foretrukne ruten. Da ville handelsvarene ha blitt ført til Middelhavet og Roma via Decapolis-området, i stedet for via Negev og Gaza.⁴⁸⁸ Om det medførte noen profitt, kan vanskelig påvises, men det er en mulighet for at det har bidratt til bedre kontroll med handelen, og dermed økt tollinntektene totalt. Handelsmenn fra Pelusium skal ha ment at anneksjonen bidro til å stimulere og utvikle handelen.⁴⁸⁹ Ett moment som kan være verdt å merke seg, er at dersom Nabatea tok 25 prosent i toll, så er det ikke sikkert at tollene ble betalt i mynt. Det er en mulighet for at den ble betalt i de aromatiske produktene som ble fraktet inn i kongedømmet. For det første kan det ha medført lite nøyaktige regnskaper, og for det andre ville eventuell toll romerne krevde inn senere i transporten, ha blitt lavere. Dermed kan det tenkes at de så at det var muligheter for direkte profitt. Utviklingen av *Via Nova Traiana* kan også ha medført at Decapolis og Bostra ble viktigere, ved at handelen over Gaza ble redusert. Dette kan forklare hvorfor Bostra fikk økt betydning, uten at det nødvendigvis fikk konsekvenser for Petra. Utviklingen av Decapolis er for øvrig satt i sammenheng med at veinettet der ble utbedret, da området var en del av provinsen Syria. Dette skal ha medført bedre kommunikasjoner, og følgelig økt handelsvirksomhet. Trajans

⁴⁸⁷ Garzetti 1974, s. 347

⁴⁸⁸ Young 2001, ss. 120-121

⁴⁸⁹ Young 2001, s. 121

far, M. Ulpius Traianus, var legat i Syria på denne tiden, under Vespasian.⁴⁹⁰ Kan hende hadde dette en innflytelse på Trajan. Kanskje så han hva faren hadde gjort, i et område han selv hadde førstehåndskjennskap til, og innså muligheten for å utvide prosjektet sørover.

På den annen side kan det hevdes at Roma like enkelt kunne ha kontrollert handelen med Østen langs de grensene de allerede besatt, særlig Egypt, Judea og Syria.⁴⁹¹ Dessuten var det rimeligere å styre et kongedømme med en klientkonge, enn en provins. Samtidig ville det medført reduserte inntekter fra skatt og toll, i og med at disse ble delt med den lokale herskeren, for å finansiere blant annet hæren og administrasjonen.⁴⁹² Samtidig med at en annekasjon medførte økte inntekter, måtte romerne i Arabia også stasjonere en legion, samt sørge for administrasjon.⁴⁹³ En fordel må imidlertid ha vært at keiseren ved en annekasjon ville kunne bestemme hvem som styrte provinsen, og skifte ham ut etter eget forgodtbefinnende. Dermed kan keiseren ha hatt større tillit til at midler ikke forsvant. Ser man på Plinius' oppdrag i Bithynia-Pontus, så kan det se ut til at tilliten til lokale herskere, med rette, ikke var den største.

Dersom det lå økonomiske hensyn bak annekasjonen, var den sannsynligvis også planlagt. Dermed er det ikke urimelig å anta at romerne umiddelbart etter annekasjonen ville ha foretatt en opptelling av det de hadde tilegnet seg, med andre ord gjennomført en *census*. Det finnes noe belegg for at det skjedde, men på flere forskjellige papyrusfragmenter.⁴⁹⁴ Den første som kan dateres med sikkerhet, fant sted i år 127. Det er referanser til to andre, og de skjedde sannsynligvis med enten fem eller ti års mellomrom. Den første fant altså sted i enten 107, 112 eller 117.⁴⁹⁵ Om den fant sted i 107, så antyder det om ikke annet at romerne var bevisst på muligheten for profitt, eller at de ville ha igjen for kostnadene til annekasjon, veibygging og den stasjonerte legionen. I år 106 hadde romerne lagt under seg alle områdene vest for Eufrat og den Syriske og Arabiske ørkenen, og lagt dem under egne skatteoppkrevere.⁴⁹⁶ Dette faller også sammen med at alle områdene er lagt under romersk administrasjon, og militær kontroll. Det var også de som utviklet Egypt som handelssted, og Rødehavet som handelsrute, slik at deres økonomiske interesser i alle fall var store.⁴⁹⁷ Når også Dio Cassius tillegger Trajan

⁴⁹⁰ Young 2001, ss. 110-111

⁴⁹¹ Freeman 1996, s. 94

⁴⁹² Sartre 2005, s. 73

⁴⁹³ Freeman 1996, s. 94

⁴⁹⁴ Freeman 1996, s. 111

⁴⁹⁵ Freeman 1996, s. 111; Millar 1993, s. 97, mener imidlertid at en *census* fant sted i 107, og at det også er klart at både eiendom og avling ble skattlagt.

⁴⁹⁶ Millar 1993, s. 99

⁴⁹⁷ Young 2001, s. 99

motiver for felttoget mot Dacia, nemlig at han for det første tok hensyn til deres tidligere oppførsel, samt syntes det var synd med alle pengene de fikk hvert år for å holde freden, samt at de hadde blitt for store og mektige. Det var derfor Trajan gikk til krig mot dem.⁴⁹⁸ Aelius Gallus' ekspedisjon til Arabia Felix, som skulle ha blitt gjennomført på grunn av et ønske om deres rikdommer, bør kanskje heller forstås slik at Augustus ønsket æren knyttet til å bli assosiert med Arabia, røkelse og guddommer fra øst. De eventuelle økonomiske motiver blir dermed helt elementære, nemlig krigsbytte, slik at det er keiserens prestisje som blir det sentrale motiv.⁴⁹⁹

5.4.3 Kan økonomi skilles fra andre faktorer?

Dermed er det ikke sikkert at handel, så vel som militære disposisjoner i øst, i det hele tatt kan skilles klart fra verken ære eller prestisje. Et annet moment er at handelen fra øst, da over Silkeveien, ble hindret av Partherriket.⁵⁰⁰ Det eneste riket romerne ikke klarte å få has på. Dette kan på den ene side ha vært et incentiv til handel sjøveien, men på den annen side kan det være nok et tegn på at prestisje og handel var knyttet sammen, og da særlig i øst. Dersom ytterligere kontroll over landet røkelsen kom fra, eller i det minste ble assosiert med, kunne ført til økt prestisje, vil på mange måter handelen, og et ønske om å kontrollere eller til og med utvikle den, vært et økonomisk motiv, som allikevel var uløselig knyttet til keiserens prestisje.

5.5 Økonomiske hensyn ved annekasjonen:

Trajan og hans styre fremstår, i tillegg til å være utpreget militært, som økonomisk ganske gjennomført. Dersom keiserens fester, gaver, kriger og andre store utgifter førte til økonomiske problemer, så ser det ut til at han også gjorde mye for å bøte på det. Samtidig kan ønsket om ære ha vært tilstede. Rene økonomiske motiver er det ikke mulig å påvise, men sett sammen virker det som om dersom en keiser var i stand til å sørge for flere ting på en gang, så var det Trajan. Han viser også at han ikke bare evner å utbedre den økonomiske situasjonen, men at han også går langt i å gjøre det. Når så Nabatea ser ut til å ha vært riktig så velstående, men kanskje enda viktigere, at det var handel som sørget for velstanden, noe som også sikret fremtidige inntekter, så er det nærliggende å anta at det er å gå for langt å hevde at

⁴⁹⁸ Dio Cass. 68.6.1.

⁴⁹⁹ Young 2001, s. 101

⁵⁰⁰ Wheeler 1955, ss. 183-4

økonomiske motiver for anneksjon ikke fantes. Det fantes kanskje også grunner til at inntektene ville økt etter anneksjonen, med både Trajans effektive innkreving, høyere grunnlag å beregne toll fra, samt bedre ettersyn med regnskapene. Hvis nabateerne ble skattlagt straks etter at den nye provinsen ble opprettet, tyder det på at dette var viktig. Det lille vi vet, og det man ellers kan anta, tyder til sammen på at økonomiske betraktninger kan ha vært medvirkende til å beslutte anneksjonen. Særlig når tidspunktet for devaluering ikke er etter anneksjonen, men en god stund før, også før Palma, antakeligvis med instruks fra keiseren, ble guvernør i Syria. Den økonomiske situasjonen ser ut til å ha vært presset, og effekten av krigsbytte fra den første krigen i Dacia ble sannsynligvis spist opp av feiringen etterpå. Det er nok å gå for langt å hevde at det utelukkende var et ønske om profitt som lå bak anneksjonen, men det er også vanskelig å se at økonomiske betraktninger ikke var med i beregningen i det hele tatt.

6 Ideologi og mentalitet – årsak til anneksjon?⁵⁰¹

I dette kapittelet forutsettes det i utgangspunktet at det som ble drøftet i kapittel 3 også gjelder her, altså at romerne ikke ga avkall på en ideologi hvor ekspansjon var en god ting. Det vil derfor være følgene av anneksjonen som er hovedtemaet for drøftingen. Kapittelet vil derfor handle mer om aktør, men det underliggende er at det finnes strukturelle forhold som for eksempel gir keiseren eller andre ære og prestisje, og med det politisk kapital.

6.1 Seiersideologi

6.1.1 Seiersideologi generelt

Dersom man forutsetter at det også i prinsippet fantes en ekspansjonsideologi, hvor keisere som ekspanderte var populære, eller som Iddeng sier det, ”top of the pops”⁵⁰², kan man i utgangspunktet hevde at anneksjonen av Nabatea var et resultat av denne ideologien. Men

⁵⁰¹ Med ideologi menes her et tankesett som man er mer eller mindre klar over at man handler etter. Mentalitet er de strukturene som former ideologien, på en slik måte at man vanskelig kan være klar over det.

⁵⁰² Iddeng 2003, s. 202

denne påstanden er ikke uproblematisk. For det første hevder blant andre Tim Cornell at denne ideologien ikke var den samme i prinsippet som den var i mellomrepublikken. Han hevder at ideologien var under endring allerede i siste del av det tredje århundret fvt.⁵⁰³ Han imøtegås av flere, som hevder at idealet allikevel var aggresjon, ekspansjon og militære seire.⁵⁰⁴ Men dersom disse har rett, så er det allikevel for lett å si at annekasjonen var et direkte resultat av en slik ideologi. Blant annet virker det ikke som om Trajan selv feiret annekasjonen på noen måte, da han ikke tok tilnavnet *Arabicus*, og heller ikke gav ut mynter som feiret annekasjonen før mye senere. Dessuten kan man debattere hvorvidt annekasjon var en del av erobring og ekspansjon. Nabatea var allerede et klientkongedømme, og var allerede slått, eller i hvertfall tvunget til underkastelse på en eller annen måte. Det er også mulig å stille seg spørsmålet om hva romerne med denne ideologien la i det, altså hvorvidt en militær seier var en militær seier, og ekspansjon også innbefattet klientkongedømmer og fredsavtaler. Dersom man ser til for eksempel Dacia, var det tilstrekkelig for Trajan å få i stand en avtale etter å ha vunnet den første av sine kriger mot Decebalus. Dette er også et trekk man ser andre steder og til andre tider i riket, nemlig det at en bilateral avtale og klientstatus er tilstrekkelig for romerne. Spørsmålet blir dermed i hvilken grad ideologien omkring militære seire og ekspansjon var relevant for annekasjonen av klientkongedømmet, og dersom dette ikke er tilfellet, eller at de i beste fall ikke var i veien, hvilke andre ideologier kunne ligge til grunn for at kongedømmet ble annektert.

6.1.2 Trajan og seiersideologi

Isaac er en av dem som mener at det var nettopp Trajans søken etter ære, samt hans ønske om å opprette en provins med det velklingende, og eksotiske, navnet Arabia som var årsaken til annekasjonen.⁵⁰⁵ Den romerske eliten var opptatt av det eksotiske og usedvanlige, og da ville Arabia være et fint tillegg til riket.⁵⁰⁶ Freeman mener imidlertid at dette ikke var tilfellet, og nevner militære årsaker i stedet.⁵⁰⁷ I følge Freeman kommer Isaac med sin påstand fordi Isaac innser at andre forklaringer ikke er gode nok. Trajan blir i alle tilfelle av de fleste oppfattet som en krigerkeiser.⁵⁰⁸ Han skal ha erstattet Domitians mer varsomme utenrikspolitikk med en mer aggressiv og militært orientert variant, for deretter å bli avløst av den mer varsomme

⁵⁰³ Cornell 1993, ss. 154-160

⁵⁰⁴ For eksempel Freeman 1996, s. 92

⁵⁰⁵ Isaac 1990, s. 19.

⁵⁰⁶ Garzetti 1974, s. 358. Han bruker Plin. *Ep.* 7.27 som eksempel.

⁵⁰⁷ Freeman 1996, s. 94.

⁵⁰⁸ Schreiner 1996, s. 183

Hadrian.⁵⁰⁹ Trajans militære prestisje økte særlig etter at han kunne feire triumf tidlig i år 107, etter seieren i Dacia. Triumfen ble feiret i forbindelse med leker organisert av Hadrian, som var *praetor* i 106. Det ble også delt ut *congiarium*, større enn de to foregående delt ut av Trajan. Disse lekene skal ha vart i tre år, og det var i forbindelse med triumfen at senatet stemte for å sette opp Trajansøylen, et varig og svært synlig bevis for Trajans militære ferdigheter.⁵¹⁰ Kildetilfanget for felttoget i Dacia er ikke særlig omfangsrikt, men det de sier er bare positivt. Krigene gav romerne slaver, krigsfanger, krigsbytte og ikke minst ære.⁵¹¹ Det er allikevel mindre flatterende for Trajan når Fronto sier at han var sjalu på sine egne generaler, og at hans egen ære var viktigere for ham enn soldatenes blod.⁵¹² Men, dersom dette stemmer, så er det vanskelig å se hvordan Trajan kunne ha så god kontroll på de militære styrkene. De fleste militære har en tendens til å mislike sjefer som ikke tar vare på dem, og bruker dem fornuftig. Den eneste forklaringen må i så fall være at ære også var det viktigste for soldatene, slik at de var villige til å ofre seg for rikets, eller keiserens ære. Et annet spørsmål som setter Frontos utsagn i et merkelig lys, er at i hvertfall tre personer fikk statue på forum, og at Palma fikk *ornamenta triumphalia*. Hadde han vært så sjalu på sine egne generaler, virker dette merkelig. Men også Dio Cassius mener at Trajan higet etter ære, den eneste grunnen til at Trajan gikk inn i Armenia, var i følge Dio Cassius *doxes epithymia*, lyst på ære.⁵¹³ Men i følge Schreiner var det ikke negativt da, slik det ville vært nå. Som eksempel viser han til at Caesar ba soldatene sine, når han krysset elven Rubicon og med det satte i gang borgerkrigen, om å beskytte hans *dignitas* mot angrep fiendene hans. Denne *dignitas* hadde alltid vært det viktigste for ham og kjærere enn livet.⁵¹⁴ Det kan altså se ut til at det man umiddelbart oppfatter som negativ kritikk i kildene, ikke nødvendigvis var det i sin samtid. Altså ville det bli oppfattet helt annerledes når Trajan tørster etter ære. Kanskje dryppet det ære fra Trajan ned over hele riket, slik at når han kriger for ærens skyld, så er det i rikets interesser. Eller som Garzetti sier det, når Dio Cassius tillegger Trajan et ønske om ære som motiv for felttoget mot Partherriket, så er det en refleksjon av tiden, og det var et resultat av at ønsket om ære i krig var vekket etter de vellykkede felttog mot Dacia.⁵¹⁵ Hva gjelder

⁵⁰⁹ Schreiner 1996, s. 183.

⁵¹⁰ Garzetti 1974, s. 327.

⁵¹¹ Schreiner 1996, s. 184

⁵¹² Fronto ep. (Refererer til *Princ. Hist.* 17, Teubner) gjengitt i Schreiner 1996, s. 184.

⁵¹³ Dio Cass. 68.17.1, gjengitt og oversatt av Schreiner, 1996, s. 184.

⁵¹⁴ Caes. *B. Gall.*, 7.7 og 9.1. gjengitt og oversatt av Schreiner, 1996, s. 184.

⁵¹⁵ Garzetti 1974, s. 363

Armenia, så brøt Partherriket der med avtalen inngått med Nero, og dermed måtte de settes på plass.⁵¹⁶

6.1.3 Ære, Trajan og andre

Et eksempel som bør vise at ekspansjonsideologien levde i beste velgående under Trajan, er Trajansøylen. Den ble satt opp på forum, og er en fremstilling av felttogene i Dacia. Fremstillingen er idealisert, særlig på utstyrssiden, og blir oftest oppfattet som propaganda. Søylen viser blant annet viktige hendelser, som kryssing av elver, slag og seire. Andre monumenter, noen sannsynligvis satt opp av hæren selv, som *Tropaeum Traiani*, fra dagens Romania, er antakeligvis mer nøyaktige, i hvert fall hva gjelder utstyr.⁵¹⁷ En annen indikator på at denne ideologien levde i beste velgående, er at senatet gav Trajan tittelen *optimus princeps* etter hans, riktignok feilslåtte, erobringer i Partherriket.⁵¹⁸ Også Cassius Dio viser at Trajan kan ha vært påvirket av denne ideologien, når han sier at Trajan ved den Persiske Gulf gir uttrykk for at han ville fulgt i Alexanders fotspor til India om han bare var yngre.⁵¹⁹ Helt frem til Diocletian var romersk politikk preget av ekspansjon, eller ønske om ekspansjon.⁵²⁰ Samtidig finnes det ikke kilder til målene for romernes grensepolitikk i antikk litteratur, hvilket også kan innebære at grenser eller det vi oppfatter som grenser ikke ble sett som annet enn midlertidige. Dette er en debatt jeg har drøftet og tatt stilling til over, men her kan man trekke denne kildemangelen inn til støtte for at ekspansjonsideologien fortsatt eksisterte under Trajan, selv om det er risikabelt å la kildenes stillhet tale.⁵²¹ Fra slutten av det første århundret ble det vanlig at keisere ble med på felttog. Dette gjorde at seire ble mer ærefulle for keiseren, samt gav ham tettere lojalitetsbånd fra hæren.⁵²² I republikken var det de gamle familienes kamp om ære, makt og posisjon som bidro til ekspansjon. Særlig at det var to konsuler, som kun hadde ett år til å vise at de var skikkelige menn, i konkurranse med hverandre, som førte til at de ofte satte i marsj hver sin vei, med hver sin hær, på hvert sitt felttog. Det kan hevdes at disse mekanikkene bestod i prinsippet, men at de fikk et annet uttrykk etter at all makt, og all ære fra militære seire, ble samlet på en hånd, nemlig keiserens.⁵²³ Et uttrykk for dette er retten til å feire triumf. Triumf hadde vært en viktig motivasjonsfaktor i republikken, og

⁵¹⁶ Schreiner 1996, s. 184.

⁵¹⁷ Goldsworthy 2003, s. 16

⁵¹⁸ Garzetti 1974, s. 367

⁵¹⁹ Dio Cass. 68.29.1

⁵²⁰ Isaac 1990, s. 372

⁵²¹ Isaac 1990, s. 376

⁵²² Champion 2004, s. 68

⁵²³ Mattern 2004, s. 188

bidratt til konkurranse mellom stormennene. Dette er en av årsakene man mener kan ha bidratt til den voldsomme ekspansjonen av Romerriket i republikken. Etter innføringen av prinsipatet var denne retten forbeholdt keiseren og hans familie. En måte å se dette på, er at det var en endring, men at denne først og fremst gjaldt for befolkningen i Roma og de sentrale deler av riket, og skyldtes at hæren ble profesjonalisert, og at krigene nå fant sted utenfor Italia. Disse endringene kan spores tilbake til det andre århundret før vår tidsregning. Endringene skyldtes altså først og fremst at krigserfaring ikke lengre ble en del av de flestes liv.⁵²⁴ Stadig færre i eliten tjenestegjorde i hæren, igjen med noen unntak, som Sulla, Marius og Cæsar, mens det frem til mellomrepublikken var obligatorisk for alle som ville ha noen form for karriere.⁵²⁵ Man kan hevde at ære, rikdom og karriere i krig fortsatte å spille en stor rolle i prinsipatet og i keisertid.⁵²⁶ Det var keiseren som bestemte, men også de militære kunne tjene på kriger. Selv om retten til triumf var forbeholdt keiseren, var det andre fordeler som kunne komme av vellykkede felttog. Hva gjelder påvirkningskraft overfor beslutningstageren, altså keiseren, så hadde verken de profesjonelle legionærer eller de mindre profesjonelle militære ledere, særlig mulighet til å påvirke en beslutning om å gå til krig. I hvertfall ikke om de ikke opptrådte samlet. De profesjonelle hadde ikke tilstrekkelig høy status til å kunne legge press på keiseren, og de som hadde tilstrekkelig høy status var ikke profesjonelle, og deres videre karriere var opp til keiserens forgodtbefinnende.⁵²⁷

Grunnlaget for at ekspansjonsideologien fortsatte også under keiserne kan ha vært at romerne så på sin evige stads verdensherredømme som gudegitt.⁵²⁸ Det fantes riktignok rimeligere og enklere måter å skaffe seg prestisje på enn rene militære eskapader, som seierstitler, skrevet på dimisjonsdokumenter og alle milestener, altså en form for propaganda.⁵²⁹ Men det ser allikevel ut til at de keisere som ikke hadde noen militære seire å vise til, enten som keisere eller før de ble opphøyet til keiserverdigheten, ikke akkurat ble respektert i sin samtid, og i hvert fall ikke i ettertiden.⁵³⁰ Man må ikke se den relative nedgangen i ekspansjon i prinsipat og keisertid som at ideologien om heder, ære og erobring er byttet ut med en defensiv strategi eller en helt annen ideologi. Romerne satte alltid ære og erobring høyt.⁵³¹ Støtte for dette synspunkt finner vi blant annet i Tacitus, som mener overklassen i Roma er blitt late og

⁵²⁴ Cornell 1993, s. 165

⁵²⁵ Cornell 1993, ss. 165-166; deres hærer, fra og med Marius, ble stadig mer profesjonalisert.

⁵²⁶ Isaac 2004, ss. 286 og 287

⁵²⁷ Isaac 2004, ss. 286 og 287

⁵²⁸ Wheeler 1993 s. 29; Se også Verg. *Aen.* 1.278-279; Cic. *Rep.* 2.30; Cic. *Phil.* 6.19; Cic. *Prov. Cons.* 33

⁵²⁹ Mattern 2004, s. 189

⁵³⁰ Iddeng 2003, s. 202

⁵³¹ Mattern 2004, ss. 189-193

ukrigerske.⁵³² Videre sier han at troppene er blitt vant til å skylde på lederne for nederlag, i stedet for sin egen latskap.⁵³³ Tacitus' kommentarer om dette bør nok ikke tas for god fisk helt uten videre, men at han på en måte reflekterer et syn i sin samtid, kan man nok anta. For eksempel ser det ut til, fra Plinius' brev, at idealet for et aristokratisk liv under Trajan, var en tilfredshet fra å dyrke de gamle romerske idealer, som en tørsten etter ære, og en pliktfølelse for offentlige embeter, men samtidig å like materielle goder og gleden ved et stille liv i eleganse og med kultur.⁵³⁴ At ære og status kunne sikres gjennom militære bragder kan man også se på keiserens ettermæle. Det ser ut til å avhenge av to forhold. De keisere som satte seg ut over senatet, ble oppfattet som tyranner. De som erobret nytt land, eller på annen måte oppnådde militære seire, fikk oftest et relativt godt ettermæle. De unngikk det verste av kritikk og latterliggjøring i ettertid fra forfattere som Sveton og Tacitus, hvilket kan oppfattes slik at militær ære fortsatt var en politisk kapital. Man kan allikevel hevde at personer som fikk et for godt rykte på bakgrunn av krig og erobring, kunne oppfattes som en trussel mot keiseren, med de konsekvenser det kunne få.⁵³⁵ Dette kan ha bidratt til at det ble mindre privat initiativ i prinsipat og keisertid. Man kan altså hevde at mentaliteten ikke endret seg i særlig grad med innføringen av prinsipatet. At overklassen, særlig senatorstanden, i Roma ble mindre krigerske, betyr ikke at mentaliteten ble endret tilsvarende. Det var vel snarere et uttrykk for at de i praksis ikke selv ville i felt med legionene. Det hadde de kanskje heller ikke behov for, da det fra begynnelsen av det første århundret før vår tidsregning var mulig å gjøre karriere også uten å tjenestegjøre i hæren. Etter hvert, utover i prinsipatet, ble det ikke bare mulig, men det mest vanlige, særlig for den øverste klassen.⁵³⁶ Allikevel består idealet om militær suksess som bakgrunn for personlig suksess, samt rikets anseelse og sikkerhet.

6.1.4 Trajan som aktør

Et annet spørsmål er hvem som faktisk tok initiativ til de militære utskikkelser. Noen, som Luttwak, mener at keiseren spilte annenfiolin i disse spørsmålene, og at det var strukturelle forhold og lokale kommandanter som stod for initiativ til å bruke militær makt.⁵³⁷ Andre mener det motsatte, nemlig at det bare var keiseren, eventuelt med sitt *consilium*, som fattet

⁵³² Tac. *Hist.* 1.88

⁵³³ Tac. *Hist.* 4.27

⁵³⁴ Garzetti 1974, s. 357

⁵³⁵ Cornell 1993, s. 165

⁵³⁶ Cornell 1993, ss. 165 og 166

⁵³⁷ Luttwak 1976, s. 89

beslutninger vedrørende styrkedisposisjoner og om de skulle gå til krig eller ikke.⁵³⁸ Hvis man slutter seg til dette, er det altså keiseren som er avgjørende for rikets militære politikk. Da blir keiseren som person og aktør vesentlig. Andre hevder at keiseren var bundet av tradisjon og respekten for forfedrenes skikker, akkurat som andre i riket, og er således enige i at det er strukturelle forhold som avgjør, og ikke den enkelte aktør.⁵³⁹ På den annen side er det vanskelig å skille aktør og struktur, dersom det er underliggende strukturer som fører til at en aktør handler som han gjør.

Dersom man altså legger til grunn at ekspansjonsideologien fortsatt levde i beste velgående under keiser Trajan, og at det var keiseren som til syvende og sist avgjorde saker i forbindelse med erobring, ekspansjon og anneksjon, blir altså spørsmålet i denne sammenheng hvorvidt dette hadde noen betydning for anneksjonen av Nabatea. Først kan man nok si at denne ideologien i hvert fall ikke la hinder i veien for en anneksjon. Samtidig var bruken av klientkongedømmer utstrakt i Romerriket, helt fra mellomrepublikken og til bysantinsk tid. Et annet element i ideologien synes å være en antikk oppfatning om at den sterke ikke bare har rett, men plikt til å herske over den svakere part. Herunder kommer også en plikt til å beskytte dem. Dette kommer blant annet frem av Catos syn på anneksjonen av Makedonia. Han sier at makedonerne var frie, fordi han ikke kunne verge dem; et eksempel Hadrian for øvrig viste til når han oppgav Trajans erobringer øst for Eufrat.⁵⁴⁰ Det eksempelet viser, er at i tillegg til en ideologi om det gudegitte riket uten grenser, så finnes det andre oppfatninger som også spiller inn på avgjørelser som blir fattet. Og det at riket også har en plikt til å beskytte de stater som blir lagt til det, kan ha bidratt til at bruken av klientkongedømmer var såpass utstrakt. Da vil det også følge at klientkongedømmene kan annekteres når riket har mulighet til å beskytte dem, i tillegg til å styre dem.

6.1.5 Strukturelle endringer og anneksjon

Den største endringen hva gjelder militær politikk, eller snarere den romerske opplevelsen av denne, var at prinsipatet brakte med seg slutten på borgerkrig og indre uro; om ikke helt og fullstendig, så mer sjeldent enn de siste årene av republikken. Augustus endret ikke utenriks- eller ekspansjonspolitikken i særlig grad, faktisk var det ingen som la mer territorium til riket

⁵³⁸ Cornell 1993, ss. 150-164; Mattern 2004 s. 187

⁵³⁹ Lintott 1993, s. 120

⁵⁴⁰ SHA *Hadr.* 5.1-3; Livius 45.18.3-4

enn Augustus. I så måte var faktisk Augustus' styre eksepsjonelt.⁵⁴¹ Det samme kan kanskje også sies om Trajan, da også han la store områder til rikets territorium. I og med at senrepublikken var en voldelig og urolig tid, også for mange romere og den romerske eliten, skulle man tro at Augustus ville hatt vanskeligheter med å gjenoppvekke den kampånden som hadde hersket i Roma i mellomrepublikken. Dessuten kunne det jo hende at stående styrker, militær karriere og misunnelige adelsmenn som husket republikken, eller i hvert fall de andre stormennene, ville følge Augustus eget eksempel. Det kan derfor se ut til at Augustus måtte ha et motiv for å gjenoppvekke kampånden, og fremskaffe legioner. En fordel som den store stående hæren gir, er stabilitet, og ikke minst sikkerhet for keiseren, som er hærens patron. Ulempen er selvsagt utgiftene. Dermed kan man kanskje se motivet for å gjenoppvekke kampånden; ekstra skatter nødvendige for å finansiere hæren, kunne lettere rettferdiggjøres om folket var med på notene, da i form av et ønske om ekspansjon og ære.⁵⁴² For keisernes egen del var det kanskje best med fred, da krig er et risikabelt foretakende. Det medfører fravær fra Roma, farlige situasjoner og uforutsigbare hendelser. Særlig utover i prinsipatet, når det blir vanlig at keiseren personlig er med på felttog. Allikevel kan det ha vært situasjoner der keiseren tjente på krig, som for eksempel når de trengte litt ære, eller det var fare for revolter eller noen adelsmenn måtte settes på plass.⁵⁴³ Nå ser ikke dette ut til å ha vært de eneste situasjonene der keiserne gikk til krig, men for eksempel Claudius kan nok ha hatt ett eller flere av disse motivene i tankene når han erobret Britannia. Felles for erobringer av denne typen, eller all romersk ekspansjon, synes uansett å være at de var resultat av krigføring eller diplomati under trusselen om voldsbruk.⁵⁴⁴ Hvorvidt denne typen ekspansjon også medførte en territoriell ekspansjon, kan diskuteres. Blant annet blir det hevdet at romerne først og fremst forholdt seg til folk, ikke til områder. Dermed vil det være vanskelig å se at krigene automatisk førte til provinser. Det er derimot mulig at folkene blir slått først, for så å inngå en avtale med Roma. Deretter vil de normalt måtte avgi militære styrker når det er forespørsel om det fra Roma. Dette, samtidig som krigene blir lengre, spredt utover et større område, medfører at kostnadene øker. Direkte kontroll med områdene gjør det lettere å kreve inn skatter, hvilket bidrar til å holde hæren i felt. Dermed går ikke romerne til krig for å skaffe territorium, men for å vinne ære, og få avtaler med fremmede folkeslag, som viser at Roma er størst, krigsbytte, status etc. En konsekvens av dette synet er at provinsialiseringen bør studeres som et eget fenomen, separat fra ekspansjon og krig. På den annen side finnes det

⁵⁴¹ Cornell 1993, s. 160

⁵⁴² Cornell 1993, s. 161

⁵⁴³ Cornell 1993, s. 163

⁵⁴⁴ Freeman 1996, s. 92

ingen bevis for en fast prosess for organisering av provinser.⁵⁴⁵ Et slikt studie ville vært interessant, men for omfattende for denne oppgaven. Her er det tilstrekkelig å peke på at hva gjelder Nabatea, så ble det mest sannsynlig annektert ved hjelp av militære styrker, og i så måte virker det ikke som om det er den provinsen som er best egnet til en slik studie.

Et annet moment, som dessuten gir støtte til synet på anneksjon som et verdig foretakende for romerne, er at blant annet Augustus er stolt over klientkongedømmene som legges til riket under hans regjeringstid, som det kommer frem av *Res Gesta Divi Augusti*.⁵⁴⁶ Det samme kan man se i Svetons keiserbiografier, når han hedrer Vespasian for blant annet å ha skaffet flere klientkonger.⁵⁴⁷ Så langt synes det relativt klart at erobring og fremskaffelsen av lydige klientkongedømmer fra et ideologisk synspunkt ble betraktet, også på Trajans tid, som et verdig forehavende for keiseren. Det samme gjelder også anneksjonen av klientkongedømmer, hvilket kommer frem blant annet av milestener og mynter, datidens kanskje fremste propagandamedium. Til og med Nero får til dels hederlig omtale av Sveton for å ha annektert Cottius, et klientkongedømme, og omgjort det til en keiserlig provins i 58/59.⁵⁴⁸ Det er imidlertid et par problemer knyttet til dette. For det første virker det lite trolig at Trajan hadde noe særlig behov for ytterligere militær prestisje på dette tidspunktet. Krigen i Dacia var godt i gang, og seirene hadde vært mange. Dessuten var han allerede kjent for sine militære bragder, både før og etter at han ble opphøyet til keiserembetet. Det andre problemet er at han for det første ikke tar tilnavnet *Arabicus*, og for det andre at han ikke kringkaster anneksjonen på mynter før i 111/112. Dette selv om provinsen var et stort tillegg til riket, som kom til etter en omfattende militær operasjon som involverte styrker fra to provinser. På den annen side bør nevnes at myntene bruker ordet *adquisita*, altså lagt til, og ikke *capta*, som ville blitt brukt om det var erobret.⁵⁴⁹ Dette støttes også av det at det ikke er noen krigføring nevnt i de litterære kilder, hvilket tyder på at eventuelle kamper må ha vært beskjedne. Det er heller ikke funnet noen arkeologiske spor etter kamper eller ødeleggelser i de største nabateiske sentra som kan dateres til omkring år 106.⁵⁵⁰ Med andre ord ser det altså ut til at dersom Trajan hadde noen motiver basert på ideologi, så var det ikke ære og ekspansjon. Selvsagt er det mulig at han hadde slike motiver, men at anneksjonen foregikk på en slik måte

⁵⁴⁵ Freeman, s. 92

⁵⁴⁶ *RG.* 27.1-3

⁵⁴⁷ Suet. *Vesp.* 8

⁵⁴⁸ Suet. *Ner.* 18. Om omtalen er hederlig kan diskuteres, men det er Sveton som skriver, og leseren kan få inntrykk av at han gir Nero en viss grad av heder, før han fortsetter med å forklare at det egentlig ikke var noe ærefult i situasjonen. Men det som kommer frem er at det å legge klientkongedømmer til riket som provinser, var noe en skikkelig keiser skulle gjøre.

⁵⁴⁹ Bowersock 1983, s. 81

⁵⁵⁰ Bowersock 1983, s. 87

at det ble med tanken; eller det kan tenkes at planene var lagt før den andre dakiske krig, slik at han ikke hadde behov for å øke sin prestisje ved annekasjonen allikevel, samtidig som han ikke var tilstede, slik at prestisjen uansett ikke ville bli den samme. På den annen side så kan det være at det er andre ideologiske faktorer som lå til grunn, nærmere bestemt herskerideologi. Altså at det nå var mulig eller ønskelig å ta Nabatea inn i den keiserlige favn, og også beskytte dem. Dette ville i så fall kunne forklare hvorfor det ikke ble markert offentlig før lang tid etterpå, samtidig som det ville kunne forklare hvorfor det ikke ble markert i Trajans tittel. På den annen side blir da spørsmålet hvorfor det var nødvendig med en såpass omfattende militær operasjon. Til dette kan man hevde at dette var noe som ble gjort ikke bare ut fra militære hensyn, men også fordi særlig legionene ble brukt til administrative oppgaver, samt å bygge veier og andre offentlige bygg. Dermed var kanskje hensikten rett og slett å bruke legionene i opprustningen av infrastrukturen til romersk standard, med den bieffekten at eventuelle protester ville bli kvalt i fødselen. Dette har man heller ingen kilder til, og dermed er spekulasjon og debatt eneste måte å belyse dette på.

6.1.6 Nabatea og romersk kultur

Et moment som kan ha med ideologi å gjøre, er påstandene fra Sartre om at en av klientkongenes viktigste oppgaver var å gjøre kongedømmene sine kulturelt kompatible med Romerriket. Med andre ord så skulle de i øst tilstrebe urbanisering og hellenisering, slik at de kunne overtas av romerne som en provins, eller integreres i en provins, når de kulturelt og administrativt var klare for det.⁵⁵¹ I tilfellet Nabatea, så ser det ut til at romersk og gresk kultur ble populært fra og med Aretas IV's tid. Det kan for eksempel sees på det store teateret i Petra, og private hus med pompeianske fresker. Greske navn ble populært blant eliten, translitterert til arameisk, og gresk og romersk terminologi spredte seg til den nabateiske hæren. Det kan også forklare, mener Sartre, hvordan den nabateiske hæren ble så raskt integrert i den romerske etter annekasjonen. Dermed trenger man ikke lete lenge, mener Sartre, for å finne årsaken til annekasjonen. Han mener den følger et mønster som Romerriket hadde brukt siden flavierne, nemlig at Roma trodde regionen inneholdt et tilstrekkelig antall hellenistiske ledere til at de kunne fingere som en lokal del av det romerske styret, og følgelig ville være i stand til å styre seg selv, under romersk overherredømme.⁵⁵² Men, hva gjelder de greske og romerske titlene og betegnelse i den nabateiske hæren, finnes det en annen, og

⁵⁵¹ Sartre 2005, ss. 86-87

⁵⁵² Sartre 2005, ss. 86-87.

enklere forklaring. I og med at Nabatea hadde bidratt til romerske felttog og kriger, som jødekrigene, så hadde de sannsynligvis hatt et behov for å gjøre seg forstått, og dermed kan det å benytte romerske og greske betegnelser ha vært det enkleste. Dessuten kan man tenke seg at nabateerne ble imponert over romersk militærmakt ved å se den selv, på samme side, og dermed ha blitt motivert for å ta til seg elementer av romersk organisasjon. Det er ikke utenkelig at andre enn Josephus så at organisering var en av nøklene til romersk militær suksess.

6.2 Andre aktører:

6.2.1 Palma prestisje

En annen besnærende tanke er at ekspansjonsideologien var en medvirkende faktor for en annen aktør, som ikke bare befant seg i nærheten, men som ledet annekasjonen, nemlig vår gamle venn Cornelius Palma. Han var som allerede nevnt en av keiserens venner, (*amici*, på felttog i Dacia, første dakerkrig en av *comes*) og kan ha hatt personlige motiver for å øke sin egen prestisje. Dette var selvsagt ikke uten risiko, og kan forklare hvorfor man ikke hører noe særlig om Cornelius Palma før han blir henrettet av Hadrian for en angivelig konspirasjon. Samtidig gir dette et viktig hint, som vi skal komme tilbake til. Cornelius Palma ble hedret av Trajan for sin innsats i Nabatea med triumfinsignia, ornamenta triumphalia, samt at han fikk en statue på forum. I følge Dio Cassius satte Trajan Palma, Sosius og Celsus så høyt over alle andre at de fikk statue på forum alle tre.⁵⁵³ Dette tyder på at det var en viss militær aktivitet under annekasjonen. Dersom man tar dette sammen med det at det er keiseren og hans familie som har enerett på militær prestisje, så tyder det på at Cornelius Palma var svært nær keiser Trajan. Dersom vi samtidig husker hvordan Trajan ble opphøyet til keiser, begynner et mønster å tre frem. En eventuell adoptivsonn ville ha behov for sine egne militære meritter, uten at keiseren var i nærheten for å stjele all glans. Dette måtte også anerkjennes offentlig. Samtidig måtte han være populær blant de militære, og helst ha både erfaring fra styre og stell og flere klienter, som for eksempel de rike provinsene i øst. Eadie mener at det ikke er overraskende at Trajan nektet å motta tittelen Arabicus, og med det heller ikke æren for seieren i Arabia. Han mener at Palma, som alle andre, var avhengig av keiseren som patron for å sikre seg en karriere, men at han allerede i 106 hadde sikret seg en viss politisk tyngde.⁵⁵⁴ Han var konsul i 99, og legat i Hispania Citerior før han ble guvernør i Syria i 104.

⁵⁵³ Dio Cass. 68.16.

⁵⁵⁴ Eadie 1985, s. 408

⁵⁵⁵ I følge Eadie var det å nekte en effektiv guvernør hans seier, ikke fornuftig politikk. Dessuten, sier Eadie, uansett hva man måtte synes om Dio Cassius' utsagn om at Trajans tørsten etter ære var å regne for usluttelig, så hadde ikke Trajan noe behov for å ekspropriere Arabicus-tittelen. ⁵⁵⁶ Han hadde jo akkurat, og uomtvistelig ved sine egne handlinger, tilegnet seg titlene Germanicus og Dacicus, som han også viste frem i innskriften til Palma. ⁵⁵⁷ Men det å bare forklare dette med at det ikke ville være god politikk å gjøre noe annet, virker litt tynt. Det er ikke til å komme fra at kildene hevder at Trajan tørstet etter ære, og at han gav noe til Palma, i stedet for å ta den selv. Men Eadie sier også at år 106 var et godt år for dem som mente at Romerriket var uten grenser. Trajan lyktes jo også i det samme året å slå og pasifisere Dacia. Og annekasjonen av områdets brødkurv, det urbaniserte kongedømmet Nabatea, gjorde det ikke til et dårligere år, i følge ham. Og av de to var det klart at Dacia var det viktigste for romerne, i hvertfall dersom det var ære og andre ideologiske faktorer som var de viktigste. Dacia hadde helt siden Domitian, om ikke tidligere, representert en virkelig trussel, som måtte betales store summer for å holdes i sjakk. Trajans seier fjernet ikke bare bidragsplikten, men gjenopprettet romersk selvtillit og troen på de uovervinnelige romerske legioner. Anskaffelsen av Nabatea gav derimot langt mindre håndfaste resultater, både materielt og psykologisk. Eadie mener videre at selv om Nabatea var kjent for sine store rikdommer, så var det fortsatt et fjernt og mystisk land for romerne. Sannsynligvis, mener han, var det få romere som var klar over at kongedømmet hadde vært en klientstat i over et århundre, siden Pompeius reorganiserte Østen. Det er dermed usannsynlig at Palmas intervensjon ville ha sendt befolkningen ut i Romas gater for å hylle seieren. ⁵⁵⁸ Men, det kan være en mulighet for at Eadie har rett i at romerne ikke feiret seieren, og at det viste Trajan at den æren som kunne tildeles for annekasjonen, var tilstrekkelig liten til ikke å ha vært en trussel mot keiseren, men allikevel tilstrekkelig for å ha betydning senere.

6.2.2 Palma som *caesar*?

Hva gjelder Palma, og hans karriere, så ser det ut til at han hadde en normal *cursus*. ⁵⁵⁹ Avslutningen var derimot mindre normal. Han var konsul I *ordinarius* for første gang i 99. Deretter var han som nevnt, guvernør i Hispania, ⁵⁶⁰ og i Syria fra 104 til 106, før han ble

⁵⁵⁵ For Palmas *Cursus*, *PIR*² C. 1412, 346ff. Han var consul II *ordinarius* i 109.

⁵⁵⁶ Dio Cass. 68.17

⁵⁵⁷ *CIL* 6.1386

⁵⁵⁸ Eadie 1985, s. 407.

⁵⁵⁹ *PIR*² C. 1412, 346ff

⁵⁶⁰ Mart. *Spect.* 12.9

konsul II *ordinarius* for andre gang i 109.⁵⁶¹ Deretter ble han tatt av dage av Hadrian, i følge Dio Cassius fordi han hadde konspirert med en Celsus om å ta livet av Hadrian mens de var på jakt. I virkeligheten, sier Dio Cassius, så ble de drept fordi de hadde stor innflytelse og rikdom, samt berømmelse. Det ble mye snakk ut av dette, og det ble så ille at Hadrian sverget på at det ikke var han som hadde beordret drapene.⁵⁶² Historia Augusta gir en annen versjon av hendelsesforløpet, og sier at Palma og Celsus hadde blitt mistenkt for å konspirere om å ta over makten fra Trajan, dette må ha vært en gang etter 110. Når det kom Trajan for øret, lovet han å adoptere Hadrian. Videre skal Palma og Celsus alltid ha vært fiender av Hadrian, og det var derfor Hadrian fikk dem drept. Hadrian skal også ha sikret seg posisjon både som guvernør over Syria, med hjelp fra Plotina, når Trajan reiste mot Roma, samt stilling som konsul i 118. Han skal også ha fått hjelp til dette ved å ha intime relasjoner med Trajans frigitte slaver.⁵⁶³ Om bakgrunnen for drapet på Palma sier Historia Augusta omtrent det samme som Dio Cassius, men med en variasjon, nemlig at Palma skal ha deltatt i Nigrinus' konspirasjon, og ikke hatt en egen med Celsus. Videre måtte Hadrian reise til Roma og bedyre at det ikke var han som hadde gitt ordre til likvideringene, men senatet, og at han ikke skulle la senatorer bli henrettet uten etter senatets ønske. Dessuten gav han folket i Roma en dobbel *donatium*, selv om de allerede hadde fått en like før, i forbindelse med Hadrians maktovertakelse. Dette gjorde han for å forhindre ryktene om ham etter at han tillot fire tidligere konsuler å bli drept så tidlig i sitt styre.⁵⁶⁴

Millar sier at Cornelius Palma var en av Trajans nærmeste, han var jo for eksempel med under felttoget mot Dacia, som *comes*. Det var med andre ord ikke hvem som helst som fikk oppdraget med å annektere Nabatea, dersom det da var et oppdrag. Man kan i hvertfall si at det ikke var hvem som helst som ble guvernør i Syria. Hvilket mandat han hadde fått før avreise vet vi ikke noe om, men at han fikk et virker sikkert, i følge Millar. Det kan se ut til at *mandata* etter hvert ble rutinemessig gitt til alle guvernører, både de utnevnt av keiseren og proconsulene. Millar mener sågar at mye tyder på at dette begynte under Trajan. Ordrene der fikk etter hvert status som lover, og de refereres til av senere jurister. Videre inneholdt de en økende mengde ordre, og kan ha inneholdt mye felles fra provins til provins.⁵⁶⁵ Brevene til Trajan fra Plinius gir oss bare en skisse av hva *mandata* gikk ut på, men det ser ut til at de dekket områder som var felles for alle provinsene, som antall og rekruttering av tropper,

⁵⁶¹ *PIR*² C. 1412

⁵⁶² Dio Cass. 69, 2, 5. 6.

⁵⁶³ SHA. *Hadr.*, 4.1-4.10

⁵⁶⁴ SHA *Hadr.* 6.8-8.0

⁵⁶⁵ Millar 1977, s. 316

juridiske prosedyrer og regler knyttet til bykassene.⁵⁶⁶ Millar understreker at dette kan ha vært en måte som keiseren brukte til indirekte kommunikasjon til sine undergitte i provinsene; for Plinius nevner at han har inkorporert i sitt edikt en regel fra Trajans *mandata* som forbød private samlinger (av personer), og at etter dette hadde de kristne oppløst sin menighet.⁵⁶⁷

At Cornelius Palma var en god venn av keiseren betyr derimot ikke at han hadde noen større handlefrihet enn Plinius. Dette vet vi ikke sikkert, men det finnes ingen grunn til å anta at så var tilfellet. Tvert imot virker det som om Plinius, som nevnt over, ikke var noe særtilfelle hva gjaldt å sende forespørsler til keiseren. Dessuten kommer at det helt siden republikken ikke hadde vært tillatt for guvernører i en provins å forlate provinsen, føre en hær ut av provinsen, å gå til krig på eget initiativ, å gå inn i et kongedømme uten tillatelse fra det romerske folk og senatet.⁵⁶⁸ At Cornelius Palma ikke bare gikk inn i Nabatea, men i tillegg koordinerte en knipetangsmanøver med styrker også fra Egypt, på eget initiativ, synes ikke å virke sannsynlig. Dermed må keiseren ha gitt sitt samtykke. Hvorvidt dette skjedde på forhånd, eller etter kommunikasjon, er det ikke mulig å vite. Det vi imidlertid vet med rimelig grad av sikkerhet, er at Trajan var i Dacia fra høsten 105 til våren 107.⁵⁶⁹ Eventuell kommunikasjon var derfor avhengig av å gå med bud eller kurier. Med skip ville ikke dette ta utilbørlig med tid, så fremt ikke Syria ble angrepet av Nabatea, og handling måtte skje straks. Men dette finner vi ikke støtte for i kildene.

Freeman gir imidlertid Cornelius Palma det hele og fulle ansvaret for gjennomføringen av annekasjonen. Han mener at kongedømmet ble underlagt Syria, før det ble organisert til egen provins. Palma var guvernør i Syria til 108, og deretter altså konsul med P. Calvisius Tullus Ruso i 109.⁵⁷⁰ Freeman mener at Palma falt i unåde etter annekasjonen, men det kan ikke ha vært tilfellet ettersom også Freeman er enig i at han ble konsul bare tre år etter. Det som synes klart, er at Palma var en av keiser Trajans aller nærmeste, og at han ikke falt i unåde etter annekasjonen av Nabatea. Det som da er interessant, er at han ble henrettet av Hadrian. Trajan ble hans formynder når Hadrians far døde i år 86, mens Trajan var *praetor*.⁵⁷¹

⁵⁶⁶ Millar 1977, s. 315; Han refererer til Plin. *Ep.* 10, 22; 30; 56; 110-111; L. Vidman, *Étude sur la correspondance de Pline le jeune avec Trajan* (1960), 45f., and Sherwin-White, *The Letters of Pliny* (1966), esp. 543-544, 547.

⁵⁶⁷ Millar 1977, s. 315; Plin. *Ep.* 10. 96-97.

⁵⁶⁸ "exire de provincia, educere exercitum, bellum sua sponte gerere, in regnum iniussu populi Romani ac senatus accedere" (in *Pis.* 50) i Brunt 2004.

⁵⁶⁹ Garzetti 1974, ss. 324-329

⁵⁷⁰ Freeman 1996, ss. 97-98

⁵⁷¹ SHA *Hadr.* 1.

6.2.3 Hadrians rolle

Det var knyttet usikkerhet til Trajans adopsjon av Hadrian.⁵⁷² Hadrian var sønn av Trajans fetter, og dermed i hans familie.⁵⁷³ Etter at Licinius Sura døde, etterfulgte Hadrian denne som Trajans skriver, eller som Kraggerud uttrykker det, hans *ghost-writer*.⁵⁷⁴ Han kom da i et mer fortrolig forhold til Trajan.⁵⁷⁵ Trajan døde tidlig i August 117 i Cilicia, men først etter å ha adoptert Hadrian og utpekt ham som etterfølger. Omstendighetene er så obskure at de måtte generere varige myter omkring adopsjonen, som at det var kvinnene, Plotina og Matidia, som sammen med pretorianernes prefekt P. Aelius Attianus, som fikk det hele i stand.⁵⁷⁶ Det ble altså en del rykter og mistanker omkring Trajans adopsjon av Hadrian. Hadrian sa selv at Trajan adopterte ham på dødsleiet. Ryktene ville imidlertid ha det til at det ikke var Hadrian, men en annen, som ble adoptert.⁵⁷⁷ Som keiser ble Hadrian mislikt av befolkningen, særlig på grunn av de mange henrettelsene han stod bak i begynnelsen og slutten av sin regjeringstid.⁵⁷⁸ Både Dio Cassius og Historia Augustus, Hadrianus, fremstiller Hadrian som en keiser som kunne være grusom, hvilket kostet en rekke menn livet. Mange av ofrene var fra hans nærmeste *amici*.⁵⁷⁹ Han skildres også som misunnelig på de dyktigste på forskjellige områder, en misunnelse som ofte førte til deres ruin.⁵⁸⁰ Hadrian fikk altså også tatt Palma av dage. Anledningen skal ha vært at han ble knyttet til Nigrinus' komplott. Hadrian selv sa at det var senatet som hadde gitt ordren, mot Hadrians ønske.⁵⁸¹ Dio Cassius sier imidlertid at Hadrian fikk tatt livet av Palma fordi de to alltid var uvenner. Dette synes å være litt enkelt, men dersom deres uvennskap skyldes konkurranse for å oppnå keiserverdigheten, virker den straks mer troverdig. Hadrian fikk jo også tatt livet av tre andre senatorer samtidig, kort tid etter sin egen maktovertakelse, samtidig med at rykter om uredelig spill fra Hadrians side skal ha florert. Dermed kan det synes som om Hadrian ikke nødvendigvis var den eneste Trajan hadde hatt planer for, eller at de selv hadde så mye personlig makt og prestisje at de utgjorde en trussel for Hadrian.

⁵⁷² SHA *Hadr.* 4

⁵⁷³ Kraggerud 1996, s. 119

⁵⁷⁴ Kraggerud 1996, s. 121

⁵⁷⁵ SHA *Hadr.*, 3.11

⁵⁷⁶ Garzetti 1974, s. 372

⁵⁷⁷ Iddeng 1996, s. 109

⁵⁷⁸ Iddeng 1996, s. 110; Dio Cass. 69.23.2

⁵⁷⁹ Iddeng 1996, s. 110

⁵⁸⁰ Iddeng 1996, s. 110

⁵⁸¹ SHA *Hadr.*, 7.

6.2.4 Keiseren, Hadrian og hans vei til keisermakten

Dersom man tar Dio Cassius' forklaring på hvorfor Hadrian tok livet av Palma, at de alltid var uvenner, for god fisk, så synes den for enkel. Dessuten må det ha vært en sammenheng mellom drapet på fire senatorer kort tid etter maktovertakelse, Hadrians unnskyldning, spørsmålene omkring Hadrians maktovertakelse, samt det at denne forklaringen blir gitt i det hele tatt. Dermed blir spørsmålet om det finnes noen mulighet for at noen av de andre, enten på Trajans dødsleie, eller ved et annet tidspunkt, var påtenkt keisertronen? Eller, at det er riktig at de hadde for mye makt og prestisje? Kan hende ligger det også i det at en eller flere var tiltenkt rollen, eller at Trajan ikke hadde bestemt seg, men kan hende vurderte alle fire, eller fem.

Man kan spørre hvordan riket kunne fungere mens keiseren var på reisefot, eller mens han var i felttog. Dersom alle veier førte til Roma, ikke bare bokstavelig talt, skulle man tro at keiseren var avhengig av å være der. Trajans stadige felttog, og Hadrians mange reiser, viser imidlertid at så ikke var tilfellet. Da kan man også spørre hvilken rolle keiseren hadde; styrte han med fast hånd, og hadde overoppsyn med alle detaljer? Nei, mener Millar, keiseren hadde først og fremst en passiv rolle. Han hørte saker som ble lagt frem for ham, svarte på forespørsler fra undergitte, byer og provinser, samt fra sine egne embetsmenn, som Plinius. Dermed var det ikke en proaktiv politikk, på den måten vi er vant med i dag, det var en mer passiv stilling, som også medførte at behovet for byråkrati ikke var så stort. Samtidig var ikke beslutningsprosessene så intrikate, det var til syvende og sist keiseren som avgjorde. Dette bidro også til å holde behovet for et byråkrati på et minimum. Keiseren fungerte som en bevegelig hovedstad.⁵⁸² Det ville dermed ikke være noe uvanlig i å sende en forespørsel til Trajan, selv når han var opptatt med felttoget i Dacia, snarere ville det være en rask måte å bli fjernet på om han hadde valgt å la det være. Dersom man ser på kildene, og særlig detaljnivået i forespørlene til Plinius, virker det klart at Cornelius Palma ikke på egenhånd kunne ha initiert annekasjonen.

Når Hadrian ble keiser, var det altså noen som mente at det var en høyst tvilsom affære. Det skal ha vært Plotina, Trajans hustru, som sørget for at det var Hadrian som ble adoptert, eller i hvert fall at det var hans navn som ble kjent som adoptivsonn. Dermed ville det være nødvendig for Hadrian å kvitte seg med eventuelle rivaler, som for eksempel Cornelius

⁵⁸² Millar 1977, s. 38-39

Palma. Dette kan også forklare hvordan Palma gikk fra lojal undersott og *comes*, med triumfinsignier, ære og prestisje som få andre i riket, til å bli henrettet for et komplott mot den nye keiseren. Det samme ble for øvrig også en av de andre innehaverne av statue på forum, nemlig Celsus.⁵⁸³ Det er besynderlig at to av de tre Trajan satte høyest, blir henrettet etter å ha blitt dømt in absentia i Roma, for et angivelig komplott mot den nye keiseren. Dette blir selvsagt også bare spekulasjoner, men indisiene synes ikke å protestere alt for høylytt mot en slik teori.

6.3 En siste mulighet

6.3.1 Keiserkult

Dersom man ser etter mulige ideologiske faktorer som bakgrunn for annekasjonen av Nabatea, så kan keiserkulten og et ønske om evig liv også være relevant. En ny provins ville jo i teorien bringe flere inn i keiserkulten, og på den måten er det en mulighet for at keiseren som stod for dette ville huskes spesielt i ettertid. På den annen side lot romerne for det meste nye undersåtter beholde sin religion, slik at det nok ville tatt tid før en slik keiserkult fikk gjennomslag. Sartre mener at det tok svært lang tid i tilfellet Nabatea, og at det ikke finnes belegg for å hevde at keiserkulten ble en del av religionsutøvelsen i Arabia før i det tredje århundret.⁵⁸⁴ Det at planen ikke lykkes er ikke et argument i seg selv, men når heller ikke kildene tilsier at Trajan i noen grad forsøkte å presse gjennom noen keiserkult, så synes denne muligheten å være lite trolig.

6.4 Konklusjon

Den eneste konklusjon man kan trekke med noen grad av sikkerhet, er at de ideologiske forhold i riket under keiser Trajan ikke la bånd på keiserens annekasjon av Nabatea. Det er ikke tydelig at annekasjonen var et direkte utslag av ekspansjonsideologien, eller andre ideologiske forhold. Det nærmeste vi kan komme er at annekasjoner var relativt vanlige, og at de ikke fulgte noe bestemt mønster. Dessuten ser det ut til at de var relativt populære, og at de ikke på noen måte førte til mindre prestisje for keiseren. Det var heller motsatt, og en av årsakene til det kan også ha vært at det var noe som hadde blitt gjort siden republikkens dager. Som en av forfedrenes skikker, *mos maiorum*, var det en verdig ting å gjøre. Dersom man

⁵⁸³ Garzetti 1974, s. 384.

⁵⁸⁴ Sartre 2005, s. 60.

imidlertid ser på alle indisiene sammen, vil det se ut som en mulighet at det var en annens ideologisk begrunnede motiver, eller til og med behov, som lå til grunn, men at denne ikke lyktes i sine ambisjoner. Skulle dette være tilfellet ville det selvsagt vært med keiserens velsignelse, og dermed kan det se ut til at ideologien om et Romerrike uten grenser allikevel var bakgrunnen til annekasjonen, om enn på en indirekte måte.

7 Konklusjon

Som det ble nevnt i innledningen, er kildene til annekasjonen av Nabatea svært begrenset. Det medfører at flere forskere mener det er lite hensiktsmessig å drøfte årsaksforholdene, mens andre mener at det er nettopp ved å stille spørsmål for så å forsøke å besvare dem, at forskningen bringes videre. En fordel ved kildemangelen er at man blir nødt til å søke svar andre steder enn i de antikke kildene, slik at deres syn ikke preger forskningen. Dermed kan tilfeller som annekasjonen av Nabatea bidra til å stille nye spørsmål, som også kan være relevante i tilfeller hvor kildegrunnet er større.

7.1 Konklusjon *Grand Strategy* og rikets forsvar

Teorien om Grand Strategy, en defensiv strategi som varte fra Augustus og over tre århundrer frem i tid, brakte nye måter å se ekspansjon og erobring, eller mangelen på det samme, på. Teorien sammenfattet på mange måter det synet forskningen på Romerrikets grenser hadde kommet frem til. Samtidig var teorien preget av sin samtid, og det er ikke vanskelig å se parallellene mellom Romerriket i teorien, og 1970-tallets Europa fra et amerikansk, strategisk perspektiv. Så var også forfatteren en amerikansk strateg, som også hadde, og har, innehatt flere viktige sikkerhetspolitiske stillinger i USA.

Luttwaks andre periode i det defensive systemet, starter med Vespasian og er godt utviklet under Trajan. Men det er vanskelig å se Trajan som en keiser med defensiv politikk som sitt største mål. Kritikerne av teoriene har i stor grad konsentrert seg om betydningen av ordet *limes*, i hvilken grad romersk ekspansjon var planlagt eller ikke, den romerske mentalitet og i hvilken grad de hadde hatt mulighet til å gjennomføre en slik strategi, eller strategi i det hele

tatt. Mentaliteten var ikke så endret at alle i riket, eller bare eliten, for den saks skyld, mente at forsvar stod høyest. Det var snarere slik at erobring og vellykket krigføring var idealet. At romerne evnet å tenke strategisk ser også ut til å være hevet over tvil. Men når det er snakk om keiser Trajan er det først og fremst vanskelig å se ham som en keiser styrt av defensive, sikkerhetsmessige hensyn. Forsvar av rikets grenser som hovedårsak til ekspansjon, virker lite troverdig. Han var en effektiv militær leder, som for det første må ha forstått at det var de romerske legioners mobilitet og disiplin som var deres største styrke, og at å gjøre riket om til en dagsleir ikke ville vært formålstjenelig. Dessuten kan hans militære disposisjoner generelt ikke sies å bære preg av forsvar som fremste beveggrunn.

Hva gjelder Nabatea, vil Grand Strategy-teorien si at anneksjonen var en naturlig utvikling, i og med at systemet som ble etablert av Vespasian innebar nettopp at klientkongedømmer ble annektert, slik at romerske styrker selv hadde ansvaret for å sikre grensene. Men det var ikke på tidspunktet for anneksjonen noen fiende som kunne true Romerriket, eller engang Nabatea, utenfor Nabateas grenser. Riktignok kan mangel på riktige kart ha ført til at de trodde det var det, men til en viss grad vil en Grand Strategy, med sine *scientific frontiers* forutsette gode kart, til og med bedre enn bruk av kart til mindre ambisiøse strategiske formål. Romerne kan ha handlet på bakgrunn av mangelfulle kart, men det strider mot troverdigheten av en overordnet, avansert og langvarig forsvarsstrategi som the Grand Strategy. Heller ikke idealet Luttwak tillegger keiserne om *scientific frontiers* passer på Nabatea; grensene ble heller mye lengre, og det var ikke sikkert at romerske styrker var vesentlig mer effektive i forsvaret av ørkenområdene enn det nabateiske styrker hadde vært.

7.2 Konklusjon militære fordeler ved anneksjonen

I hvilken grad Trajan hadde en strategi, ikke en overordnet forsvarsstrategi han delte med andre keisere, men en strategi for sine disposisjoner, er mer uklart, men det ser ikke ut til at det var tilfellet. Det som imidlertid kan ha influert en beslutning om å annektere Nabatea, var at kongedømmet kunne gi andre militære fordeler.

Et problem er usikkerheten omkring hvorvidt anneksjonen var planlagt eller ikke. Den militære aksjonen som fant sted i forbindelse med anneksjonen, kan tyde på at det var en respons på indre hendelser i Nabatea, som tvang guvernøren i Syria, Palma, til handling. Da er det særlig det at det ikke ser ut til å ha funnet sted en styrkeoppbygging, samt det at styrker fra to provinser ble brukt, som er argumentene for at det ikke var planlagt. På den annen side kan

anføres at Trajan brukte liknende knipetangsmanøvre både før og siden, og at det må ha ligget en ordre eller godkjenning fra Trajan til grunn for at Palma kunne benytte styrker fra Egypt i tillegg til de han allerede hadde i Syria. Og nettopp det at Trajan tydeligvis skaffet seg operative fordeler ved stadig å operere med flere styrker, og knipetangsmanøvre, fremstår som viktig. Dermed kan det tyde på at annekasjonen var planlagt.

Det kan altså ha vært Trajan som planla, og gav ordre til annekasjonen. Han kan ha handlet som en aktør, som bevisst tok et valg. Det kan også hende at det var mer strukturelle årsaker, og at dersom det faktisk var Trajan som gjorde det, så skyltes det i så fall at han handlet på bakgrunn av mindre klart definerte forhold. Det kan ha vært slik at det var en mer eller mindre etablert prosess for annekasjon, slik at det ikke var noe annet reelt alternativ, og det kan ha vært et syn på ære eller prestisje som førte til at kongedømmet ble annektert. Dette vil da ha vært mer kulturelt betingede årsaker, om ikke Trajan spilte på nettopp dette, og handlet bevisst deretter.

Et annet moment er om Trajan visste eller trodde det ville komme til konflikt med Partherriket. De var det eneste andre store riket som Romerriket delte grenser med, og de eneste romerne ikke lyktes i sine kriger mot. Det er ikke dermed sagt at det var åpenbart for Trajan at det ville bli en konflikt. Trajan hadde selv oppholdt seg lenge i området, som militær, og han hadde selv sloss der. Dette, og de forsmadelige nederlag Romerriket hadde lidd i regionen, samt det uløste problemet med Armenia, kan tyde på at Trajan enten så en konflikt som sannsynlig, eller at han av forskjellige årsaker hadde til hensikt å starte en.

Nabatea hadde bygget mye av sin makt, og sin velstand, på å ha militær kontroll over handelsruter. Trajan hadde tidligere vært i strid i øst, og bør ha kjent til at romerske soldater hadde problemer med å slå en fiende som Partherriket, i og med at deres overlegne mobilitet gjorde at romerne ikke hadde mulighet for å tvinge dem til avgjørende slag. Parthernes store fordel var at de baserte seg på kavaleri, samt bueskyttere til hest. Disse hadde romerne vansker med å takle. Men ved å tilføre eget kavaleri, særlig dersom de var fra området, ville romerne få en mulighet til å slå partherne på slagmarken. Det å legge flere nabateiske avdelinger under romersk kommando, som *auxiliares*, var i så måte et viktig moment. Dette kan ha vært en årsak til at Trajan annekterte kongedømmet.

Mangelen på presise kart kan ha gjort en Grand Strategy umulig, men det er ikke dermed sagt at slike kart var en forutsetning for å bruke kart. De som fantes var kan hende ikke gode, men allikevel må en eller annen form for geografisk kunnskap ha vært nødvendig når Trajan

gjennomførte sine knipetangsmanøvre. Kart som feilaktig fremstilte området, kan ha gjort at Trajan så en mulighet for å angripe Partherriket derfra. At en strategi ikke virket, eller viste seg umulig, er ikke det samme som at den ikke fantes. Nabateas geografiske posisjon kan derfor ha vært en mulig årsak til anneksjon.

Dersom Trajan hadde kjennskap til regionens geografi, så ville en knipetangsmanøver mot Nabatea fra henholdsvis Syria og Egypt ha virket hensiktsmessig. De andre gangene romerne hadde slåss mot Nabatea, så var det logistikkproblemer, utløst av det harde klimaet, som hadde stanset dem. Men ved å gå inn fra begge sider samtidig, ville hver av styrkene ha kortere forsyningslinjer, og dermed ville sjansen for suksess ha vært større. Om dette var årsaken til knipetangsmanøveren, så må Trajan ha visst at det ikke ville være noen gode angrepsakser med utgangspunkt i Nabatea. Men han kan også da ha visst at Nabatea hadde en betydelig matproduksjon, som ville kunne avlaste transporten sjøveien fra Egypt. Dessuten ville han ha hatt muligheten til å frakte forsyninger landeveien, tryggere og mer effektivt, fra Egypt til Nabatea.

En annen mulig militær fordel kan ha vært at Trajan så faren i å selv være i strid langt mot øst, med forsyningslinjer som gikk fra vest. Muligheten for et angrep fra områder i sør ville da hatt betydelig større mulighet til å ta seg av flertallet av legioner i området, samt keiseren selv. Men dersom det siste klientkongedømmet i regionen var sikret med hovedsakelig romerske styrker, samt at nabateiske styrker var med Trajan i øst, ville det kunne sørge for Nabatea ikke benyttet anledningen til å kvitte seg med romersk styre. Dessuten ville et Nabatea sikret av en romersk legion vært en garantist for at heller ikke befolkningen i Judea, eller endog romere i andre provinser, forsøkte et slikt angrep. En provins, Arabia, i stedet for et klientkongedømme, Nabatea, ville dermed sikre Trajans bakre områder bedre.

7.3 Konklusjon økonomiske betraktninger før anneksjonen

Det mest slående ved Nabatea, er at de var kjent for sin rikdom, og sin handel. Det foregikk fortsatt en betydelig handel gjennom området, og kongedømmet hadde etter alt å dømme god økonomi. Selv om handelen over Rødehavet og Egypt var betydelig, så fortsatte karavanetrafikken over Nabatea. Dermed hadde kongedømmet store inntekter.

Kildene forteller også om det rike Arabia, og også om handelen over Nabatea. Noen av kildene fremstår som mer faktaorientert, i hvertfall forsøksvis, mens andre overdriver. Det

som synes klart er at den romerske eliten hadde en oppfatning av Nabatea som et rikt kongedømme, som genererte betydelige inntekter.

For Romerrikets del ser det ut til at det hadde noen økonomiske problemer. Ny naturvitenskapelig forskning har flyttet datoen for Trajans devaluering av sølvmynten fra omkring år 107 til omkring år 100. Dessuten var devalueringen større enn tidligere antatt, og dette tyder på at de økonomiske problemene også var større. Det var nok ikke tale om en teknisk justering av sølvinnholdet i romerske mynter, men et resultat av virkelige økonomiske problemer. Også det at myntene er behandlet på en slik måte at romerne med overlegg synes å ha forsøkt å skjule devalueringen tyder på dette. Dermed var det et vedvarende økonomisk problem før, og også etter, annekasjonen. Dette kan ha vært en konsekvens av at Trajan brukte store summer på både krig og feiring, samt skattelettelser og tiltak for fattige barn. Dette i tillegg til betydelige pengegaver til befolkningen.

I hvilken grad romerne tok hensyn til økonomi og profitt ved annekasjoner eller andre former for erobring og ekspansjon er et viktig moment. Det er lite som tyder på at økonomi var den viktigste faktoren i slike beslutninger. Men på den annen side var de bevisste på økonomiske spørsmål, og forsøkte å løse utfordringer og problemer av økonomisk art. De manglet riktignok avanserte økonomiske teorier, eller en økonomi som fremmet utvikling og vekst slik vi tenker på det i dag, men det er ikke det samme som at de ikke vurderte slike spørsmål. Kan hende forstod de ikke tilstrekkelig til å kunne gjennomføre tiltak som vi ville vurdere som gode, eller de brukte penger på ting som tyder på at ære og prestisje var det viktigste. Men det betyr ikke at pengebruken, på for eksempel fester, ikke var rasjonell i det samfunnet det skjedde. Når ære og prestisje er viktige for keiseren, og penger var en måte å sikre seg det på, så vil det også være rimelig å anta at økonomien var vesentlig.

Varene Nabatea tjente gode penger på, hadde også religiøse og mytiske tilknytninger. Dessuten var det knyttet betydelig prestisje til disse produktene. Det gjorde at kontroll over disse ressursene kunne føre til økt prestisje, i tillegg til økonomisk profitt. Dermed ser det ut til at ære, prestisje og profitt er knyttet tett sammen, ikke bare generelt, men i tilfellet Nabatea på svært mange måter. Det å skille ut økonomiske motiver blir dermed vanskelig. Men å hevde at økonomiske hensyn ikke spilte noen rolle i det hele tatt, er like problematisk. Økonomiske betraktninger var nok ikke de eneste som lå til grunn for annekasjonen, men at de var en faktor virker sannsynlig.

7.4 Konklusjon ideologiske faktorer

Når det gjelder ære og prestisje fra et vellykket felttog mot Nabatea, så var nok utbyttet begrenset. Kongedømmet hadde vært lojale klienter i lang tid, og selve den militære operasjonen fant sted tilsynelatende uten de store vanskene. Det ser ut til at det var som forventet, i og med at Trajan var i Dacia når annekasjonen fant sted. Trajan hadde jo også begrenset bruken av triumfinsignier, *ornamenta triumphalia*, og dermed ytterligere forsterket praksis i prinsipatet, nemlig at all ære tilfaller keiseren. Han hadde også selv blitt keiser fordi han hadde den nødvendige militære prestisje, som hans forgjenger og adoptivfar, Nerva, manglet. Trajan må derfor ha forstått konsekvensene av at andre hadde mer militær prestisje enn ham selv.

Trajan kan også ha vurdert flere som etterfølgere, og det kan ha vært tilfellet at Palma, som jo allerede var en av hans nærmeste, fikk være guvernør i Syria nettopp fordi det var en av de mest prestisjetunge provinsene. Å tillate ham en relativt liten militær operasjon, med dertil hørende ære, for så å gi ham, som en av tre, en statue på forum, ville øke Palmas militære prestisje. Innskriften på statuen, hvor det også kommer frem at han fikk *ornamenta triumphalia*, ville også kunngjøre dette for eliten i Roma. Dermed ville Palma vært bedre rustet til å ta over etter Trajan.

Hadrians adopsjon og dermed også hans utnevnelse til keiser, ble det stilt spørsmål ved allerede i antikken. Dessuten fikk han drept både Palma og andre mulige konkurrenter til keisertronen straks etter at han ble keiser. Riktignok unnskyldte han seg med at det var senatets vilje, og ikke hans, men det virker lite troverdig. Det kan dermed se ut til at Palma fikk ordre om å annektere Nabatea, sannsynligvis ved Rabbel II's død, enten den nå skjedde naturlig eller ikke. Slik ville Trajan sikre at Palma var en god kandidat for adopsjon, og dermed også til å bli keiser.

7.5 Avslutning

Det er svært mange forhold som kan tenkes å ha spilt en rolle ved annekasjonen. Men så lenge vi ikke vet om det var forhold internt i Nabatea som gjorde en romersk intervensjon uunngåelig, om den var planlagt eller ikke, om det var noe å tjene eller ikke, eller om Trajan eller andre allerede i år 106 planla et felttog mot Partherriket, så er det ikke mulig å si noe sikkert. Det som imidlertid fremstår som klart, er at klientkongedømmer ikke ble annektert

uten videre. Det er så mange forhold som kan tenkes å ha spilt en rolle, samtidig som selve annekasjonen, og de administrative tiltak i etterkant, ser ut til å ha kommet i gang svært raskt. Dessuten kan det virke som om de fleste annekasjoner, også den av Nabatea, gikk relativt smertefritt. Så enten det nå var ære, profitt eller strategi som lå bak, eller en kombinasjon, så fremstår annekasjonen som planlagt og veloverveid. Med andre ord må det ha vært en eller flere årsaker til at Nabatea ble annektert. Så lenge Trajan ikke forteller oss hva årsaken var, med egne ord, vil vi aldri vite det sikkert, men ved å spekulere og stille spørsmål vil vi få ny innsikt i prosessene som lå bak både annekasjoner og andre former for romersk ekspansjon.

I denne oppgaven er det imidlertid forsøkt vist at både økonomi, ideologiske hensyn og strategiske hensyn kunne vært årsaker til annekasjonen. Dersom man er åpen for muligheten at Trajan og de rundt ham som spilte en rolle i hans beslutninger var oppmerksomme på flere av disse faktorene, så kan man få inntrykk av at den summen av fordeler ved å annektere Nabatea var store. Det er ikke så vanskelig å tenke seg at de hadde oversikt over flere av disse faktorene, og at det dermed ble besluttet å annektere Nabatea. Det er heller ikke urimelig å anta at Trajan og hans menn så for seg et felttog mot Partherriket, hvor annekasjonen ville ha betydelige fordeler. Palma må også ha tjent på annekasjonen, selv om det militære aspektet ved selve operasjonen nok ble mindre enn han kunne ønsket. Om han tjente på det i lengden, ser derimot ikke like sannsynlig ut. Dersom det var han som var tiltenkt tronen, eller han var en av flere, vil det forklare flere ting, både hvorfor han gjennomførte den, og hvorfor han ble tatt av dage. Samtidig vil det gi et viktig argument i debatten om planmessighet, og i seg selv være en mulig årsak til annekasjonen.

Bibliografi:

Kilder:

Augustus, *Res Gestae Divi Augusti*, ed. Brundt, P. A. og Moore, J. M., Oxford University Press, 1967.

Dio Cassius, *The Roman History*, oversatt av Scott-Kilvert, I., London, 1987

Dio Cassius, (Xiphilinus), *The Roman History, Books 61-70*, oversatt av Cary, E., Loeb Classical Library, Massachusetts 1925.

Diodoros fra Sicilia, *Biblioteke*, fra oversettelse til norsk i Iddeng, J. W., upub, bok 19.94.2-95.1.

Frontinus, *Stratagemata*, oversatt av Bennett, C. E., Loeb Classical Library, 1925

Frontinus, *De aquae ductu urbis Romae*, oversatt av Bennett, C. E., Loeb Classical Library, 1925.

Josephus, *Bellum Judaicum*, oversatt av Williamson, G. A., London, 1981

Josephus, *Antiquitates Judaicae*, oversatt av Whiston, W., Hertfordshire 2006

Marcellinus, Ammianus, *The Later Roman Empire*, oversatt av Walter Hamilton, London, 1986

Martial, *Spectacula*, oversatt av Bailey, D. R. S., Loeb Classical Library, 1993

Plinius den eldre, *Naturalis historia: A Selection*, oversatt av Healy, J. F., London 1991

Plinius den yngre, *Epistulae ad Traianum*, oversatt av Williams, W., Aris & Phillips Ltd, 1990

Plinius den yngre, *Epistulae*, oversatt av Radice, B., London 1963

Plinius den yngre, *Panegyricus*, oversatt av Radice, B., Loeb Classical Library, 1969

Plinius den yngre, *Epistulae*, oversatt av Radice, B., Loeb Classical Library, 1969

Strabon, *The Geography of Strabo VII*, oversatt av Jones, H. L., Loeb Classical Library, 1930

Tacitus, Cornelius, *Historiae*, oversatt av Wellesley, K., London, 1995

Tacitus, Cornelius, *Annales*, oversatt av Grant, M., London, 1996

Victor, Aurelius, *De Caesaribus*, oversatt av Bird, H. W., Liverpool University Press, 1994

Danielsen, B. T., oversetter, ”*Scriptores Historia Augusta, Aelius Spartianus Hadrianus*”, i *To Gode Keisere? Roma under Traianus og Hadrianus*, ed. Schreiner J. H. og Ødegård, K., Oslo 1996, ss. 225-242

Groag, E., Stein, A., mfl, *Prosopographia Imperii Romani Saeculi I, II, III, 2*. Utgave av, 1933-

Lewis, N., “*The Documents from the Bar-Kokhba Period in the Cave of Letters*, 1989.

Michigan Papyri VIII, Papyri and Ostraca from Karanis (ed. H. C. Youtie and J. G. Winter) (Ann Arbor, 1951) no. 466, 11.21-23

Ukjent Forfatter, *Scriptores Historiae Augustae*, oversatt av Birley, A., London 1976. (“With newly compiled Lives of Nera and Trajan.”)

Ukjent Forfatter, *Periplus Maris Erythraei (el. Rubri)*, oversatt av Schoff, W. H., New Delhi 2001.

Corpus Inscriptionum Latinarum, 1863-

Corpus Inscriptionum Semiticarum, 1881-

Sekundærlitteratur:

Bøker:

Austin, N. J. E. og Rankov, N. B., *Exploratio: Military and political intelligence in the Roman world from the Second Punic War to the battle of Adrianople*, London 1995.

Badian, E., *Roman Imperialism in the Late Republic*, Oxford, Basil Blackwell, 2nd edn 1968.

Ball, Warwick, *Rome in the East; The Transformation of an Empire*, New York 2001.

Berr, H., ”Foreword”, i Homo, L., *Primitiv Italy and the Beginnings of Roman Imperialism*, trans. Childe, V. G., London, Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., and New York, Alfred A. Knopf, 1926.

- Bowersock, G. W., *Roman Arabia*, Harvard University Press, 1983
- Bennett, J., *Trajan: Optimus Princeps*, 2nd Edition, Routledge 2001
- Bodel, J. *Epigraphic Evidence; Ancient History from Inscriptions*, Routledge, 2001
- Bowersock, G. W., *Roman Arabia*, Harvard University Press, 1983
- Brock, M. D., *Studies in Fronto and His Age; with an Appendix on African Latinity Illustrated by Selections from the Correspondence of Fronto*, Cambridge University Press, 1911
- Champion, C. B. (ed.), *Roman Imperialism*, Blackwell, 2004
- Dodgeon, M. H. Og Lieu, S. N. C., eds., *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars (AD 226-363): A Documentary History*, London 1991.
- Eadie, J. W., "Artifacts of Annexation: Trajan's Grand Strategy and Arabia", i *The Craft of the Ancient Historian: Studies in Honor of Chester G. Starr*, ed. John W Eadie and Josiah Ober (Lanham, Md.: University Press of America, 1985), ss. 407-423.
- Eadie, J. W., "Strategies of Economic Development in the Roman East: The Red Sea Trade Revisited," i *The Eastern Frontier of the Roman Empire, Proceedings of a Colloquium Held at Ankara in September 1988*, ed. French, D. H. & Lightfoot, C. S., Oxford 1989
- Elton, H., *Frontiers of the Roman Empire*, University of Indiana Press, 1996.
- Garnsey, P. & Saller, R., *The Roman Empire, Economy, Society and Culture*, Duckworth, 1987
- Garzetti, Albino, *From Tiberius to the Antonines, A History of the Roman Empire AD 14-192*. London 1974, transl. Foster, J. R.
- Goldsworthy, A. K., *The Roman Army at War: 100 BC-AD 200*, Oxford University Press, 1996
- Graf, D. F., *Rome and the Arabian Frontier: from the Nabateans to the Saracens*, Ashgate Variorum, 1997
- Hobson, J. A., *Imperialism: a study*, London, George Allen & Undwin, 3rd edition 1938

Hodder, Ian og Hutson, Scott, *Reading the Past: Current Approaches to Interpretation in Archaeology*, 3. utg., Cambridge 2005.

Isaac, B., *The Limits of Empire, The Roman Army in the East*, Revised Edition, Oxford University Press, 1990

Kennedy, D., *The Roman Army in Jordan*, Revised Edition, Council for British Research in the Levant, 2004

Le Glay, M., (ed.) *A History of Rome*, Third Edition, Blackwell, 2005

Love, J. R., *Antiquity and Capitalism: Max Weber and the sociological foundations of Roman civilization*, London 1991.

Luttwak, E. N., *The Grand Strategy of the Roman Empire*, John Hopkins University Press, 1976

Mattern, S., *Rome and the Enemy: Imperial Strategy in the Principate*, University of California Press, 1999

Mattingly, D. J. og Salmon, J., (ed.) *Economies Beyond Agriculture in the Classical World*, Routledge, 2001.

Millar, F., *Rome, the Greek World, and the East. Volume I. The Roman Republic and the Augustan Revolution, Ch. 5 & Ch. 6*, The University of North Carolina Press, 2002

Millar, F., *The Emperor in the Roman World (31 BC – AD 337)*, Cornell University, 1977

Millar, F., *The Roman Near East 31BC – AD 337*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts, 1993.

Miller, J. I., *The Spice Trade of the Roman Empire 29 B.C to A.D. 641*, Oxford 1969.

Pethon, A. P., *Mur og mening? En undersøkelse av motivene bak oppføringen av Hadrians mur i Britannia*, Universitetet i Oslo, 2001

Pollard, N., *Soldiers, Cities, and Civilians in Roman Syria*, Michigan 2000.

Reece, R., *Roman Coins*, London 1970.

Sear, D. R., *Roman Coins and Their Values*, London 1974.

Shahîd, I., *Rome and the Arabs, A Prolegomen to the Study of Byzantium and the Arabs*, Dumbarton Oaks Research Library and collection, Washington DC, 1984.

Smallwood, E. M., *Documents Illustrating the Principates of Nerva Trajan and Hadrian*, Cambridge 1966.

Smith, E., *Det store århundret i romersk keisertid*, P. F. Stenensballes Boghandels Forlag, 1944

Taylor, Jane, *Petra and the Lost Kingdom of the Nabataeans*, London 2001

Tenney, F., *Roman Imperialism*, New York, Macmillan, 1914.

Thesiger, W., *Arabian Sands*, London 1959

Wheeler, Mortimer: *Rome beyond the imperial frontiers* (Optrykk 1955)

Whittaker, C. R., *Rome and its Frontiers: The Dynamics of Empire*, London 2004.

Young, Gary K., *Rome's Eastern Trade; International Commerce and Imperial Policy, 31 BC – AD 305*, Routledge, 2001

Artikler:

Andersen, Øivind, "Hadrians verden – sett gjennom en periegets øyne," i *To Gode Keisere? Roma under Traianus og Hadrianus*, ed. Schreiner J. H. og Ødegård, K., Oslo 1996, ss. 7-22

Betlyon, J. W., "Review: Studies in the History of the Roman Province of Arabia: The Northern Sector by Henry Innes MacAdam; The Defense of the Roman and Byzantine East: Proceedings of a Colloquium Held at the University of Sheffield in April 1986 by Philip Freeman and David Kennedy," i *American Journal of Archaeology*, Vol. 91, No. 4. (1987), ss. 635-637.

Birley, A. R., "Review: The Limits of Empire: The Roman Army in the East by Benjamin Isaac, *The Classical Review*, New Ser., Vol. 41, No. 2. (1991), ss. 411-413.

Bowersock, G. W., A Report on Arabia Provincia, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 61. (1971), pp. 219-242.

Bowersock, G. W., *Limes Arabicus*, i *Harvard Studies in Classical Philology*, Vol. 80., 1976, ss. 219-229

Bowersock, G. W., "Review: Romans and Saracens: A History of the Arabian Frontier by S. Thomas Parker," i *American Journal of Archaeology*, Vol. 91, No. 3 (1987), s. 501.

Brandt, J. R., "Observasjoner rundt Trajan og havnebygging," i *To Gode Keisere? Roma under Traianus og Hadrianus*, ed. Schreiner J. H. og Ødegård, K., Oslo 1996, ss. 71-86

Brunt, P. A., *Laus Imperii*, i *Champion*, C. B. (ed.) 2004

Butcher, K. og Ponting, M., "Atomic Absorption Spectrometry and Roman Silver Coins," i (Red.) Oddy, A. og Cowell, M., *Metallurgy in Numismatics*, vol. 4, Royal Numismatic Society, Special Publication no. 30, London 1998, ss. 308-334

Cornell, T., "The End of Roman Imperial Expansion," i (Red.) Rich, J & Shipley, G., *War and Society in the Roman World*, Routledge 1993, ss. 139-170

Crow, J. G., Review: Through Western Eyes: A Review of Recent Publications on Rome's Eastern Frontiers; Reviewd Works: The Limits of Empire: The Roman Army in the East by B. Isaac; Rome's Desert Frontier from the Air by D. Kennedy and D. Riley; The Eastern Frontier of the Roman Empire , Proceedings of a Colloquium Held at Ankara in September 1988 by D. H. French and C. S. Lightfoot, i *Britannia*, Vol. 23. (1992), ss. 335-339.

Eadie, John W., "Artifacts of Annexation: Trajans Grand Strategy and Arabia," i Eadie, John W. Og Ober, Josiah (ed.) *The Craft of The Ancient Historian: Essays in Honor of Chester G. Starr*, Lanham MD, 1985, ss. 407-425.

Fiema, Z. T., "The Roman annexation of Arabia: a general perspective," *The Ancient World*, 15, 1987, ss. 25-35.

Freeman, Philip, The annexation of Arabia and imperial Grand Strategy, i Kennedy, David L., ed. *The Roman Army in the East, Journal of Roman Archaeology Supplementary Series*, no. 18. Michigan 1996.

Graf, D. F., "Qura 'Arabiyya and Provincia Arabia" i *Géographie historique au Proche Orient, Actes de la Table Ronde de Valbonne, 16-18 Septembre 1985, Notes et Monographies Techniques 23*, eds P.-L. Gatier, B. Helly and J.-P. Rey-Coquais. Paris, Centre National de la Recherche Scientifique, 1988.

Graf, D. F., "Review: Romans and Saracens: A History of the Arabian Frontier by S. Thomas Parker," i *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 50, No. 2. (1991), ss. 151-153.

Graf, D. F., "The Nabatean Army and the *Cohortes Ulpiae Petraeorum*" i *The Roman and Byzantine Army in the East*, ed. E. Dabrowa. Krakow: Uniwersytet Jagiellonski, 1994, ss. 265-311

Graf, D. F., "The "Via Militaris" in Arabia," i *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 51. (1997), ss. 271-281.

Howgego, C., "The Supply and Use of Money in the Roman World 200 B.C. to A.D. 300," i *The Journal of Roman Studies*, Vol. 82. (1992), ss. 1-31.

Howgego, C., "Coin circulation and the integration of the Roman economy," *Journal of Roman Archaeology*, Vol. 7. 1994.

Iddeng, Jon, "Juvenal – en regimekritiker, inkognito?," i *To Gode Keisere? Roma under Traianus og Hadrianus*, ed. Schreiner J. H. og Ødegård, K., Oslo 1996, ss. 103-118

Iddeng, Jon W., "Pax imperatoria – prinsipat, paradigmer og paradokser", i Iddeng, Jon W. (red), *Antikke samfunn i krig og fred; Festskrift til Johan Henrik Schreiner*, Novus Forlag, Det norske Institutt i Athen, 2003

Iddeng, J. W., "Litteratur som historisk kilde," i *Historisk tidsskrift*, Bind 84, nummer 3, 2005, s. 429-452

Iddeng, J. W., "Nabateerne – det gåtefulle handelsfolket i den nordarabiske ørkenen," *Klassisk forum*, 2006, nr. 1, ss. 88-100.

Isaac, B., "Bandits in Judea and Arabia," *Harvard Studies in Classical Philology*, Vol. 88, 1984, ss. 171-203.

Isaac, B., "The Meaning of "Limes" and "Limitanei" in Ancient Sources", *Journal of Roman Studies*, Vol. 78, 1988, ss. 125-147.

Isaac, B., "The Babatha archive: a review article," *Israel Exploration Journal* Vol. 42, 1992, ss. 62-75.

Isaac, B., "An Open Frontier", i *Frontières d'Empire: Nature et signification des frontières romaines*, eds. P. Brun, S. Van der Leeuw & C. R. Whittaker (Nemours, 1993), ss. 105-114.

Isaac, B., "Tax Collection in Roman Arabia: A New Interpretation of the Evidence from the Babatha Archive", *Mediterranean Historical Review*, Vol. 9, 1994, ss. 256-266.

Isaac, B., "Review: Exploratio: Military and Political Intelligence in the Roman World from the Second Punic War to the Battle of Adrianople by N. J. E. Austin; N. B. Rankov; Frontiers of the Roman Empire by H. Elton; The Roman Army in the East by D. L. Kennedy, i *The Journal of Roman Studies*, Vol. 88, 1998, ss. 179-180.

Jones, Brian W, "Dalmatia Again," i *Classical Philology*, Vol 71, No. 3, 1976.)

Kaplanis, C., The Debasement of the "Dollar of the Middle Ages", i *Journal of Economic History*, Volume 63, 2003, Cambridge University Press, North American Divison.

Kennedy, D. L., "Legio VI Ferrata: The Annexation and Early Garrison of Arabia," i *Harvard Studies in Classical Philology*, Vol. 84. (1980), ss. 283-309

Kjeldstadli, Knut: "Beyond Cultural History – A Renewed History of Society?", i *Pathways of the Past*. Essays in Honour of Sølvi Sogner, Oslo 2002

Kraggerud, E., "Kunstnerkeiseren og hans sorti," i *To Gode Keisere? Roma under Traianus og Hadrianus*, ed. Schreiner J. H. og Ødegård, K., Oslo 1996, ss. 119-130

Lendon, J. E., "Roman Siege of Jerusalem," i *The Quarterly Journal of Military History*, Vol. 17 No. 4, s. 6-15

Millar, F., "Review: Rome's Desert Frontier from the Air by David Kennedy; Derrick Riley," i *The Classical Review*, New Ser., Vol. 41, No. 1. (1991), ss. 189-191.

Negev, A., "Notes on Some Trajanic Drachms from the Mamphis Hoard", i *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* 21, 1971, ss. 115 ff

Negev, A., "The Nabataeans and the Provincia Arabia," *ANRW* II.8 1977, ss. 520-686

Roth, J., "Review: The Limits of Empire: The Roman Army in the East by Benjamin Isaac," i *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 116, No. 3. (1996), s. 572.

Sartre, M., "Review: Romans and Saracens: A History of the Arabian Frontier by S. Thomas Parker, i *Classical Philology*, Vol. 83, No. 2. (1988), ss. 173-176.

Schmid, Stephan G., "Sources on the Nabataeans," i *Journal of Roman Archaeology*, vol. 19, 2006, ss. 437-440.

Schreiner, J. H., "Den historiske tradisjonen om Traianus", i *To Gode Keisere? Roma under Traianus og Hadrianus*, ed. Schreiner J. H. og Ødegård, K., Oslo 1996, ss. 177-186

Speidel, M., "The Roman Army in Arabia," i *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* (ANRW) II.8 (1977), 710

Syme, Ronald, "The Imperial Finances Under Domitian, Nerva and Trajan, i *Journal of Roman Studies* XX, 1930, ss. 55-70.

Wheeler, Everett L., "Methodological Limits and the Mirage of Roman Strategy, part I", *The Journal of Military History*, Vol. 57, No 1 (Jan., 1993), 7-41

Wheeler, Everett L., "Methodological Limits and the Mirage of Roman Strategy, part II", *The Journal of Military History*, Vol. 57, No 2 (Apr., 1993), 215-240

Whittaker, C.R., "Frontiers", Kapittel 8 i Bowman, Alan K. (red.), *Cambridge Ancient History 11*, Cambridge University Press 2000

Ødegård, K., "Arkeologiske kilder, utgravninger og landskap", i Iddeng, Jon W. (red), *Ad Fontes; Antikkvitenskap, kildebehandling og metode*, Universitetet i Oslo, 2000

Ødegård, K., "Jordbruket i Italia i det 2. Århundre: Krise eller velstand?," i *To Gode Keisere? Roma under Traianus og Hadrianus*, ed. Schreiner J. H. og Ødegård, K., Oslo 1996, ss. 211-224

Nettsider:

<http://www.blackwell-synergy.com/doi/pdf/10.1111/j.1475-4754.1999.tb00985.x> , er publisert i *Archaeomefry* 41,2 (1999), 31 1-320, av Klockenkamper, R., og Bubert, H. Lest 01.05.08

<http://www.fch.akbild.ac.at/PDFs/ProceedingsTrajan.pdf> av Uhlir, K., Woytek, B., Alram, M., Schreiner, M., Griebner, M. 2006. Lest 01.05.08

<http://www.liv.ac.uk/researchintelligence/issue32/coins.htm> Lest 01.05.08